

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 34:343.264(497.4)"1768/2017"

Prejeto: 7. 11. 2017

Izgon osebe kot kazen ali varnostni ukrep na slovenskem (1768–2017)

PAVEL ČELIK

magister sociologije

Tbilisijska ulica 54, SI-1000 Ljubljana

Izvleček

Prispevek je pregled pravnih predpisov, ki so v zadnjih dveh stoletjih in pol veljali na ozemlju današnje Republike Slovenije, določali pa so pogoje in postopek izгона osebe. Pri izvrševanju tega ukrepa je prihajalo tudi do napak in pristojne oblasti so izdajale podrobnejše napotke za izvajalce. V vseh političnih ureditvah, ki so veljale v Sloveniji od sredine 18. stoletja do konca 20. stoletja, so pravni predpisi omogočali izgon osebe iz kraja v drug kraj ali predel države ali v tujino, pa tudi določitev kraja za prisilno bivanje, kar je pomenilo konfinacijo, internacijo. Šele današnja slovenska oblast je pravno uredila le možnost za izgon tujca iz države, ki so ji moderno rekli odstranitev tujca.

Abstract

EXPULSION OF A PERSON AS A PENALTY OR A SAFETY MEASURE IN SLOVENIAN TERRITORY (1768–2017)

This article is an overview of legal regulations in force for the last two and a half centuries in the territory of today's Republic of Slovenia. Occasional mistakes occurred during the enforcement of these regulations and the competent authorities provided operators with a more detailed guidance. In all political orders in the Slovenian territory from the mid-18th century until the end of the 20th century, legal regulations enabled an expulsion of a person from one place to another, to other part of the country, or abroad as well as confinement and internment. Only the current Slovenian authority legislated only the possibility of the expulsion of a foreigner from the country to which they modernly referred as the removal of a foreigner.

Ključne besede:

pravne določbe o izgonu oseb, napotki za izvrševanje tega ukrepa, stroški, težave in nejasnosti pri izvrševanju ukrepa.

Key-words:

Legal provisions on expulsion, guidance for implementing this measure, costs, problems and uncertainties in implementing this measure

Uvod

Prispevek se nanaša na čas, ko je spadalo ozemlje današnje Republike Slovenije pod avstrijsko cesarstvo, v okvir Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev oziroma Jugoslavije, ko je bila Slovenija ena od republik v okviru Titove Jugoslavije, in današnje samostojne Slovenije. Zajema čas od obdobja tako imenovanega absolutizma in oblikovanja državnih varnostnih sil, to je policijskih direktij s podrejenimi stražniki konec 18. stoletja in orožništva sredi 19. stoletja, pa do sedanjosti.

Izgon osebe so sprva urejali stari običaji, ko je šlo za izgon iz skupnosti, kot so rekli. Tudi na tem področju se je vse bolj krepila vloga mestne, deželne ali državne oblasti. Obravnavam le izgon oseb, kar je bilo določeno v ustreznih predpisih, ki jih je izdajala pristojna oblast. Ne upoštevam množičnih izgonov prebivalstva zaradi verskih razlogov, na primer Judov z našega ozemlja, ali odnosa okupatorskih oblasti z domačim slovenskim prebivalstvom med drugo svetovno vojno oziroma med zasedbo našega ozemlja, prav tako ne prisilne preselitve neslovenskega prebivalstva, zlasti Nemcev, iz naših krajev po končani drugi svetovni vojni. Svojevrstno je vprašanje o izbrisanih prebivalcih Slovenije v letu 1992, ki ima le nekaj podobnosti z izgonom, vendar to ni zajeto v tem sestavku.

I. Obdobje avstrijskega cesarstva

Ozemlje današnje Republike Slovenije je dolga stoletja spadalo v okvir avstrijskega cesarstva. Postopoma so se tod izoblikovale štiri dežele s svojimi prestolnicami in oblastnimi organi. Največji del našega ozemlja je tvorila dežela Kranjska s sedežem v Ljubljani, del je spadal pod Primorje s sedežem v Trstu, del pod Štajersko s sedežem v Gradcu in manjši del pod Koroško s prestolnico Celovec.

Za Kranjsko je bila leta 1791 oblikovana policijska direkcija, katere vloge je sprva prevzel mestni magistrat v Ljubljani, čez dve leti pa je postala samostojno policijsko oblastvo. Beseda oblastvo je pomenila organ državne oblasti, kot bi rekli danes. Francoska zasedba naših krajev v letih 1809–1813 je tod vzpostavila svojo oblast in po odhodu Francozov je bil vzpostavljen začasni ilirski gubernij s sedežem v Ljubljani, nato pa v Ljubljani gubernij za Kranjsko in del Koroške. Nižje upravne enote so bile okrožja, ki so obsegala po več okrajev. Ljubljana je kot prestolnica dežele po odhodu francoske vojske oblikovala policijski komisariat, ki je leta 1817 spet postal policijska direkcija. Leta 1849 je bilo v Ljubljani oblikovano novo deželno vodstvo, ki se je do razpada države večkrat preimenovalo. Dežela je bila razdeljena na deset (političnih) upravnih okrajev, Ljubljana pa je imela poseben status mesta z lastnim statutom. Leta 1866 je bila policijska direkcija ukinjena in del njenih pristojnosti je prevzela Mestna občina Ljubljana in del deželno vodstvo. Ponovno je bila vzpostavljena leta 1913.

Izgon je v teh stoletjih igral različno vlogo. Lahko je bil glavna kazen za določena dejanja, lahko je bil poostritev glavne kazni, torej stranska kazen ali zgolj policijski (upravni) preventivni ukrep, kar se je nanašalo zlasti na klateže in brezdelneže. Temeljni namen tega ukrepa je bil izločiti osebo za daljši ali krajši izloči iz določenega kraja in izgnati v drug kraj, deželo ali celo drugo državo.

Cesar Maksimilijan je leta 1514 izdal malefični red za Ljubljano. To je bil red za kazensko pravo in kazenski postopek. Med drugim je določil, da so nad 18 let starega tatu, ki je zagrešil tatvino do 25 funtov vrednosti, postavili k sramotilnemu stebru (prangerju), prebičali in izgnali iz dežele.

Kazenska postava cesarja Karla V. iz leta 1532, imenovana *Constitutio Criminalis Carolina* (CCC), je za zakonsko nezvestobo določila izgon iz kraja ali dežele. Namesto prangerja ali izgona je smel sodnik za ponovljeno tatvino

v vrednosti do 5 goldinarjev odrediti dosmrtno prisilno bivanje v kraju ali na območju, kjer je kaznovani storil hudodelstvo. Tako so 18. 5. 1612 zaradi tatvine iz Ljubljane in iz vseh dednih dežel izgnali trgovskega vajenca Krištofa Edricha.¹

V začetku 18. stoletja so tako imenovane glavne deželne vizitacije postale način nadzorovanja javne varnosti in prostorske gibljivosti prebivalstva. Te so bile povezane z organiziranimi splošnimi ali posamičnimi odgoni nezaželenih oseb. Ukrepi so bili uperjeni tako proti tujcem kot proti domačemu obrobnemu delu prebivalstva.

Leta 1749 je bila na Dunaju ustanovljena policijska dvorna komisija, ki je imela široko področje upravnega delovanja in je bila pristojna tudi za varnost in izgonske zadeve. Cesarica Marija Terezija je 22. 11. 1754 izdala predpis o izgonu beračev in oskrbi ubogih, ki je veljal za vse dedne dežele. Vsak državljani je moral pripadati občini, kjer je bil rojen.²

S krepitvijo osrednje oblasti na Dunaju so kazenske postave veljale za celotno cesarstvo. Opisal bom štiri take kazenske postave, ki bi jim danes lahko rekli kazenski zakoni ali celo zakoniki.

Kazenska postava Terezijana iz leta 1768

Najprej je cesarica Marija Terezija konec leta 1768 izdala kriminalno uredeitev Constitutio Criminalis Theresiana (CCTh), ki je začela veljati na začetku naslednjega leta. Obsegala je dva obširna dela. Prvi del je bil splošni kazensko-sodni red za kazensko postopanje. Štel je 674 členov. Drugi del je bil opis krvavosodnih zločinov in kazni zanje ter je imel 381 členov. Šesto poglavje prvega dela zakonika je določalo telesne kazni. Bile so štiri vrste:

1. tiste, ki neposredno povzročijo telesno muko (šibanje, žigosanje, pohabitev udov in tepež s korobačem ali palico);
2. tiste, ki z javnim delom povzročajo tudi telesno trpljenje;
3. tiste, ki telo izpostavijo sramotenju;
4. tiste, ki odvzamejo ali omejijo svobodo bivanja v določenem kraju (zapor, napotitev iz določenega kraja ali določene dežele, napotitev iz vseh dednih dežel in napotitev v določen kraj (konfinacija). Beseda napotitev je pomenila isto kot pozneje beseda izgon, odgon ali celo šub.

Vsi izgnani so morali pred tem trikrat na tedenskih sejnih stati na javnem odru in nositi napis o hudodelstvu in zanj izrečeni kazni, da jih je videlo čim več ljudi in da bi jih ob morebitni vrnitvi lažje prepoznali. Oseba je bila iz določene dežele izgnana, ko je storila deželi nevarno hudodelstvo, da ne bi škodovala drugim prebivalcem dežele. Napotitev v določen kraj je veljala za določen čas ali za zmeraj. Veljala je tudi za ženo in otroke izgnanega. Tam je moral poskrbeti za preživljanje sebe ali družine. Krvavo sodišče je poslalo obširen opis izgnanca na višje sodišče in to naprej vodstvu gubernija. Če pri tujcu ni bilo upanja na poboljšanje in prenehanje z zločini, so ga izgnali iz vseh dednih dežel. Pred izgonom so ga pretepli. Na hrbet so mu vtisnili žig, da bi ga ob morebitni vrnitvi lažje prepoznali. Žig je vseboval veliko črko R (po nemški besedi die Relegation, kar je pomenilo *odstranitev, izgon, izključitev*) in skrajšano ime dežele, ki je to kazen izrekla. Okrajšava za Kranjsko je bila Cr, celoten žig pa R-Cr. Da žig ne bi zbledel ali se izbrisal, so izgnanega natrli s smodnikom in ga do osem dni pridržali v zaporu. Pred uvedbo tega zakonika je veljalo, da so znamenje vtisnili na čelo oziroma na lice storilca. Izgon iz dednih dežel (celotne države) ni veljal za avstrijske državljane ali mlade, vzgojene v cesarstvu ali za tiste, ki so deset let

¹ Studen: *Rabljev zamah*, str. 49, 50 in 51.

² Studen: *Neprilagojeni in nevarni*, str. 86 in 87.

bivali v cesarstvu. Iz države so izgnali zlasti tujce iz političnih ali državljanskih razlogov.³

Kazenski zakon o hudodelstvih in njihovem kaznovanju iz leta 1787

Cesar Jožef II. je 13. 1. 1787 izdal nov kazenski zakonik o hudodelstvih in njihovem kaznovanju.⁴ Imel je dva dela.

Prvi je obsegal 184 členov o kriminalnih zločinih in kaznih zanje. Obravnavala so jih kazenska sodišča. Kazni za ta dejanja so bile: smrt z obešenjem, okovanje, zapor z javnim delom, posamičen zapor, tepež s korobačem ali šibo, sramotilni steber.

Drugi del je imel 82 členov o političnih zločinih. Besedna zveza politični zločin je pomenila približno to, čemur danes pravimo prekršek, zlasti zoper javni red. Bili so treh vrst:

- a) zoper varnost življenja in zdravja;
- b) zoper lastnino in pravice;
- c) zoper nravnost.

Te zločine so obravnavala upravna oblastva. Če je dejanje pomenilo hkrati kriminalni in politični zločin, ga je obravnavalo kazensko sodišče, ki je za kriminalni zločin izreklo kazen, za političnega pa je to kazen poostrilo. Kazni za politične zločine so bile blagi ali strogi zapor, javno delo v okovju, izgon iz določenega kraja. Izgon iz točno določenega kraja se je smel izvajati le za ta kraj. Iz rojstnega kraja ali iz kraja, kjer je bival deset let ali več, se kaznovani ni smel izgnati, razen v dveh primerih:

- 1. če je storil hudodelstvo zoper nravnost v obliki mesnega ravnanja z živaljo ali samim seboj;
- 2. če je nenravnost omogočal doma ali med domačimi osebami.

Kazenski zakon o hudodelstvih in težkih policijskih prestopkih iz leta 1803

Od začetka leta 1804 je veljal kazenski zakonik, ki ga je 3. 9. 1803 izdal cesar Franc I. To je bil kazenski zakon o hudodelstvih in težkih policijskih prestopkih.⁵ Dotedanji policijski zločini so postali policijski prestopki. Podrobneje kot njegov predhodnik iz leta 1787 je določil ukrep izгона storilca. Šlo je za nekakšno stransko kazen ali varnostni ukrep. Obsegal je dva dela.

Prvi del je imel 557 členov in je obravnaval hudodelstva, ki jih je bilo 21 vrst, od veleizdaje do pomoči hudodelcu. Za hudodelstva sta bili predpisani kazni, smrtna kazen in zapor. Zapor je bil ali dosmrtni ali v trajanju od šest mesecev do dvajset let. Zapornik je delal. Če je bil zapor poostren, je to pomenilo javno delo, sramotilni steber, telesno kazen s palico ali šibo, post in po prestani kazni izgon iz dežele.

Za hudodelstvo so smeli izreči izgon iz cesarstva le za tuje državljane. Če je bila oseba posebno nevarna, so ji na levo stran telesa vtisnili znamenje v obliki velike črke R in z oznako dežele, kjer je bil kaznovan. Če se je vrnil v državo, so ga postavili ob sramotilni steber in ga kaznovali s težkim zaporom od šest

³ Constitutio Criminalis Theresiana oder peinliche Gerichtsordnung (1768).

⁴ Allgemeines Gesetzbuch über Verbrechen und derselben Bestrafung (1787).

⁵ Strafgesetz über Verbrechen und schwere Polizei-Übertretungen (1803).

mesecev do enega leta, po prestani kazni pa spet izgnali. Če se je ponovno vrnil, so kazni podvojili ali poostriili.

Drugi del tega zakona je imel 459 členov, ki so se nanašali na težke policijske prestopke. Ti so bili treh vrst:

- a) zoper javno varnost;
- b) zoper varnost posameznika;
- c) zoper нравnost.

Kazni so bile naslednje: denarna kazen, zaseg predmetov, izguba pravic in pooblastil, zapor, telesno kaznovanje, izgon iz kraja, dežele in vseh dežel Avstrije. Izgon iz določenega kraja ali dežele so lahko izrekli avstrijskemu državljanu, če je storil težek policijski prestopok. Izgon je trajal ali določen ali nedoločen čas.

Tujec je bil lahko po prestani kazni izgnan iz države tudi zaradi nekaterih težkih policijskih prestopkov. Sem so spadali na primer prestopki v zvezi z delovanjem tajnih društev, lažnim izdajanjem za zdravnika, prepovedanimi igrami na srečo itd.

Oblastni napotki glede odprave napak pri izgonu

Zlasti v prvih letih po odhodu Francozov in ponovni vzpostavitvi avstrijske oblasti so bili neredki napotki, izdani od pristojnih oblastev, ki so se nanašali na izgon oseb in so navajali tudi slabosti pri izvajanju izgona. Iz tega obdobja velja omeniti razne napotke, ki jih je izdal dunajski dvor ali gubernij s sedežem v Ljubljani.

Ljubljanski gubernij je 20. 11. 1816 sporočil okrožnim uradom, da izgnanci pogosto pobegnejo, včasih jim pri pobegu pomaga tudi spremljevalec. Take primere je treba strogo preiskati.⁶

Isti gubernij je 10. 12. 1819 okrožnim uradom poslal uredbo, ki je naročala, da od okrajnih oblastev zahtevajo, naj strogo pazijo na izgnance v svojih okoliših; zanje naj preskrbijo delo in prehrano, s čimer bodo preprečili zapuščanja kraja izgona.⁷

Dvorna pisarna je 27. 3. 1820 v sporazumu z dvornim policijskim in cenzurnim uradom določila začasno ureditev odgonstva in stroške zanj v ljubljanskem guberniju, dokler ne bodo po odhodu Francozov urejena okrajna oblastva. Odlok je imel 14 členov in obrazec v prologi. Če je okrajno oblastvo ugotovilo tujo osebo brez potne listine ali sredstev za preživljanje, jo je prijelo s pomočjo občinskega predstojnika ali lastnega sluga, izprašalo in napotilo v rojstni kraj ali domicilni kraj, tujca pa iz države. Izdali so mu potno listino, ki je vsebovala vrsto podatkov o izgnancu. Izgon je potekal od okraja do okraja in spremstvo je zagotovil okraj s svojim osebjem. To so bili uradne sluge ali njihovi pomočniki, lahko pa so najeli zaupno oboroženo osebo ali celo stražnika. Izgon je potekal peš, pri nevarnih in slabotnih osebah pa z vprego. Vsak okraj je vodil zapisnik in knjižico o izgonu. Iz okraja so vsakega četrta leta na okrožje poslali prepis teh zapisnikov. Izgonske bukvice so vsebovale številne podatke o izgnancu in poteku izgona, na koncu obračun stroškov.⁸

Dvorna pisarna je 10. 11. 1820 pojasnila svoje zgornje določbe z dne 27. 3. 1820. Gubernij je pojasnilo poslal deželni kaznilnici v Ljubljani. Izgon je veljal le za tiste obsojence po prestani kazni, če je bilo to navedeno v sodbi. Če tega

⁶ Anordnung strenger Untersuchung bei Entweichung der Schüblinge (1816); *Sammlung*, str. 787.

⁷ Strenge Überwachung der Schüblinge (1819); *Sammlung*, str. 733.

⁸ Provisorische Einrichtung des Schubwesens und wegen Bestreitung der diesfälligen Kosten (1820); *Sammlung*, str. 83–88.

v sodbi ni bilo, je pristojno politično oblastvo ocenilo, ali bo jetnišnico zapustil sam po določeni poti ali pa ga bo treba izgnati. Uprava jetnišnice je o tem tri tedne pred odpustom obvestila okrožje, ki je zatem obvestilo krajevno oblastvo ali drugo okrožje. Deželne kaznilnice v prestolnicah dežel o tem sporočajo deželnemu vodstvu.⁹

Ista pisarna je 30. 4. 1820 izdala odlok o ravnanju s potepuhi brez domovine in staršev, ki ga je nato ljubljanski gubernij poslal okrožnim uradom in policijski direkciji v Ljubljani. Potepuhe, za katere ni bil znan rojstni kraj in v dotičnem kraju niso bivali deset let, je bilo treba izgnati v kraj, v katerem so prej najdalj bivali; tam so skrbeli zanje, dokler se ni ugotovilo, kje so bili rojeni in kje so bivali deset let. Če so bili primerni za vojaško službo in niso bili obdolženi prestopka, so jih dali v vojsko. Tisti izgnanci, ki bi so se iz tujine želeli preseliti v dedne dežele in se zanje ni vedelo, ali so avstrijski državljani, so bili na meji zavrtnjeni.¹⁰

Ista pisarna je 20. 2. 1823 opozorila na vsebino potne listine za izgnano osebo, ljubljanski gubernij pa je opozorilo poslal na okrožja. Sporočilo opozorila je bilo, da v tej listini neredko ni osebnega opisa, zato je prihajalo do težav in dopisovanj. Okrajna oblastva, ki so skrbela za izgon in izdajo potnih listin, so morala strogo upoštevati zahtevano vsebino te listine.¹¹

Dvorna pisarna je 21. 4. 1824 izdala odlok, ki ga je nato ljubljanski gubernij poslal na okrožne urade. Odločitev o tem, ali bo zaradi nevarnosti ali oslabelosti za izgon uporabljena priprega, je odvisna od krajnega oblastva. Pri tem se morajo upoštevati oddaljenost, nadzorstvo oblastev in morebitna zloraba izгона. Zaradi nevarnosti izgnanega sta v njegovem izgonskem listu podana osebni opis in vzrok za izgon. Glede telesne šibkosti se je mogoče zanesti na izgled na oko. Okrajno oblastvo se mora točno ravnati po že podanih napotkih glede izгона. Okrožje naj tedaj, ko priprega potuje skozi okrožni sedež, pregleda izgonski list in oceni nujnost uporabe priprege. Če ta ni utemeljena, gredo stroški izгона na račun okrajnega oblastva in se terja njegova odgovornost.¹²

Ista pisarna je 19. 4. 1827 izdala odlok, ki ga je ljubljanski gubernij posredoval okrožjem, policijski direkciji v Ljubljani in policijskemu komisariatu v Celovcu. V odloku je navedla uredbo Kraljevine Bavarske z dne 13. 10. 1826 o postopku na njenih mejah z izgnanimi osebami. Nobenemu postopachu ali osebi brez domovine ne bo dovoljen vstop ali prehod kraljevine, če ni dovolj označen kraj, kamor je pristojen bodisi na Bavarskem bodisi v drugi državi. To uredbo bavarske kraljevine je treba točno spoštovati, so zapisali na Dunaju.¹³

Kazenska postava zoper hudodelstva, pregreške in prestopke iz leta 1852

Kazenska postava zoper hudodelstva, pregreške in prestopke, ki je začela veljati 1. 9. 1852, je izšla tudi v slovenskem jeziku v državnem uradnem listu,¹⁴ leta 1853 pa tudi v dvojezični (slovenščina in nemščina) knjigi na Dunaju. Velja-

⁹ Erläuterung der Vorschrift wegen Abschiebung der entlassenen Sträflinge (1820); *Sammlung*, str. 403.

¹⁰ Behandlung der heimath-und älternlosen Vagabunden (1820); *Sammlung*, str. 109.

¹¹ Den Schubpässen soll immer die Abschrift des mit dem Sshüblinge aufgenommenen Constitutes beigelegt werden (1823); *Sammlung*, str. 62, 63.

¹² Wegen des Gebrauches der Vorspann bei Schubbeförderungen (1824); *Sammlung*, str. 169, 170.

¹³ Beibringung der Aufnahms-Urkunden für nach dem Königreiche Baiern abgehenden Schüblinge (1827); *Sammlung*, str. 166.

¹⁴ Kazenska postava zoper hudodelstva, pregreške in prestopke. ODZVLAC, št. 36/52, z dne 31. 7. 1852.

la je do konca cesarstva in je doživela deset sprememb in dopolnitev, ki pa niso posegale na področje izгона storilcev. Omeniti velja le, da je tretja sprememba sredi novembra 1867 v celoti odpravila telesno kaznovanje.¹⁵ Kazenska postava je imela dva dela. V prvem so bila določena hudodelstva in kazni zanje, v drugem pa pregreški in prestopki ter kazni zanje. Za pregreške so bile določene praviloma ostrejšše kazni od prestopkov.

Za hudodelstvo je bilo dvoje kazni, smrt in ječa, ki je bila navadna in težka. Kazen zaporu so smeli poostriti na šest načinov: post, trdo ležišče, osamitev, temnica, tepež in po prestani kazni izgon iz države. Izgon iz države se je smel izreči le zoper tujca in je veljal za vse avstrijsko cesarstvo.

Pregreški in prestopki so bili razdeljeni v te skupine: zoper javno varnost, zoper varnost posameznika, zoper javno nramnost. Kazni za pregreške in prestopke so bile: denarna kazen (globa), odvzem blaga, izguba pravic in dovoljenj, zapor, tepež, odprava iz kraja, dežele ali države. Zapor je smel trajati najmanj 24 ur in največ pol leta. Zaporu kazen za pregrešek ali prestopok so smeli poostriti s postom, težjim delom, trdim ležiščem, posamičnim zaporom, s samico in tepežem.

Izgon iz kraja ali dežele je smel trajati določen ali nedoločen čas. Izgon iz države je veljal le za tujca.

Tujec ali domačin je bil izgnan iz države v teh primerih:

- tujec, če je v Avstriji pripravljaj ustanovitev skrivnega društva, nabiral člane za tukajšnje ali tuje skrivno društvo, sklical shod takega društva, za tak shod odstopil svojo hišo ali stanovanje, pomagal pri stikih notranjih skrivnih društev z zunanjimi;
- tujec, če je v tujini ustanovil skrivno društvo in pridobival člane v Avstriji;
- tujec ali domačin, če je zaničeval odredbe oblastnij, ščuval zoper državna ali občinska oblastva, vplival na priče ali izvedence pred sodiščem;
- tujec ali domačin, če je s tiskom zasramoval priznano versko skupnost ali nabiral člane za nedovoljeno versko skupnost, zakon, rod, lastnino ali nagovarjal k protipravnim dejanjem;
- tujec ali domačin, če stanovalca ni prijavil pristojnemu oblastvu, za sprejemanje stanovalcev ni bil upravičen, je navedel v prijavnici napačne podatke o stanovalcu ali je imel neveljavno potno listino;
- tujec, če je obrtoma opravljaj zdravniške ali veterinarske posle, pa za to ni imel zakonske pravice;
- tujec, če je protipravno prodajaj domača ali tuja zdravila;
- tujec, ki je pri gospodarju ali mojstru izdeloval vetrihe, ponarejaj ključe ali jih izdeloval po odtisu;
- tujec ali domačin, če je brez dovoljenja kupčeval kot starinar oziroma pohišni prodajalec, kupoval ali menjaj od otrok, ta prestopok pa ponavljaj;
- tujec ali domačin, če se je kot vodja dogovarjaj o zvišanju mezde pri svojih gospodarjih;
- tujec ali domačin, če je kot zvodnik enkrat že bil kaznovan za ta prestopok;
- tujec, ki igra prepovedane igre na srečo ali za to nudi svoje stanovanje.

Če se je izgnani tujec vrnil v Avstrijo, je bil za prestopok prvič kaznovan z zaporom od 1 do 3 mesecev, ob ponovitvi pa s hudim zaporom od 3 do 6 mesecev.

Če se je izgnani vrnil iz kraja ali dežele pred potekom roka ali sploh kdaj, je bil za prestopok kaznovan z zaporom od 1 do 3 mesecev, ob ponovitvi pa s hudim zaporom od 1 do 3 mesecev.

¹⁵ Zakon z dne 15. 11. 1867, s katerim se predručajijo nekatere določbe občnega kazenskega zakona in drugih s tem v vezi stojećih naredb.
Prim.: *Zbirka*, str. 191–210.

Tudi ta zakon so pristojna oblastva večkrat pojasnjevala in izdajala podrobnejša navodila, ki so se nanašala tudi na širše področje izvajanja izгона.

Ustavne določbe o izgonu

Cesar Ferdinand je 25. 4. 1848 izdal oktroirano ustavo avstrijskega cesarstva, ki je v tretjem razdelku določala pravice državljanov. Med drugim je bilo določeno, da je gibanje državljanov znotraj države neomejeno. Izstop iz države je omejen le glede vojaške obveznosti.¹⁶

Kazenski zakon iz leta 1852 je veljal tudi v ustavni dobi monarhije. Leta 1867 je bila namreč sprejeta ustava, ki je imela 20 členov.¹⁷ Ta je zlasti v členih od 8 do 13 določala obče pravice državljanov. Člen 8 je določal, da je osebna svoboda zagotovljena. Sestavni del te ustave je postala postava z dne 27. 10. 1862 o varstvu osebne prostosti.¹⁸ Že naslednje leto je cesar izdal ukaz, ki je pomenil odmik od nekaterih svoboščin, določenih v ustavi iz prejšnjega leta. Skliceval se je na člen 20 ustave. Vlada sme mestoma odrediti izjeme od veljavnih postav med vojno, ob neposredni vojni nevarnosti, ob notranjih nepokojih, veleizdaji ali ob nevarnosti državni oziroma osebni varnosti, nevarni zarot. Ukaz je posegel v ustavne člene 8, 9, 10, 12 in 13, ki jih je bilo mogoče v celoti ali deloma razveljaviti. Med drugim je določil, da je dovoljeno izgnati državljane ali jim prepovedati, da zapustijo prebivališče brez dovoljenja.¹⁹ Ta cesarjev ukaz je leta 1869 potrdil državni zbor z zakonom, ki je bil po vsebini enak cesarjevemu ukazu.²⁰

Evidence o izgnancih

Odločitev sodišča ali upravnega oblastva, da bo oseba po prestani kazni izgnana, je bilo treba nato izpeljati. To je prešlo v pristojnost upravnih oblastev, skladno z vsakokratno upravno ureditvijo države in dežel.

Popis izgnancev je vodilo oblastvo, ki je odločilo o izgonu osebe. Okrožne, okrajne in magistratne sezname so strnili na ravni dežele, od tam pa so jih poslali na Dunaj. Na Dunaju so občasno izdajali tiskane sezname oseb, ki so bile izgnane iz ene avstrijske dežele v drugo ali iz avstrijskega cesarstva v drugo državo. Iz prestolnice so jih razposlali v dežele, od tam pa so jih razdelili policijskim direkcijam oziroma komisariatom, okrožnim uradom in drugim političnim oblastnim, zlasti okrajnim oblastvom in mestnim magistratom.

Tako so kmalu na začetku leta 1816 izdali tak seznam za čas drugega polletja 1815. Z Dunaja so ga poslali guberniju v Ljubljani, od tam pa okrožnim uradom v Ljubljani, Novem mestu in Postojni ter Beljaku, višjemu policijskemu komisariatu v Ljubljani in policijskemu komisariatu v Beljaku. Seznam je bil izdelan po abecednem redu in je obsegal 129 oseb. Večinoma so bili to tuji državljani, ki so jih izgnali v njihove domovine, deloma pa so bili avstrijski državljani, a so jih izgnali v rojstni kraj ali v kraj, kjer so imeli domovinsko pravico.

Za vsakega izgnanca so navedli podatke v desetih rubrikah: ime in priimek, poklic oziroma dejavnost, rojstni kraj in domovina, veroizpoved, starost,

¹⁶ SI AS, 22, fasc. 1848, št. 791 P.

¹⁷ Državna osnovna postava od 21. 12. 1867, o občnih pravicah državljanov za kraljevine in dežele, zastopane v državnem zboru. *Prestava*, str. 217–219.

¹⁸ Zakon z dne 27. 10. 1862 o varstvu osebne prostosti; *Zbirka*, str. 220–223.

¹⁹ Cesarski ukaz od 7. 10. 1868; *Prestava*, str. 326–328.

²⁰ Zakon z dne 5. 5. 1869, s katerim se na podlagi člena 20. državnega temeljnega zakona z dne 21. 12. 1867 določajo upravičenja odgovorne vladne oblasti, ukreniti začasne in krajevne izjeme obstoječih zakonov; *Zbirka*, str. 413–418.

zakonski stan, vzrok za izgon, oblastvo, ki je odredilo izgon, dan izгона in kraj, kamor je bil izgnan, osebni opis.²¹ Za prvo polovico leta 1815 je bil tak seznam izdan tudi v italijanskem jeziku.²² Te evidence so nastale na temelju evidenčnih preglednic, ki so jih izpolnjevali pristojni uradniki za vse osebe, ki so bile ali prijeete, ali pridržane, ali kaznovane, ali izgnane.²³

Odgonske postaje

Za izvršitev odrejenega sodnega ali upravnega izгона osebe so morale poskrbeti politične, to je upravne oblasti. Temu so največkrat rekli odprava. Sem so spadale tudi občine, ki so v ta namen uporabile svoje sluge. To se je izboljšalo z oblikovanjem policijskih direkcij po državi konec 18. stoletja in v prvih letih 19. stoletja, ki so imele stražno osebje, oboroženo in vojaško urejeno. Leta 1850 je bilo ustanovljeno državno orožništvo, ki je prevzelo vlogo izvrševalca izгона ali vsaj pomočnika izvrševalca, ko je šlo za storilce najtežjih in nevarnih zločinov. Dotlej je bila pozornost oblasti usmerjena pretežno na mestna okolja, z orožništvom pa je bilo varnostno »pokrito« tudi podeželje in s tem celotna dežela oziroma država.

To področje so od srede 19. stoletja dalje podrobno urejali tako državni kot deželni predpisi. Tako je deželno glavarstvo Kranjske 12. 7. 1851 določilo, da je v deželi 58 odgonskih postaj, kot so pisali in govorili. Te so bile na sedežih določenih občin, kjer so izgnance sprejeli, odpravljali naprej ali oskrbovali med potjo oziroma jih izročali odgonski postaji v drugi deželi. Te postaje so imele zaporedne številke in razdalja med njimi je bila navedena v miljah.²⁴ Število teh odgonskih postaj na Kranjskem se je večkrat na novo določilo, povečevalo, na primer leta 1855 na 65,²⁵ ali zmanjševalo, na primer leta 1873 na 29.²⁶

Deželno vodstvo v Ljubljani je določilo tudi tako imenovani veliki gon na Štajersko, Koroško in Primorsko. To je pomenilo skupinski izgon. Potekal je po železnici, sprejem in oddaja izgnancev je bila v Celju, Beljaku in Sežani.

Kako je potekal izgon s Kranjske na Štajersko? Zbirna postaja je bila v Ljubljani, kjer je postopek nadzoroval uradnik okrajnega glavarstva Ljubljana. Vlak je odpeljal proti Celju ob ponedeljkih in četrtek ob 8.15. Spremljevalec je z izgnanci potoval do Celja, kjer je osebe na kolodvoru predal uradniku okrajnega glavarstva Celje. Izgnanci so zajtrkovali v Ljubljani, kosili pa v Celju. Pri obratnem izgonu s Štajerske na Kranjsko je bilo kosilo v Celju in večerja v Ljubljani. To je veljalo od 1. 9. 1951.²⁷

Od 15. 10. 1871 je veljal nekoliko spremenjen veliki odgon s Kranjskega na Štajersko. Mešani vlak je odpeljal iz Ljubljane v Gradec ob sredah in sobotah zjutraj. V četrtek in nedeljo je vlak vozil v obratni smeri. Isti spremljevalec je spremljal vlak v obeh smereh. V Ljubljani so za zajtrk dobili kruh, v Gradcu pa kosilo; to je veljalo tudi za tiste, ki so jih na vmesnih postajah v Litiji, Zidanem Mostu in Celju dali na vlak. Izgnanci iz Gradca v Ljubljano so v Gradcu dobili kosilo, kruh za večerjo pa v Ljubljani ali na vmesni postaji.²⁸ Te določbe so bile nekoliko spremenjene 1. 7. 1873. Poštni vlak je ob sredah in sobotah odpeljal iz Ljubljane ob 13.07. Tu so dobili kosilo; gnanci iz Litije in Zidanega Mosta pa v Litiji in Radečah. Imeli so enega spremljevalca, v Gradec je prispel ob 21.06 in

²¹ SI AS 22, šk. 2, spis št. 102.

²² SI AS 22, šk. 2, spis št. 54.

²³ SI AS 22, fasc. 9, spis št. 469.

²⁴ Razpis c. kr. krajskega deželnega poglavarstva 12. 7. 1851, DZVLKK, predpis št. 267.

²⁵ Razpis c. kr. deželne vlade za Krajnsko 10. 9. 1855, DVLKV, predpis št. 28.

²⁶ Postava od 10. 5. 1873, veljavna za vojvodino Kranjsko, DZVK, predpis št. 19.

²⁷ Razpis c. kr. krajskega poglavarja 20. 8. 1851, DZVLKK, predpis št. 309.

²⁸ Oznaniilo c. kr. deželne vlade od 27. 9. 1871, DZVK, predpis št. 25.

tam so dobili malico. Iz Gradca je poštni vlak odpeljal ob četrtnih in sobotah ob 5.57, kjer so dobili zajtrk, kosilo pa ali v Radečah, ali Litiji, ali Ljubljani, odvisno od kraja odгона. V Ljubljano je vlak prispel ob 13.58.²⁹

Vojvodina Kranjska je 10. 5. 1873 določila odgonska oblastva s pravico izrekati odgon. To je bil mestni magistrat v Ljubljani, okrajno glavarstvo Ljubljana okolica ter 29 odgonskih postajnih občin. Odgonske občine so bile: (Ilirska) Bistrica, Črnomelj, Idrija, Kamnik, Kočevje, Kostanjevica, Kranj, Kranjska Gora, Krško, Litija, (Škofja) Loka, Lukovica, Metlika, Mokronog, Radovljica, Planina, Postojna, Radeče, Radovljica, Ribnica, Senožeče, Trebnje, Tržič, Velike Lašče, Vipava, Višnja Gora, Vrhnika in Žužemberk.

Druga okrajna glavarstva so razsojala o odgonu za tujce, osebe brez dokumentov in pristojne v tujino, ter osebe, ki ne morejo dokazati, da so s Kranjskega.³⁰

S 1. 1. 1878 je Kranjska uredila velika odгона v Beljak in Sežano. Oba sta potekala po železnici, v 3. razredu in ob plačilu polovice vozne karte. Na progi iz Ljubljane v Beljak so bile odgonske postaje v Škofji Loki, Kranju, Radovljici, Kranjski Gori, Trbižu in Podkloštru. Iz Ljubljane je vozil vlak ob torkih in petkih ob 8.00, v Beljak je prispel ob 17.10. Iz Beljaka v Ljubljano je vlak odpeljal ista dneva ob 21.07. To je opravil sprevodnik odgonske postaje v Ljubljani. Sprejemal ali oddajal je odgonce na postajah, kamor so jih pripeljali domači sprevodniki ali pa jih sprejeli. Sprevodniki so za to dobili plačilo 17,5 krajcarja za eno miljo, milja je bila 7,6 kilometra. Sprevodniki so kupili vozne karte za izgnance.

Odgonska dneva iz Ljubljane v Sežano sta bila ponedeljek in petek, iz Sežane v Ljubljano pa torek in sobota. Poštni vlak je iz Ljubljane odpeljal ob 15.17 in prispel v Sežano ob 19.24. Tam je sprevodnik prenočil in naslednji dan odpotoval v Ljubljano. Poštni vlak iz Sežane je krenil ob 9.11 in v Ljubljano prispel ob 12.57. Vmesne odgonske postaje so bile na Vrhniki, v Planini, Senožečah in Postojni.³¹ Vozni red vlakov iz Ljubljane v Beljak so pozneje trikrat spremenili, in sicer leta 1878, 1880 in 1912.³²

Odgonska občina Kranj je za obdobje šestih let (1876–1881) obravnavala 2509 izgnancev in za to je porabila 2752 goldinarjev in 71 krajcarjev. Tu so zajeti stroški oskrbovanja, sprevoda, priprege, železnice, zdravniške preiskave in čiščenja prostorov. Stroški v letu 1876 so znašali 997 goldinarjev in 71 krajcarjev, deželni odbor deželnega zbora za Kranjsko ji je povrnil 850 goldinarjev in 85 krajcarjev, kar je bilo 85,3 % stroškov. Izgonski stroški občine so znašali povprečno po en odstotek proračuna občine.³³ Odgonska občina je morala imeti zapor za izgnance in če tega ni bilo, je morala zakupiti ustrezne prostore. Kranjska občina ga je najela leta 1872 v zasebni hiši, za kar je tisto leto plačala 76 goldinarjev.³⁴

Za vsakega izgnanca je bilo treba ugotoviti, v katero občino je bil pristojen. Če tega oseba ni sama povedala ali pa je navedla izmišljen kraj, je bilo treba opraviti poizvedbe in zbrati dokazila o domovinski pripadnosti. V tem času je izgnanec lahko bil v zaporu odgonske občine. V domovinski občini je morala skupnost poskrbeti za izgnanca, saj ga ni smela izgnati dalje. Tudi to je bil morda eden od razlogov za težave pri ugotavljanju domovinske pravice izgnane osebe. Državni zakon z dne 3. 12. 1863 je namreč uredil domovinsko pravico. V členu 43 je bila določba, da občina ni smela odpraviti osebe v drugo občino, če

²⁹ Oznanilo c. kr. deželne vlade od 7. 7. 1873, DZVK, predpis št. 32.

³⁰ Postava od 10. 5. 1873, veljavna za vojvodino Kranjsko, DZVK, predpis št. 19.

³¹ Oznanilo c. kr. deželne vlade za Kranjsko od 25. 12. 1877, DZVK, predpis št. 4.

³² Oznanilo c. kr. deželne vlade za Kranjsko od 15. 5. 1878, DZVK, predpis št. 7. Oznanilo c. kr. deželne vlade za Kranjsko od 2. 1. 1879, DZVK, predpis št. 3. Razglas c. kr. deželnega predsedstva za Kranjsko z dne 4. 6. 1912, DZVK, predpis št. 28.

³³ Stariha: Z nobenim delom se ne pečajo, le z lažnivo beračijo!, str. 49.

³⁴ Prav tam, str. 68.

je bila njena domovina neznana, sporna ali dvomljiva, dokler ni ugotovila njene domovinske pravice. Če je to kljub temu storila, je nosila vse stroške vrnitve in nastalo škodo.³⁵

Kako je Kranjska leta 1868 določila plačnika stroškov za izgon?

Državni predpis je maja 1868 določil izdatke za izgnance. Dotlej so šli stroški iz deželnega fonda, v prihodnje pa na račun plačljivo sposobnega izgnanca. Dežela je določila, ali in kdaj te stroške povrne domovinska občina. Če državna pogodba ureja recipročnost glede brezplačnega izгона ali če tuja država ne povrne stroškov ali državljanstvo izgnanca ni zanesljivo, gredo stroški deželi. To velja od 1. 7. 1868, je določil predpis.³⁶

To je Kranjska preuredila sredi leta 1868. Policijska direkcija v Ljubljani je bila dve leti pred tem ukinjena in dobršen del njenih pristojnosti je prešel na ljubljansko mestno občino in del na deželno vodstvo. Okrajna glavarstva oziroma ljubljanska mestna občina so vodili glavno knjigo izgnancev. Vanjo so vnašali podatke iz razgovora z izgnancem. Odvzeli so mu denar in mu izdali potrdilo o tem. Vsoto so vpisali v izgonski list. Iz te vsote so pokrili stroške izгона, morebitni preostanek pa vrnili izgnancu. Če je izgnanec imel voz in konja, so s tem prevoznim sredstvom izvršili izgon. Če oseba ni bila zmožna poravnati izgonskih stroškov, je te prevzel deželni odbor. Deželni odbor je bil ožje vodstvo deželnega zbora, to je deželnega parlamenta.³⁷

Izgonski list je spremljal izgnanca do končne postaje, kjer ga je prevzela okrajna ali mestna gosposka. Ta je zaslišala izgnanca o njegovem premoženju in odločila o možnosti plačila stroškov. Vso dokumentacijo z izgonskim listom je nato poslala deželni gosposki končne izgonske postaje. Deželni odbor je poslal na okrajno oziroma mestno gosposko izpisek stroškov in slednja jih je izterjala od izgnanca ali iz zaplenjenega denarja. Če ni bil zmožen plačati, je te stroške prevzel pristojni deželni odbor končne izgonske postaje. Okrajna oziroma mestna gosposka je vsak mesec izdelala stroške in jih poslala deželnemu računstvu, posebej za izgnanca, posebej za njegovo oskrbo in posebej za spremstvo. Tudi stroške glavnega gona po železnici med Ljubljano in Gradcem so iz okrajnih in mestnih oblastev enako kot doslej pošiljali deželnemu računstvu.

Kranjska je leta 1873 odločila, da gredo stroški odгона od 1. 1. 1873 iz deželnega zaklada (proračuna), in sicer odgonskim postajnim občinam po 20 krajcarjev na osebo.³⁸

Državni zakon o policijskem (upravnem) izgonu iz leta 1871

Konec julija 1871 je državna postava uredila policijski (upravni) izgon:³⁹ izgon iz določenega kraja ali okoliša v pristojno občino; ali osebe, ki ne spada v noben okoliš, kjer ta postava velja; izgon čez mejo države se sme iz policijskih ozirov izvršiti le za štiri vrste oseb:

- a) potepuhe in delomrzneže, ki so javno v imenu boga prosjačili;
- b) osebe brez zaposlitve in dovoljenega zaslužka;
- c) javne vlačuge, ki se oblastem niso pokorile in same odpotovale drugam;

³⁵ Gesetz vom 3. 12. 1863, betreffend die Regelung der Heimatverhältnisse, RGBKÖ, predpis št. 105.

³⁶ Gesetz vom 12. Mai 1868, in Betreff der Auslagen für Schüblinge, RGBKÖ, št. 17/68, z dne 23. 5. 1868, predpis št. 41.

³⁷ Ukaz c. kr. deželne vlade za Kranjsko od 30. 6. 1868, ZULVK, predpis št. 7.

³⁸ Postava od 9. 5. 1873, veljavna za vojvodino Kranjsko, DZVK, predpis št. 18.

³⁹ Postava od 27. 7. 1871, da se dene v red policijska odprava in odgonstvo, DZ, predpis št. 88.

- d) odpuščene kaznjence in osebe iz prisilne delavnice, ki so bili nevarni za ljudi in lastnino.

Izgon je trajal ves čas ali pa določen čas. Izgon se opravi, ko je nevarnost za javno korist, posebej v kraju, od koder je treba osebo izgnati. Izgon je odmerjen v obrambo javne koristi. Osebe ni dovoljeno izgnati iz občine, kjer ima domovinsko pravico. Če oseba nima domovinske pravice, se ji ta ne izda, če bi to terjali razlogi javnega reda ali javne varnosti, pač pa se izžene s celotnega ozemlja ali dela državnega ozemlja. Za ta izgon so izdali ali prisilni potni list, v katerem sta bili označeni pot in časovnica gibanja po označenih postajah, ali pa so odredili spremstvo. Podlaga za to je pravnomočna odločba pristojnega oblastva. Pred odločbo je bilo treba ugotoviti domovinsko pripadnost, določiti zakoniti vzrok za izgon ter to naznaniti deželnemu odboru domovinske dežele.

Za izgon so bile pristojne policijske direkcije in njihove izpostave, kjer pa teh ni bilo, pa tista vladarska in občinska oblastva, ki vodijo politične posle prve stopnje. Tiste občine, ki so označene kot odgonske postaje, so dolžne izvrševati te naloge. Pritožbo na izgonsko odločbo presodi deželni načelnik in nanj ni pritožbe.

Odgonska občina je dolžna sprejemati izgnance, jih odpraviti do bližnje odgonske postaje ali do domovinske občine, jih spremljati, nahraniti, nastaniti in stražiti. Če je med potjo ušel, je bilo treba takoj obvestiti organe javne varnosti, da ga ulovijo in spet primejo.

O izgonu v tuje države, kjer ta postava ni veljala, so se po upravni poti dogovorile pristojne vlade.

Kdor je skrenil z v prisilnem potnem listu odkazane poti, uničil ali skril prisilni potni list ali se brez upravičenega razloga ni držal postavljenega roka, je bil kaznovan s priporom do osem dni in nato izgnan. Če je pobegnil, je bil kaznovan z enako kaznijo. Kazen je izreklo politično oblastvo kraja, kjer je bil izgnanec ponovno prijet.

Določbe so podrobno urejale stroške, povezane z izgonom. Prehrana izgnancev in tudi prijetih oseb, za katere se ni izrekel ukrep izгона, je bil strošek krajevnih policij. Na odgonske postaje so padli stroški v zvezi z odgonskimi prostori, njihovim vzdrževanjem, ogrevanjem in razsvetljavo, nadzorom nad izgnanci in opravljanjem izгона. Deželno zakonodajstvo je lahko odločilo, če in koliko teh stroškov se povrne iz imovine skladov, okrajev in dežele. Deželne blagajne so nosile vse druge stroške izгона, na primer zdravniška oskrba, obleka, prevoz itd. Stroške izgnancev, pristojnih v druge dežele, so povrnila blagajne v teh deželah. Imoviti izgnanci so povrnilo vse stroške izгона. Stroške ponovno prijetega izgnanca je krila občina, kriva za pobeg.

Politična oblastva so bila dolžna nadzirati izgon. Deželno vodstvo je v dogovoru z deželnim odborom izdajalo tovrstne naredbe, zlasti o skupinskem in posamičnem izgonu, odgonskih postajah ter spremljanju izgnancev. Vse druge naredbe o izgonu je izdajal deželni odbor.

Prenehala sta veljati ukaz deželne vlade za Kranjsko z dne 30. junija 1868 in državni zakon z dne 12. 5. 1868, ki sem ju opisal zgoraj v prejšnjem mednaslovu.

Policijski nadzor oseb

Poleti 1873 je začel veljati državni zakon o ukrepih zoper potepuhe oziroma lenuhe. Potepuhu so rekli tudi vlačugar; to je bil tisti, ki ni imel stanovanja, se je brez opravka potepal okoli in ni mogel dokazati, da ima ob čem živeti ali da si prizadeva pošteno pridobiti živež. Lenuhu so rekli tudi dela boječi se. Tako osebo so kaznovali z zaporom od osem dni do enega meseca. Če je bila kaznovana drugič, so ji odmerili oster zapor od enega do treh mesecev ali katero

od kazenskih poostreitev po členu 253 kazenskega zakona: post, težje delo, trdo ležišče, posamični zapor in temnica, saj je bil tepež od leta 1867 prepovedan. Takšnim ljudem ni bilo dovoljeno dati potrdila o nesreči ali uboštvi, s katerim bi beračili iz kraja v kraj; kazen je bila od 10 do 100 goldinarjev.

V njem so bile tudi določbe o policijskem nadzoru takih oseb. Če je policijski nadzor odredilo sodišče, ga je izvršilo politično oblastvo 1. stopnje ali policijsko oblastvo. Ta ukrep je smel trajati do tri leta po izpustitvi iz zapora. Policijski nadzor je pomenil omejitev teh osebnih svoboščin:

- prepoved bivanja v kraju ali okolišu;
- določitev kraja bivanja;
- brez dovoljenja ni smel zapustiti tega kraja;
- ob preselitvi se je moral še isti dan javiti varnostnemu oblastvu;
- kadar koli so ga poklicali na varnostno oblastvo, se je moral zglasti tam in povedati, kako se preživlja in s kom se družijo;
- ob določenih rokih se je moral sam zglasti na varnostnem oblastvu;
- lahko so mu prepovedali udeležbo na zboru, vstop v določene prostore, zapustitev stanovanja brez vzroka ali ob zborovanju ljudi;
- ob vsakem času so mu smeli preiskati stanovanje ali ga osebno preiskati.

Te omejitve so morali izvajati po tehtni presoji in s čim manj škode za osebo. Ko je prenehal razlog, so to opustili.

Če je nadzorovani prekršil naštetе ukrepe, je bil kaznovan z zaporom od enega do 14 dni, ob ponovitvi pa z ostrim zaporom do enega meseca ali s poostreno kaznijo.

Sodišče je smelo izreči tudi oddajo v prisilno delavnico, kar je lahko trajalo do tri leta. Mlajše od 18 let so oddali v poboljševalnico, kjer so ostali do 20. leta starosti. Če teh poboljševalnic ni bilo, so jih oddali v posebni oddelek prisilne delavnice.

Sodišče je smelo izreči policijski nadzor kot stransko ali glavno kazen. Stransko kazen je izreklo v treh primerih: če je bila oseba obsojena na več kot šest mesecev zapora zaradi ponarejanja denarja ali javnih kreditnih listov ali zaradi kaznivega dejanja zoper tujo lastnino; če je bila večkrat obsojena na nižjo zaporno kazen; če je bila obsojena zaradi vlačugarstva in je bila nevarna lastnini. Kot glavno kazen pa je smelo sodišče odrediti policijski nadzor, če je bila oseba vnovič obsojena zaradi prestopka beračenja ali lenuharjenja ali je bila vnovič obsojena za prej naštetа dejanja.⁴⁰

Spet nekaj napotkov oblastev za izvrševanje izгона

Tudi v drugi polovici 19. stoletja so pristojna oblastva morala tolmačiti in dajati napotke za izvrševanje izгона oseb.

Notranje in pravosodno ministrstvo sta 10. 5. 1852 izdali ukaz o ravnanju ob izgonu. Izgon iz določenega kraja, ki ga je izreklo sodišče ali varnostno oblastvo, je veljal za celoten okoliš tega policijskega oblastva, kamor je kraj spadal. Napačno je torej, da se oseba odpravi le v sosednji kraj, saj to škoduje javni varnosti.⁴¹

Predstojnik najvišje policijske oblastnije na Dunaju je 27. 1. 1853 izdal ukaz z napotki o razvidu iz cesarstva izgnanih oseb.⁴² Tujca lahko izžene sodišče ali iz policijskih nagibov tudi politična oblastnija. Da se ne bi vrnil v Avstrijo,

⁴⁰ Postava od 10. 5. 1873, s katero se dajo policijsko kazenska določila proti dela boječim se (lenuhom) in proti vlačugarjem (potepuhom), DZ, predpis št. 108.

⁴¹ Ukaz c. kr. ministrstva notranjih opravil in pravosodja 10. 5. 1852, DZVLKV, predpis št. 178.

⁴² Ukaz predstojnika najvišje c. kr. policijske oblastnije 27. 1. 1853, DZVLKV, predpis št. 70.

je treba o njih voditi pregled po teh napotkih, ki jih je sprejel predstojnik najvišje policijske oblastni je v dogovoru z notranjim in pravosodnim ministrom. Sodišče oziroma politična oblastni ja o izgonu tujca takoj obvesti predstojnika kronovine, ta pa obvesti podrejena oblastva. Najvišja policijska oblastni ja od 1. 1. 1853 dalje vsak mesec izdeluje glavni seznam teh tujcev, podobnega pa predstojniki kronovin, ki ga pošljejo na Dunaj tej oblastni ji. Seznam je v nemškem jeziku. Glavni pregled pošlje najvišja policijska oblastni ja deželnim poglavarjem, ti pa podrejenim oblastvom. Politične in policijske oblastni je zbirajo te mesečne sezname, izdelajo abecedni seznam in vse to hranijo. Orožništvo prejema te sezname od deželnega orožniškega poveljstva, to pa od najvišje policijske oblastni je. Ministrstvo za zunanje zadeve pošlje te sezname na poslanstva (diplomatska predstavništva) v tujino. Najvišja policijska oblastni ja izdela letno kazalo, ga natiska, pošlje deželnim poglavarjem, ti pa podrejenim oblastvom; pošlje ga tudi deželnim orožniškim poveljstvom, ta pa v enote. Priložen je bil obrazec mesečnega seznama.

Že naslednje leto je policijsko vodstvo na Dunaju dopolnilo zgoraj opisan ukaz z dne 27. 1. 1853.⁴³ Sporočilo je, da bo občasno k *Policijskemu osrednjemu listu* priložen seznam iz države izgnanih tujcev. Vsako oblastvo, ki tujca izžene, mora o tem še isti dan poročati najvišji policijski oblastni ji na Dunaju, in sicer na priloženem obrazcu. Polletno je v istem listu objavljen seznam takih tujcev.

Deželna vlada za Kranjsko je 7. 4. 1872 izdala napotke za izvajanje te državne postave o upravnem izgonu z dne 27. 7. 1871. Odgonske postaje so 1. 7. 1872 od okrajnih glavarstev prevzele vsa izgonska opravila. Rzsodbo o odgonu ali odpravi izdaja okrajna gosposka in mestni magistrat v Ljubljani. Odgonske občine prevzamejo prenočevanje izgnancev, vse druge občine so prehodne postaje. Orožništvo ni dolžno spremljati odgnancev. Če oseba pobegne, mora občina takoj storiti vse za prijetje, o tem pa obvestiti okrajno gosposko in orožniško postajo.⁴⁴

Z letom 1873 je vse stroške izгона na Kranjskem prevzela deželna blagajna. Za izgnanca je odgonska postaja prejela po 20 krajcarjev.⁴⁵ Leta 1873 pa je Kranjska odredila, da so za policijski izgon pristojen le ljubljanski magistrat in okrajno glavarstvo Ljubljana okolica ter 28 odgonskih postaj. Druga okrajna glavarstva so bila pristojna le za izgon tujcev.⁴⁶

Iz varnostne statistike

Od leta 1879 do 1902 je v Arhivu Republike Slovenije zbrano in ohranjeno gradivo o dejavnosti orožnikov na Kranjskem. Deželno orožniško poveljstvo v Ljubljani je preglednico te vrste za preteklo leto na začetku vsakega naslednjega leta poslalo deželni vladi. Statistika je zajela število ovađenih oseb zaradi hudo delstva, pregreškov in prestopkov; zaradi kršitev drugih, posebnih predpisov, ki so določali kazniva ravnanja; opravljene izredne službe.

Omenil bom le slednje, izredne naloge. Sem so spadale asistence, spremstva izgnancev in zapornikov, aretacije, hišne preiskave in privedbe oseb. Orožniki na Kranjskem so v posameznem letu v razdobju od 1879 do 1902 spremljali toliko izgnancev in zapornikov:

- 1879 – 565,
- 1880 – 845,
- 1881 – 855,

⁴³ Ukaz c. kr. najvišje policijske oblastni je 20. 2. 1854, DVLKV, predpis št. 71.

⁴⁴ Oznanilo c. kr. deželne vlade za Kranjsko od 7. 4. 1872, DZVK, predpis št. 13.

⁴⁵ Postava od 9. 5. 1873n, veljavna za vojvodstvo Kranjsko, DZVK, predpis št. 18.

⁴⁶ Postava od 10. 5. 1873, veljavna za vojvodstvo Kranjsko, DZVK, predpis št. 19.

- 1882 – 900,
- 1883 – 742,
- 1884 – 810,
- 1885 – 811,
- 1886 – 647,
- 1887 – 612,
- 1888 – 542,
- 1889 – 516,
- 1890 – 659,
- 1891 – 635,
- 1892 – 602,
- 1893 – 736,
- 1894 – 544,
- 1895 – 485,
- 1896 – 675,
- 1897 – 578,
- 1898 – 649,
- 1899 – 635,
- 1900 – 597,
- 1901 – 712,
- 1902 – 800.⁴⁷

Leta 1908 so spremljali 563 izgnancev in zapornikov, kar je bilo 2,75 % vseh takih orožniških spremstev v monarhiji,⁴⁸ leta 1909 je bilo 560 spremstev,⁴⁹ leta 1910 pa 422.⁵⁰

Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani je leta 1978 objavil raziskavo o deviacijah na Slovenskem pred 100 leti. Orožniki na Kranjskem so leta 1884 po posebnih predpisih iz dežele izgnali 482 oseb.⁵¹

Pravila za opravljanje varnostne službe o spremljanju oseb

Prvi orožniški zakon je bil objavljen v državnem uradnem listu 23. 3. 1850, ki je izhajal tudi v slovenščini. V njem je bilo navedeno le, da »žandarmerija spremlja jetnike in obsojene hudodelnike, sploh vse občnonevarne ljudi, katere ji oddajo pristojne oblasti, da jih naprej spravi«.⁵²

Zakon je bil izhodišče za izdelavo obširnejših pravil za opravljanje varnostnih nalog. Orožniška pravila iz leta 1851 so v sedmih poglavjih, 222 členih in treh prilogah podrobneje orisala naloge orožništva, ustanovljenega pred letom dni. Naloge so razdelila na dva dela:

- a) samostojna opravila brez posebnega ukaza oblasti in
- b) pomožna opravila po posebnih ukazih oblasti.

Spremljanje zapornikov, obsojencev in izgnancev (tiranje, gnanje, kot so tudi rekli) je spadalo v skupino pod b). V celoti je to poglavje o pomožnih opravilih obsegalo 46 členov pravil.

Če je orožništvo od oblasti prejelo naročilo, ki se ni skladalo z orožniško postavo in navodili, je zoper to podalo ugovor, in če je oblastija vztrajala pri

⁴⁷ Čelik: *Orožništvo na Kranjskem*, str. 349.

⁴⁸ SI AS, 16, 1909, fasc. 801–1600, št. 1132.

⁴⁹ SI AS, 16, 1910, fasc. 501–1100, št. 687.

⁵⁰ SI AS, 16, 1911, fasc. 1–800, št. 683.

⁵¹ Hribar: *Nadzorstvo nad deviacijami na Slovenskem pred sto leti*, str. 22–30.

⁵² Začasna organska postava žandarmerije v avstrijskem cesarstvu, ODZVLAC, št. 12/50, z dne 23. 3. 1850, člen 26.

ukazu, je moštvo čakalo nadaljnja navodila. Oblastnija je morala pisno zaprositi za pomoč, kjer je navedla osebe, ki so bile posebej nevarne ali so zahtevale posebno previdnost pri spremljanju. Orožnik je moral osebo osebno preiskati, če morda nima pri sebi orodja ali orožja. Denar in druge predmete spremljane osebe je oblastnija s potrdilom predala orožniškemu spremljevalcu. Če je osebo spremljal en sam mož, je moral biti še pazljivejši in previdnejši. Nevarne osebe je bilo treba vkleniti, enako tudi ponoči ali ob begosumnosti.

Med spremljanjem ni smel nihče priti do osebe ali se z njo pogovarjati. Če je rabil jedačo ali pijačo, mu je orožnik to dovolil na posebnem kraju in pod svojim nadzorom. Ni smel dovoliti, da bi kdo osebo žalil, sramotil ali zaničeval z dejanji ali besedami. Če je oseba med potjo zbolela, ji je poiskal zdravniško pomoč, prenočišče pa je zagotovil s pomočjo župana tistega kraja. Oblastnija je določila način spremljanja: peš ali z vozilom. Če je oseba trdila, da ne more več hoditi, je orožnik to sporočil najbližji krajevni oblastniji in po potrebi poiskal zdravnika, nadaljnji ukrepi pa so bili v dogovoru z oblastnijo. Orožnik je pazil na lastnino osebe, da je ne bi prodala, zamenjala, odvrгла, uničila ali podarila. Če je bilo slabo vreme, je oblastnija za spremljano osebo zagotovila plašč ali odejo, orožnik pa je pazil na to, da jo je ob predaji ohranjeno izročil. Če je spremljanje teklo v tujino, so te predmete na meji odvzeli ter s potrdilom vrnili pristojni oblastniji.

Če je bilo treba spremljati več oseb, je poveljnik določil število orožnikov. Ti so morali zagotoviti, da so bile osebe po možnosti ločene in se niso mogle med seboj pogovarjati. Če bi nastale nepredvidljive okoliščine in nadaljevanje spremljanja ne bi bilo varno, je orožništvo pri oblastniji ali županu zaprosilo za podporo zanesljivih ljudi. Oblastnija je izdala orožništvu spremno pismo. Predaja osebe in njenih predmetov se je storila po spremnem pismu in na njem je prevzem potrdil tisti, ki je osebo prevzel. Ko se je orožnik po opravljenem spremljanju vrnil v enoto, se je javil poveljniku in mu predal spremno pismo. Orožniki so to nalogo opravljali z nabitimi puškami.⁵³

B. Do razpada cesarstva je izšlo še dvoje pravil o opravljanju orožniške službe. Druga leta 1876 in tretja leta 1995. Knjiga s pravili iz leta 1876 je obsegala 84 strani, vsebovala je 171 členov. Spremljanje oseb je bilo zajeto v poglavju o posebnih službenih opravilih po posebnih ukazih, ki je obsegalo člene od 27 do 45. O spremljanju oseb je bil govoril le en člen: Orožniki so bili na poziv oblastva dolžni spremljati prijete osebe. Spremljanje teh oseb pa je bilo dovoljeno le v nujnih primerih in če je šlo za nevarne osebe.⁵⁴ Zelo podobno določbo so vsebovala tretja pravila iz leta 1895, ki so imela prav tako 171 členov in so spremljanje oseb opredelila v členu 42.⁵⁵ Manjši obseg obeh zadnjih navedenih pravil za opravljanje orožniške službe je bržkone tesno povezan z izgradnjo te varnostne sile v zadnjih desetletjih, z dograditvijo njenega šolstva in usposabljanjem na samih enotah.

C. Mestna občina Ljubljana je 16. novembra 1898 sprejela pravila za opravljanje nalog mestne policijske straže, ki so imela 62 členov. Navodilo je v enem členu določilo postopek spremljanja osebe, ki jo je bilo treba privedi k določnemu oblastvu. Oseba je morala hoditi pred stražnikom po desni strani, da je slednji lahko segel po sablji, ki jo je nosil na levi strani telesa. Če je bila oseba begosumna, jo je držal za roko. Paziti je moral, da spremljana oseba ni odvrгла svojih predmetov, jih uničil ali podaril komu ali sprejel od neznanca. Med hojo čez

⁵³ Poduk za deželno žandarmerijo, kako službo opravljati (1851), členi 46, 62, 63, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83 in 85.

⁵⁴ Dienst-Instruction für die k. k. Gendarmerie der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder, člen 42. V: Gesetz und Dienst-Instruction für die k. k. Gendarmerie der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder, Wien: Aus der k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1876, člen 42.

⁵⁵ Dienstinstruction für die k. k. Gendarmerie. V: Gesetze, betreffend die Gendarmerie der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder (1912).

most in železniško progo je moral paziti, da oseba ni poskusila storiti samomora. Ni smel dopustiti, da bi kdor koli osebo žalil ali zasmehoval. Gotovino, ki je bila last spremljane osebe, je prej popisal in ob predaji je gotovino vrnil oblasti ob ustreznem potrdilu. Osebo je moral zmeraj imeti pred očmi in jo nadzorovati.⁵⁶

II. Obdobje Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev oziroma Jugoslavije

Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev oziroma Jugoslavije je obstajala in delovala le slabih 23 let, kar je neprimerljivo z avstrijskim cesarstvom in slovenskim ozemljem v njegovem okviru. Že zaradi tega je del sestavka o izgonu iz kraljevine neprimerno krajši od tistega v cesarskih časih. Poleg tega razloga velja navesti še ozemeljsko neprimerljivost med našo kraljevino in avstrijskim cesarstvom, število prebivalcev, številčnost narodov in narodnih manjšin, značaj politične in državne ureditve itd.

Kakšen je bil upravni položaj Slovenije v tem času? Narodni svet za Slovenijo je 31. 10. 1918 imenoval Narodno vlado Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki je bila del Države Slovencev, Hrvatov in Srbov s prestolnico v Zagrebu. Slednja se je 1. 12. 1918 združila s Kraljevino Srbijo (in Črno goro) v Kraljevino SHS. Narodna vlada je 20. 1. 1919 postala Deželna vlada za Slovenijo, 28. 6. 1921 pa je njeno mesto prevzela Pokrajinska uprava za Slovenijo. Leta 1924 se je naše ozemlje razpolovilo in nastali sta ljubljanska in mariborska oblast z velikima županoma na čelu. Na začetku oktobra leta 1929 se je država preimenovala v Kraljevino Jugoslavijo in slovenski del države se je imenoval Dravska banovina, kar je ostalo do konca države. okrajnim načelnikom so bili nižje upravne enote in tudi občine so imele del oblastnih funkcij, ki so jim rekli prenesene funkcije.

Ves čas kraljevine je v Ljubljani deloval nekakšen osrednji varnostni urad, ki se je različno imenoval. Do sredine leta 1921 je bilo to poverjenišstvo za notranje zadeve. Po sprejemu vidovdanske ustave 28. 6. 1921 je pri pokrajinski upravi za Slovenijo deloval oddelek za notranje zadeve. Z uvedbo oblasti leta 1924 sta v Ljubljani in Mariboru v okviru oddelka za notranje zadeve delovala odseka za javno varnost. Z oblikovanjem banovin leta 1929 je v banski upravi v Ljubljani deloval upravni oddelek, ki je imel odsek za javno varnost. Na notranjem ministrstvu v Beogradu je bil sprva oddelek za javno varnost, ki se je delil na odseke, leta 1920 pa se je iz njega izločil samostojen oddelek za državno zaščito. Leta 1929 so nastali štiri oddelki, tudi tisti za državno zaščito, ki so se delili na odseke in razdelke.

Uveljavitev srbskega kazenskega zakonika

Po prevratu konec oktobra 1918 so na Slovenskem, ki je dober mesec spadala v okvir Države Slovencev, Hrvatov in Srbov, še naprej veljali predpisi iz časov avstro-ogrškega cesarstva. Veljal je tudi kazenski zakonik o hudodelstvih, pregreških in prestopkih iz leta 1852.

Po razglasitvi Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev 1. 12. 1918 so v Beogradu stremeli k temu, da bi čim prej poenotili predpise v celotni državi. Tako je ministrski svet 25. 2. 1919 sprejel ukaz, da se za celotno kraljevino uveljavita IX. in X. poglavje Kriminalnega zakonika za Kraljevino Srbijo, ki je bil v Beogradu sprejet daljnega 28. 3. 1860.⁵⁷ Ukaz je na Slovenskem začel veljati 10. 4. 1919.

⁵⁶ Navodilo za službo mestne policijske straže ljubljanske, člen 30.

⁵⁷ Ukaz o uveljavitvi IX. in X. poglavja Kriminalnega zakonika za kraljevino Srbijo na celotnem območju države, Ur. list DVS, št. št. 64/19, z dne 1. 7. 1919.

IX. poglavje je določalo 16 vrst kaznivih dejanj zoper domovino, vladarja in ustavo, X. poglavje pa 20 vrst kaznivih dejanj zoper zakon, oblastvo in javni red.

Ministrski svet je 16. 3. 1921 sprejel ukaz, da v celotni kraljevini začnejo veljati še uvodna pravila in prvi del omenjenega srbskega zakona iz leta 1860.⁵⁸ Uvodna pravila so obsegala 11 členov in so med drugim določala tri vrste kaznivih dejanj: hudodelstva, pregreške in prestopke. Za hudodelstvo so bile predpisane tri vrste kazni: smrtna kazen, zapor in zatočenje. Zatočenje je pomenilo pregnanstvo v točno določen kraj, kar je ustrezalo pojmu konfinacija. Za pregrešek je štel dejanje, za katero je bila zagrožena zaporna kazen ali izguba službe ali denarna kazen. Za prestopke je bila predvidena zaporna kazen do enega meseca ali denarna kazen do 300 dinarjev. Kazen za pregrešek je bila torej strožja kot za prestopke.

Prvi del kazenskega zakonika je vseboval osem poglavij in določal tudi o kaznovanju storilcev teh dejanj. Bilo je enajst vrst kazni, in sicer: smrt, robija, zatočenje, zapor, izguba službe, denarna kazen, izguba državljanstva, odvzem stvari, prepoved opravljanja obrti, izgon in postavitve pod policijski nadzor. Robija je bil zapor od dveh do 20 let in obsojenec je bil v okovih ali brez njih, moral je težko delati. Zatočenje je trajalo prav tako najmanj dve leti in največ 20 let, kaznovani so bili v posebnem poslopju, ni jim bilo treba delati, bili so brez okovov, lahko so se hranili na svoje stroške. Zapor je trajal najmanj 30 dni in največ 5 let, zaporniki so opravljali primerna dela, lahko so uživali svojo hrano.

Kdor je bil izgnan, ni smel priti v kraje, določene v razsodbi, dokler je kazen trajala. Lahko je trajala največ dve leti. Tujec je smel biti izgnan iz države za zmeraj. Ta ukrep so smeli izreči le skupaj z drugo kaznijo, če je zakon tako določal.

Policijski nadzor so storilcu izrekli vselej zaradi tatvine, ropu, hajdukovanja (razbojništva), prikrivanja in požiga. Tujcu so lahko namesto policijskega nadzora izrekli izgon iz države. Trajal je lahko najmanj eno leto in največ pet let. Kaj je obsegal ta nadzor? Kaznovani ni smel zapustiti svojega prebivališča brez vednosti in dovoljenja pristojnega policijskega oblastva in če slednjega v kraju ni bilo, je v izjemnih primerih to odobril župan. Občasno je moral prenočevati doma ali tam, kjer mu je določilo policijsko oblastvo. To oblastvo ali župan je lahko odredil, da se ob vsakem času preišče stanovanje ali posest. Ta nadzor je začel veljati po prestani ali odpušteni kazni.

Zakon o zaščiti javne varnosti in reda v državi

Režimu sta se zdeli najnevarnejši propagiranje komunističnih idej in odpadništvo na jugu kraljevine, ki sta delovali proti celovitosti države. Te odpadnike na jugu Srbije (današnja Republika Makedonija) so imenovali s turško popačenko *kačaki*, kar je pomenilo isto kot ubežnik, odpadnik. Postajali so simbol boja Albancev za osvoboditev izpod Srbov.⁵⁹

Ministrstvo za notranje zadeve je že 29. 12. 1920 izdalo tako imenovano Obznano. To so v slovenščino prevedli kot *Razglas* in vsebino so objavili celo na posebnem plakatu. Najprej so bili opisani prizadevanje boljševikov pri nas in njihove oblike delovanja, nato pa so bili naštetih sedem točk prepovedi te dejavnosti in ukrepi zoper kršilce teh prepovedi. Tako je točka šest določala, da se iz države »iztirajo vsi tujci, ki bi se pridružili neredom ali jih jačili«. ⁶⁰ Poverjeništvu za notranje zadeve Deželne vlade za Slovenijo je 1800 izvodov tega plakata raz-

⁵⁸ Ukaz o uveljavitvi Uvodnih pravil in Prvega dela Kriminalnega zakonika kraljevine Srbije v celotni državi, Ur. list DVS, št. 54/21, z dne 20. 5. 1921.

⁵⁹ Čelik: *Slovenski orožniki (1918–1941)*, str. 33–335.

⁶⁰ SI AS 61, šk. 72, spis št. 3367.

poslalo na pristojne urade in ustanove, da so jih nalepili na vidna mesta in tako seznanjali javnost.

Narodna skupščina je 1. 8. 1921 sprejela poseben zakon o zaščiti države,⁶¹ ki je imel le šest členov in je veljal od 3. 8. 1921 dalje. Določil je tudi nova kazniva hudodelstva, za katera je bila zagrožena smrtna kazen ali robija do 20 let. Vsa so se nanašala na zaščito države oziroma njene ureditve: tiskane stvari z vsebino zoper obstoječi red v državi; združevanje z namenom delovanja zoper državo; nudenje prostorov za tako delovanje; ščuvanje k vojaškim uporom; stiki s tujino v take namene; posest orožja ali razstreliva v take namene; umor predstavnika oblasti oziroma politika. Do tega zakona je prišlo neposredno po sprejemu vidovdanske ustave 28. junija 1921 in poskusu atentata na regenta Aleksandra Karađorđevića istega dne v Beogradu ter umoru notranjega ministra Milorada Draškovića v Delnicah na Hrvaškem 21. 7. 1921.

Leta 1929 je izšel nov zakon z istim imenom.⁶² Določil je, da se smejo osebe, ki motijo red in mir, z odlokom upravnopolijskega oblastva prve stopnje kaznovati z zaporom in izgnati v drugi kraj. Iz tega kraja se ne smejo vrniti brez odobritve pristojnega velikega župana ali upravnika mesta Beograda. Kdor se je kljub temu vrnil, se je kaznoval z zaporom do 30 dni in se ponovno izgnal. Minister za notranje zadeve je z uredbo o posesti in nošenju orožja določil izvrševanje 12. člena omenjenega zakona.⁶³ Sredi marca 1929 je bil zakon spremenjen in dopolnjen, vendar ni posegel na področje naše obravnave.⁶⁴

Delikte iz zakona o zaščiti javne varnosti in reda v državi so sprva obravnavala redna sodišča, taki primeri so imeli prednost pri obravnavi. Januarja 1929 je kralj podpisal zakon o posebnem sodišču za take primere.⁶⁵ Bil je pri kasacijskem sodišču v Beogradu kot povsem samostojno sodišče, minister za pravosodje pa je izdal predpis o delovanju tega sodišča.⁶⁶ Naslednje leto sta izšla dva nova zakona z istim imenom in sta veljala do konca države.⁶⁷

Poleg kazenskega zakonika so kazniva dejanja določali še trije drugi predpisi: prvi je bil že navedeni zakon za zaščito javne varnosti in reda v državi iz leta 1921, drugi je bil zakon o tisku iz leta 1925⁶⁸ in tretji vojaški kazenski zakonik iz leta 1930.⁶⁹

Na začetku oktobra 1939 je začela veljati uredba,⁷⁰ s katero je vlada posegla v omenjeni zakon o zaščiti javne varnosti in reda v državi, o kateri bo več govora malo pozneje.

⁶¹ Zakon o zaščiti javne varnosti in reda v državi, Ur. list PUS, št. 95/21, z dne 11. 8. 1921.

⁶² Zakon o zaščiti javne varnosti in reda v državi, Ur. list LMO, št. 5/29, z dne 17. 1. 1929; popravek v istem Ur. listu št. 8/29, z dne 23. 1. 1929.

⁶³ Uredba ministra za notranje posle o posesti in nošenju orožja, s katero se predpisuje pravilnik za izvrševanje 12. člena Zakona o zaščiti javne varnosti in reda v državi, Ur. list LMO, št. 21/29, z dne 28. 2. 1929.

⁶⁴ Zakon o izpremembi in dopolnitvi Zakona o zaščiti javne varnosti in reda v državi, Ur. list LMO, št. 25/29, z dne 12. 3. 1929.

⁶⁵ Zakon o državnem sodišču za zaščito države, Ur. list LMO, št. 5/29, z dne 17. 1. 1929.

⁶⁶ Uredba za izvrševanje Zakona o državnem sodišču za zaščito države, Ur. list LMO, št. 8/29, z dne 23. 1. 1929.

⁶⁷ Zakon o državnem sodišču za zaščito države, Ur. list KBUDB, št. 18/30, z dne 11. 1. 1930. Zakon o državnem sodišču za zaščito države, Ur. list KBUDB, št. 44/30, z dne 20. 12. 1930.

⁶⁸ Zakon o tisku, Ur. list LMO, št. 84/25, z dne 7. 9. 1925.

⁶⁹ Vojaški kazenski zakonik kraljevine Jugoslavije, Ur. list KBUDB, št. 56/30, z dne 29. 4. 1930.

⁷⁰ Uredba o spremembi in dopolnitvi Zakona o zaščiti javne varnosti in reda v državi, Sl. list KBUDB, št. 101/39, z dne 20. 12. 1939.

Ureditev izгона v Sloveniji

Veliki župan ljubljanske oblasti je štel za potrebno, da je s svojim pravnim predpisom leta 1926 uredil izgon v okolišu te oblasti in tako nadomestil do tedaj veljavne stare predpise. Uredba je veljala od 18. 5. 1926.⁷¹

Izgon so odredjali okrajni glavarji in policijsko ravnanstvo v Ljubljani. V tej oblasti je bilo 25 odgonskih postaj oziroma občin. Okoliš vsake od teh postaj se je skladal z območjem sodnega okraja. Odgonske postaje so sprejemale izgnance iz lastnega okoliša.

Glavne odgonske postaje so poleg izgnancev iz lastnega okoliša sprejemale tudi take osebe na prehodu. To so bile občine oziroma glavne odgonske postaje Brežice, Gorenji Logatec, Ljubljana, Metlika in Radovljica. Vse so bile v bližini državne meje z Italijo in Avstrijo oziroma meje s sosednjo mariborsko oblastjo in Hrvaško.

Izgnanca so odpravili do tiste postaje, v katere okolišu je bil namemben kraj oziroma do prve glavne odgonske postaje. Če je šlo za izgon iz okoliša ljubljanske oblasti, je bilo treba osebo odpraviti do prve odgonske postaje v sosednji oblasti, konkretno do Maribora in Zagreba.

Če je šlo za izgon tujega državljanca, je to prevzel komisariat obmejne in železniške policije, ki je nato tujca predal organom druge države.

Proračun Mestne občine Ljubljana za leto 1925 je za odgonsko postajo predvideval znesek 15.000 dinarjev. Vseboval je štiri postavke:

- oskrbovalnino za okoli 400 oseb po 10 dinarjev na dan, skupaj 4000 dinarjev;
- nakup desetih kubičnih metrov drv, kubični meter po 240 dinarjev, skupaj 2400 dinarjev;
- nakup petih ton premoga po 480 dinarjev za tono, skupaj 2400 dinarjev;
- nakup inventarja v znesku 6200 dinarjev.

Država je prispevala Ljubljani za vzdrževanje odgonske postaje za čas od novembra do marca po 50 dinarjev na mesec, za čas od aprila do konca oktobra pa po 10 dinarjev na mesec.⁷²

Leta 1932 je to področje uredil ban Dravske banovine. Za odgon in odpravo so bili pristojni Uprava policije v Ljubljani, predstojnika mestne policije v Celju in Mariboru, mestno načelstvo na Ptuju, okrajna načelstva in izpostava okraja Kranj v Škofji Loki. V vlogi odgonske postaje je bilo 43 občin. S spremestvom so odpravili le tri vrste oseb:

- a) tiste izgnance, ki so bili izgnani iz celotne države;
- b) nevarne zločince po izpustitvi iz kazenskih zavodov in zaporov ter
- c) tiste, ki so bili nevarni za javni red in mir.

Vse druge so odpravili s prisilnim potnim listom.⁷³

Nov kazenski zakonik za celotno kraljevino

1. 1. 1930 je začel veljati kazenski zakonik za Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev.⁷⁴ Določil je šest vrst glavnih kazni: smrtno kazen, robijo, zatočenje, strogi zapor, zapor in denarno kazen. Stranski kazni sta bili izguba častnih pravic in izguba službe.

⁷¹ Naredba o ureditvi odgonstva in odgonskih postaj, Ur. list LMO, št. 41/26, z dne 3. 5. 1926.

⁷² SI AS 61, škatla 131, Proračun Mestne občine Ljubljana, str. 98.

⁷³ Naredba bana Dravske banovine o ureditvi odgonstva in odgonskih postaj, Sl. list KBUDB, št. 32/32, z dne 23. 4. 1932.

⁷⁴ Kazenski zakonik za kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev, Ur. list LMO, št. 74/29, z dne 18. 7. 1929.

Poznal je devet očuvalnih (varnostnih) odredb: pridržanje po prestani kazni, oddaja v prisilno delavnico, oddaja v zavod za zdravljenje ali za čuvanje (varstvo), oddaja v zavod za zdravljenje pijancev, prepoved obiskovanja gostišč, zaščitni nadzor, izgon, prepoved opravljanja poklica ali obrti in odvzem predmetov. Minister za pravosodje je bil pooblaščen, da izda podrobnejše določbe o izvrševanju varnostnih ukrepov.

Izgon iz določenega kraja so poleg robije ali strogega zapora izrekli, če so glede na način izvršitve ali naklepa storjenega dejanja šteli, da bi bilo obsojenčevo bivanje v določenem kraju nevarno za pravni red. Trajati je smel največ tri leta. Izgon iz domovinske občine ni bil dovoljen. Tujec je bil izgnan iz države ali za določen čas ali za vedno.

Zaščitni nadzor so uvedli nad osebami, ki so bile odpuščene iz kazenskega ali podobnega zavoda. Namen je bil, da se oseba varuje pred nevarnostmi novih kaznivih dejanj, da se privadi poštenemu življenju in da se ji olajša gospodarski obstoj. Trajal je lahko do treh let.

Oddelek za javno varnost v ministrstvu za notranje zadeve je na začetku decembra 1938 zahteval od vseh banskih uprav, da mu v enem mesecu poročajo o ukrepih s področja odseka mednarodne policije. Ta odsek je bil nova enota znotraj oddelka za javno varnost in se je ukvarjal z mednarodnim sodelovanjem policije. Poročilo je moralo zajeti čas od 1. 12. 1937 do 30. 11. 1938, torej eno leto. Iz banske uprave so nato zahtevali taka poročila od vseh pristojnih uradov, nato pa so izdelali skupno poročilo in ga poslali v Beograd. V njem je bilo navedeno, da so v tem letu iz Dravske banovine izgnali in odpravili 570 tujih državljanov, in sicer za stalno ali za nekaj let.⁷⁵

Uredba o konfinaciji

Na začetku oktobra 1939 je začela veljati že omenjena uredba,⁷⁶ s katero je vlada posegla v omenjeni Zakon o zaščiti javne varnosti in reda v državi, za kar je vlada 18. 9. 1939 dobila pooblastilo narodne skupščine. Uredba je imela le štiri člene. Nov je bil člen 12/a: Upravna policijska oblastva 1. stopnje smejo poslati na bivanje v kak drug kraj osebo, ki moti red in mir. Pritožba na to odločbo je bila možna v osmih dneh na upravno oblastvo 2. stopnje. Odločbo je lahko razveljavil minister za notranje zadeve. Oblastvo 1. stopnje v kraju, kamor se take osebe pošljejo, jim je določilo bivališče pod oblastvenim nadzorom. S tem je bila uvedena konfinacija oziroma internacija.

Minister za notranje zadeve je dobil pooblastilo, da je predpisal pravilnik o bivanju teh oseb. Od 4. 1. 1940 je veljal tak ministrov pravilnik, ki je imel 3 člene.⁷⁷ Okrajni načelnik kraja, kamor so bile osebe napotene, je določil bivališče, kjer stanujejo pod oblastvenim nadzorstvom. Če je tam več oseb, ta načelnik predpiše hišni red, ki se ga morajo strogo držati. Določi tudi postopek s pošto, medsebojne stike itd.

To je bila pravna podlaga za oblikovanje taborišč za kaznovane osebe, v prvi vrsti člane prepovedane Komunistične partije Jugoslavije in nasprotnike fašizma oziroma nacizma, ki so bila nekoliko podobna tistim v nacistični Nemčiji ali Italiji. Najbolj znano taborišče je bilo tisto v Bileći v Hercegovini v nekdanji avstro-ogrski vojašnici; podobno je bilo tudi v Ivanjici na Hrvaškem, pa tudi v Međurečju v Srbiji.⁷⁸

⁷⁵ SI AS 68, ban 13-1, fasc. 1936–1941, spis št. 1147/39.

⁷⁶ Uredba o spremembi in dopolnitvi Zakona o zaščiti javne varnosti in reda v državi, Sl. list KBUDB, št. 101/39, z dne 20. 12. 1939.

⁷⁷ Pravilnik o bivanju oseb, katerim je oblastvo odredilo kraj bivanja, Sl. list KBUDB, št. 3/40, z dne 10. 1. 1940.

⁷⁸ *Zgodovina Slovencev*, str. 678.

O taborišču v Bileći je leta 1958 obširnejši članek objavila le jugoslovanska enciklopedija. Tja so prvi kaznjenci prišli 18. 1. 1940, taborišče pa je bilo razpuščeno konec novembra istega leta. Opisane so težavne razmere, v katerih so taboriščniki morali bivati in delati na poljih. Hišni red je bil zelo strog.⁷⁹

Tudi v naši kraljevini je prihajalo do nejasnosti, kako naj pristojna oblastva opravljajo svoje naloge, povezane z izgonom oseb. Pristojni so tolmačili in dajali napotke te vrste.

Ustavne določbe o izgonu

Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev je poleti 1921 dobila svojo prvo ustavo. Med drugim je določala, da se noben državljan kraljevine ne sme izgnati iz države. V državi se ne sme pregnati iz enega kraja v drugega, niti zatočiti v enem kraju, razen v primerih, ki jih je zakon izrecno določil. Nihče se ne sme nikakor in nikoli pregnati iz kraja, kamor je pristojen, brez sodne razsodbe.⁸⁰

Nova (oktroirana) ustava, ki jo je kralj izdal leta 1931, je vsebovala povsem enake določbe o izgonu, kakršne je vsebovala omenjena ustava iz leta 1921.⁸¹

Tudi tukaj bi smeli reči: Vse lepo in prav, če ne bi bilo besede »*ampak*« ...

Kaj povedo službena pravila

A. Kmalu na začetku leta 1920 so v Beogradu izdali prva začasna pravila za opravljanje orožniške službe, ki so imela tri dele in so veljala do leta 1940, torej dve desetletji. Obsegala so 225 strani velikega formata, in sicer I. del 22 poglavij in 91 strani, II. del 11 poglavij in 7 prilog, 99 strani in III. del 22 členov na 35 straneh. V prvem delu teh pravil je bilo v šestem poglavju govora o spremljanju oseb. To poglavje je imelo 14 točk, ki so opisovale posebnosti spremljanja. Pred začetkom spremljanja je bilo treba osebo osebno preiskati in se prepričati, da nima orožja ali orodja za napad. Denar so ji vzeli, ga ob pričah prešteli in ga ob predaji skupaj z osebo s priznanico oddali oblastem. Orožnik je hodil za osebo v taki razdalji, da bi jo lahko prijel, če bi hotela pobegniti. Med njima je bil razgovor prepovedan. Če je spremljana oseba med potjo zbolela ali je izjavila, da ne more hoditi, je orožnik pazil nanjo in poiskal pomoč pri pristojni oblasti.

Če je orožništvo spremljalo več oseb hkrati, jim je morala oblast javiti, kdo je nevaren. Oblast je morala zagotoviti primerne obleke in odeje za te osebe. Nevarno osebo je bilo treba vkleniti, zlasti begosumnega in vse osebe ponoči. Osebe se niso smele pogovarjati med seboj. Hrano in pijačo so zagotovili po možnosti v ločenem lokal. Spremlstvo ni smelo dovoliti, da bi spremljane kdo sramotil ali žalil. Prenočevali so v zanesljivem policijskem ali občinskem prostoru. Oblast, ki je naročila spremlstvo, je določila način spremljanja, ali peš ali z vozilom. Vsak je bil dolžen dati svoje prevozno sredstvo za osebo, če drugače ni šlo. Treba je bilo paziti na predmete, da jih oseba ne bi odtujila. Če orožniško spremlstvo ni bilo dovolj, je za pomoč zaprosilo najbližjo občinsko ali policijsko oblastvo. Oblastvo je orožništvu dalo sprevodni list s podatki o osebah, denar za oskrbo spremljanega in denar za potne stroške orožništva. Oblastvo, ki je prevzelo spremljanega, je to potrdilo. Spremljanje so opravljali z nabitim orožjem.⁸²

B. Prvi orožniški zakon je leta 1922, torej po izidu začasnih pravil, določil dve vrsti služb: a) redna, ki se opravlja po predpisih, splošnih pravilih in nalo-

⁷⁹ Enciklopedija Jugoslavije (1958), 1. knjiga, str. 564, 565.

⁸⁰ Ustava kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (1921), člen 10.

⁸¹ Ustava kraljevine Jugoslavije (1931), člen 9.

⁸² Privremena pravila za vršenje žandarmerijske službe, I. deo, str. 47–50.

gah ter sestoji iz splošne preventivne-represivne službe; b) pozivna, ki obsega izpolnjevanje posebnih nalogov službenih oblastev. Orožništvo se mora odzvati tem nalogom pristojnih državnih oblastev. Vsa oblastva in vse občine smejo zahtevati storitve orožništva prek njegovega službenega oblastva. Sodna oblastva, sodišča in državni pravdniki lahko zahtevajo neposredno od orožništva izvršitev zakonite službe in naloga. Če je posebna naloga povezana s stroški ali posebno odgovornostjo, morajo pristojni načelniki državnih upravnih oblastev izdati starešinam orožniških enot vedno pisne naloge. Slednje se smejo izjemoma izdati v 24 urah. Pisni nalog pa ni potreben tedaj, ko je organ službenega oblastva na kraju samem in so mu orožniki dodeljeni v pomoč. Za nalog je odgovoren tisti, ki ga je izdal, za način izvršitve naloga pa orožniški starešina.⁸³

C. Leta 1940 so izdali prvi del novih pravil za orožniško službo; drugi ni več izšel, saj je prišlo do vojne. Obsegal je 103 točke in v prilogi 14 nalog, 227 strani knjižne izdaje, sicer pa je izšel tudi v uradnem listu.⁸⁴ Točka 36 je zajela spremljevalno službo v 41 oštevilčenih odstavkih. Oblast, ki je odredila spremljanje oseb, izda orožništvu seznam stvari, obleke in tem osebam odvzetih predmetov; objavo za brezplačno vožnjo z vlakom ali ladjo; strošek prehrane. Ob predaji osebe se vse to preda sprejemniku, ki ga nato vrne začetni orožniški postaji. Komandir ali njegov namestnik je navzoč ob prevzemu oseb za spremljanje in pri odpravi moštva za spremstvo. Oblast mora navesti razlog za spremljanje, kaj je zakrivil, ali je nevaren itd.

Pri spremljanju več oseb hkrati se odredi število moštva tudi glede na kraj spremljanja in razpoloženje prebivalstva, je pisalo v 5. odstavku. Orožniki jih preiščejo, odvzamejo vse nevarne predmete in zvežejo. Orožje napolnijo v pričo spremljanih oseb, in jim povedo, da ga bodo uporabili ob napadu, upor ali pobegu. Pri vstopanju na vlak ali ladjo snamejo s puške nož, puške izpraznijo, pištole pa imajo nabite. Potujejo ločeno od drugih potnikov, če je le mogoče. Na vlaku imajo žepne svetilke, da osvetlijo vagon v predoru in s tem ohranijo nadzor nad osebami. V vozilu sedi en orožnik spredaj in drugi za osebo, ki jo spremljajo. Razgovori niso dovoljeni.

Onemogli osebi je treba poiskati zdravniško pomoč, ki odloči o nadaljevanju poti. Hrana je brez vilic in noža, alkohol ni dovoljen, orožniki morajo ohraniti pozornost ves čas. Nihče ne sme žaliti ali zasmehovati oseb. Ob pobegu je treba o tem takoj poročati najbližji orožniški postaji in oblastvu ter podati opis oseb. Če oseba umre, truplo predajo krajevni oblasti in obvestijo oblastvo. Mala ali velika potreba mora potekati pod nadzorom. Spremstvo poteka ponoči le izjemoma, saj bi pajdaši utegnili osvoboditi spremljano osebo. Tak napad je treba ostro odbiti. Ob predaji mora prevzemnik to pisno potrditi in zabeležiti, če ima oseba pritožbo na orožnike. Orožniški novinec sme biti pri spremljanju le skupaj z izkušenim in starejšim. Orožniki se ne smejo fotografirati s spremljanimi osebami. Za prenočevanje uporabijo občinski, okrajni, policijski ali orožniški zapor; izjemoma je to lahko stanovanje zanesljive osebe, po možnosti v višjem nadstropju, da je težavno ali nevarno pobegniti. Če so orožnikom v pomoč dodane druge osebe, te ne smejo stražiti same, pač pa skupaj z orožnikom. Med počitkom se lahko razkomoti le del moštva, drugi stražijo.

Izjemoma se sme orožništvo uporabiti za čuvanje zaporov pri oblastvih in sodiščih, če je to nujno in za kratek čas. Orožniki v spremljevalni službi ravnaajo skladno z določbami IV. dela vojaških pravil službe, ki določajo stražarsko službo. Ko konča službo, orožnik poroča o svojem opažanju, o morebitni pritožbi osebe itd. Umobolnih in epileptičnih oseb ne smejo spremljati orožniki, pač pa ustrezno zdravstveno osebje.⁸⁵

⁸³ Zakon o orožništvu, Ur. list PUS, št. 43/22, z dne 27. 4. 1922, členi 24, 25 in 26.

⁸⁴ Pravilo žandarmerijske službe, I. deo, Sl. novine KJ, št. 215/40, z dne 19. 9. 1940.

⁸⁵ Pravilo žandarmerijske službe, I. deo, Beograd: 1940, str. 34–42.

Č. Leta 1936 je Ivan Tkalčević, poveljnik državne policijske straže v Beogradu in namestnik upravnika osrednje policijske šole v Zemunu, napisal obširna napotila za državno policijsko stražo, ki so izšla v obliki male knjižice na 197 straneh. Imela so tri dele: Prvi je v 15 točkah orisal osebne lastnosti uslužbencev državne policijske straže, drugi je v 19 točkah opisal stroko in strokovne dolžnosti, tretji del pa policijsko izvršno službo v 33 točkah. Spremljanju prijetih oseb je namenil 12 točk v tretjem delu svoje knjige. Državni policijski stražniki so bili tedaj možje, plačani praviloma iz državnega proračuna in razporejeni po večjih mestih države, v Sloveniji: v Ljubljani, Mariboru, Celju in na Ptuj. Zapisal, da je to najtežja policijska služba, ki zahteva polno telesno vzdržljivost, moralno in disciplinsko trdnost. Ob prevzemu oseb za spremljanje k določenemu organu mora stražnik preveriti njihove dokumente, vozne karte, hrano itd. Osebe preišče glede orožja in nevarnih predmetov, denarja, izdelava seznam, ki ga priče pisno potrdijo. Če je več oseb, je treba nevarne vezati in jih pozorno spremljati. Orožje napolnijo v pričo spremljanih in jih opozorijo na uporabo ob napadu, upor ali pobegu. Osebo spremlja zadaj z desne strani, več oseb se razporedi v dvojno vrsto, verige na rokah se povežejo v spojno verigo. Vsak razgovor je prepovedan. Osebo mora varovati pred žalitvami, napadom ali posmehom. Na vlaku je treba po možnosti poiskati poseben prostor, nože sneti s pušk, orožje izprazniti. Hrana in pijača se dovoli le v skrajni sili. Obolelemu na poti poišče zdravniško pomoč. Ob nevarnosti pobega prosi za pomoč. Na vlaku lahko koristi za obveščanje telegraf. Osebi ne sme dovoliti, da bi predala ali sprejela pismo. Ob predaji osebe zahteva potrdilo o prevzemu osebe in stvari, kar je treba vrniti oblastvu, ki je odredilo spremljanje.⁸⁶

III. Obdobje zvezne države Jugoslavije

Tudi po razpadu Kraljevine Jugoslavije so še naprej veljali prejšnji predpisi, razen okupatorskih in tistih, ki so bili v nasprotju z novo oblastjo. Nato pa so v Beogradu izhajali zvezni zakoni, ki so postopoma gradili lastno zakonodajo, skladno z značajem nove oblasti. Slovenija je svoje predpise uravnavala z zveznimi, kjer je bilo potrebno in nujno, vse bolj pa tudi po svoji volji in zamislih.

Zvezne ustavne določbe o izgonu

Prva ustava FLRJ je izšla februarja 1946 in je v poglavju o pravicah in dolžnostih državljanov določila, da je zajamčena nedotakljivost osebnosti državljanov. Noben državljan ne sme biti izgnan iz države. More pa biti izgnan iz kraja svojega bivanja samo v primerih, ki jih predpisuje zakon.⁸⁷

Zelo podobne določbe o pravicah in dolžnostih slovenskih državljanov je vsebovala slovenska ustava iz januarja 1947. Zapisano je bilo, da sme biti naš državljan izgnan iz kraja svojega bivališča samo v primerih, ki jih predpisuje zakon.⁸⁸

Leta 1953 je ustavni zakon o temeljih družbene in politične ureditve FLRJ in o zveznih organih oblasti med drugim zapisal tudi to, da so v Jugoslaviji zagotovljene svoboda združevanja, osebne svoboščine in druge temeljne pravice človeka in državljana ter pravica do dela.⁸⁹ Zvezna ustava iz leta 1963 je v III.

⁸⁶ Tkalčević: *Upustvo za državnu policijsku stražo*, str. 171–176.

⁸⁷ Ustava FLRJ, Ur. list FLRJ, št. 10/46, z dne 1. 2. 1946, člen 28.

⁸⁸ Ustava Ljudske republike Slovenije, Ur. list LRS, št. 4/a47, z dne 24. 1. 1947, člen 27, 7. odstavek.

⁸⁹ Ustavni zakon o temeljih družbene in politične ureditve FLRJ in o zveznih organih oblasti, Ur. list FLRJ, št. 3/53, z dne 14. 1. 1953, člen 3.

poglavju o svoboščinah, pravicah in dolžnostih človeka in občana, ki je imelo 39 členov, zapisala, da občani uživajo svobodo gibanja in nastanitve. Prav to je tesno povezano z izgonom ali internacijo oseb. Omejitev je mogoče predpisati z zakonom, če je to potrebno za vodenje kazenskega postopka, za preprečitev širjenja nalezljivih bolezni, za varstvo javnega reda ali če to zahtevajo interesi obrambe države.⁹⁰ Zvezna ustava iz leta 1974 je v III. poglavju o svoboščinah, pravicah in dolžnostih človeka in občana določila, da je občanom zajamčena svoboda gibanja in nastanitve. Omejitve so bile štiri vrste, in sicer podobne kot v členu 51 ustave iz leta 1963.⁹¹ Iz teh ustav sem navedel le tista določila, ki so vsebinsko zadevala izgon in določitev bivališča. Slovenske ustave iz istih let so le podobno naštevale pravice in dolžnosti, ki so jih vsebovale zvezne ustave, zato jih ni treba posebej navajati.

Zvezni kazenski zakoni o izgonu oseb

Že 10. 7. 1945 je začel veljati zakon,⁹² ki je določil dvanajst kazni, ki so se smele izrekati kot glavne, nekatere tudi kot stranske kazni. Med glavnimi kaznimi je bil tudi izgon iz kraja prebivanja. Ta kazen je pomenila izgon v obsojenčev rojstni kraj ali v kakšen drug kraj, kjer je moral prisilno bivati. Trajati je smela od enega meseca do petih let. Poleg kazni na prisilno delo brez odvzema svobode, poleg kazni odvzema svobode in poleg kazni odvzema svobode s prisilnim delom se je smelo izreči sedem stranskih kazni, med njimi tudi izgon iz kraja prebivanja, če je glavna kazen višja od enega leta.

Konec avgusta 1945 je Ministrstvo za pravosodje Narodne vlade Slovenije poslalo okrožnico vsem sodiščem, kjer je pojasnilo izvajanje omenjenega zakona o vrstah kazni. Navedlo je, da so te kazni in ukrepi po tem zakonu po svoji vsebini in po intenciji predvsem ukrepi socialne zaščite pred delinkventi in obenem delinkventov samih.⁹³

Od 24. 8. 1946 je veljal nov tovrstni zakon z istim imenom,⁹⁴ ki je za kazni-va dejanja naštel trinajst vrst kazni, tudi novo, in sicer obvezo, da se povrne povzročena škoda. Med temi je bil izgon iz prebivališča, ki se je smel izreči kot glavna ali stranska kazen. To je pomenilo, da so storilca odvedli na prisilno bivanje v njegov rojstni ali drug kraj, ki ga ni smel zapustiti ali pa ga je tudi smel. Ta kazen je smela trajati najmanj šest mesecev in največ pet let, izreči pa se je smela le v primerih, izrecno določenih v zakonu. Ta kazen je doletela tudi mladoletnika, ki je bil ob storitvi kaznivega dejanja star 16 let, če je bilo to po stopnji nevarnosti dejanja in storilca potrebno. Kazen izgona se je smela kot stranska kazen izreči poleg kazni prisilnega dela brez odvzema prostosti le, če je bila kazen odvzema prostosti daljša od 18 mesecev; poleg kazni odvzema prostosti, če je ta daljša od enega leta; poleg kazni odvzema prostosti s prisilnim delom pa, če je bila daljša od 6 mesecev.

Od 13. 2. 1948 je veljal splošni del kazenskega zakonika.⁹⁵ Zoper storilce kaznivih dejanj je določil dvanajst vrst kazni, med katerimi je bil tudi izgon. Ta kazen je pomenila izgon iz kraja prebivališča ali iz države. Pomenila je prepoved bivanja v storilčevem kraju prebivališča. Glede na njegovo nevarnost za družbo tega kraja ni smel zapuščati ali ga je smel. Kazen je trajala najmanj šest mesecev in največ pet let. Izgon iz države je veljal le za tujega državljana, in to za zmeraj

⁹⁰ Ustava SFRJ, Ur. list SFRJ, št. 14/63, z dne 10. 4. 1963, člen 51.

⁹¹ Ustava SFRJ, Ur. list SFRJ, št. 9/74, z dne 21. 2. 1974, člen 183.

⁹² Zakon o vrstah kazni, Ur. list DFJ, št. 48/45, z dne 10. 7. 1945.

⁹³ Stariha: Z nobenim delom se ne pečajo, le z lažnivo beračijo!, str. 69.

⁹⁴ Zakon o vrstah kazni, Ur. list FLRJ, št. 66/46, z dne 16. 8. 1946.

⁹⁵ Kazenski zakonik. Splošni del, Ur. list FLRJ, št. 106/47, z dne 13. 12. 1947.

ali od enega do deset let. Izgon iz kraja bivališča ali iz države se je smel izreči, če je glede na storilca, način storitve ali nagibe bilo nevarno za družbo, da bi storilec ostal v svojem bivališču ali državi. Če se je ta izgon izrekel kot stranska kaznen poleg glavne časovne kazni, se je štela od dneva izreka ali ugasnitve glavne kazni. V vseh drugih primerih se je bodisi kot glavna bodisi kot stranska kaznen štela od dneva pravnomočnosti sodb.

Zvezna ljudska skupščina je 27. 2. 1951 sprejela kazenski zakonik,⁹⁶ ki je začel veljati 1. 7. 1951. Za storilce kaznivih dejanj je določil sedem vrst kazni in tri vrste varnostnih ukrepov.

Varnostni ukrepi so bili:

- a) oddaja v zavod za varstvo in zdravljenje;
- b) odvzem predmetov;
- c) izgon iz države.

Slednji ukrep so lahko izrekli tujemu državljanu, če je bilo iz nagibov za storitev dejanja, načina storitve ali iz drugih okoliščin spoznati, da bi bilo škodljivo, če bi ostal v državi. Trajal je za zmeraj ali pa za eno do deset let. Trajanje tega ukrepa se je štelo od dneva, ko je bila glavna kaznen prestana, zastarana ali odpuščena. Za domačega državljanu izgon ni bil (več) določen.

Spremembe in dopolnitve tega kazenskega zakonika, veljavne od 1. 1. 1960, so posegle tudi v omenjeno določbo o izgonu tujca, in sicer mu je bilo mogoče izreči izgon iz države za zmeraj ali za čas od enega do petih let. Trajanje izгона se je štelo od dneva, ko je bila glavna kaznen prestana ali odpuščena. Varnostni ukrep izгона iz države se je smel izreči le, če je sodišče storilca hkrati obsodilo na kaznen.⁹⁷

1. 7. 1977 sta začela veljati nov kazenski zakon SFRJ in kazenski zakon SR Slovenije. Zvezni kazenski zakon⁹⁸ je naštel te kazenske sankcije: kazni, pogojna obsodba, sodni opomin, varnostni ukrepi in vzgojni ukrepi. Namen varnostnih ukrepov je bil odpraviti stanja ali odstraniti okoliščine, ki bi lahko vplivale na ponavljanje kaznivih dejanj. Med osmimi varnostnimi ukrepi je bil tudi izgon tujca iz države. Ta ukrep je bil dopusten le, če je bila storilcu izrečena kaznen ali pogojna obsodba. Sicer pa je izgon za državljanu zvezne države odpravil že uvodni zakon h kazenskemu zakoniku, ki je izšel 1. 3. 1951.⁹⁹

Določbe o izgonu v drugih zveznih predpisih

Tudi v nekaj drugih zveznih predpisih, ki niso imeli značaja kazenskega zakona, so bile določbe o izgonu.

A) Prvi zakon o kaznivih dejanjih zoper narod in državo, ki je začel veljati 1. 9. 1945, je imel določbo, da se za kazniva dejanja po tem zakonu lahko poleg glavne kazni izreče tudi stranska kaznen po zakonu o vrstah kazni, torej tudi izgon iz kraja bivališča.¹⁰⁰ Tudi drugi zakon z enakim imenom,¹⁰¹ ki je začel veljati 23. 7. 1946, je imel podobno določbo, ki je dovoljevala poleg glavne kazni

⁹⁶ Kazenski zakonik, Ur. list FLRJ, št. 13/51, z dne 9. marca 1951; popravek v št. 25/51, z dne 23. 5. 1951.

⁹⁷ Zakon o spremembah in dopolnitvah kazenskega zakonika, Ur. list FLRJ, št. 30/59, z dne 29. 7. 1959, člena 39 in 40.

⁹⁸ Kazenski zakon SFRJ, Ur. list SFRJ, št. 44/77, z dne 8. 10. 1976, člen 61.

⁹⁹ Uvodni zakon h kazenskemu zakoniku, Ur. list FLRJ, št. 11/51, z dne 1. 3. 1951, člena 5 in 18; popravek tega zakona v št. 25/51, z dne 23. 5. 1951.

¹⁰⁰ Zakon o kaznivih dejanjih zoper narod in državo, Ur. list DFJ, št. 66/45, z dne 1. 9. 1945, člen 13.

¹⁰¹ Zakon o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo, Ur. list FLRJ, št. 59/46, z dne 23. 7. 1946, člen 12.

še izgon. Tretji zakon o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo ni posegel v omenjeni določbi v obeh prejšnjih zakonih.¹⁰²

B) Od 26. 11. 1947 je veljal zakon, ki se je nanašal na gibanje in bivanje ob državni meji.¹⁰³ Določil je, da sega obmejni pas 15 kilometrov v notranjost države. Tam so lahko stalno prebivali le naši državljani, ki so dobili osebno izkaznico za bivanje in gibanje v tem pasu. Drugi so smeli sem priti le z dovoljenjem pristojnega državnega organa. Kdor je storil prekršek iz tega zakona ali iz predpisov, ki jih je na njegovi podlagi izdal zvezni minister za notranje zadeve, je bil kaznovan z odvzemom prostosti ali poboljševalnim delom do treh mesecev ali z denarno kaznijo do 3000 dinarjev, če dejanje ni bilo kaznivo dejanje. Taka oseba se je smela po prestani kazni izgnati iz svojega prebivališča, tujec pa iz države; slednje je moralo potrditi zvezno ministrstvo za notranje zadeve. Kazni je na prvi stopnji izrekal odsek za notranje zadeve pri izvršilnem odboru okrajnega, mestnega ali rajonskega ljudskega odbora. Pritožbo je bilo treba podati v osmih dneh na višji državni organ, kar pa ni zadržalo izvršitve kazni.

C) Prva leta po končani drugi svetovni vojni je pri nas izhajalo več zveznih zakonov, ki so urejali posamezna področja družbenega in gospodarskega razvoja pri nas ter določali tudi kazni. Sem uvrščam zakon o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo iz leta 1945, ki je bil nato dvakrat spremenjen ali dopolnjen, in sicer leta 1946 in 1947; zakon o prepovedi izzivanja narodnega, rasnega in verskega sovraštva in razprtij iz let 1945 in 1946; zakon o kaznivih dejanjih zoper splošno ljudsko premoženje ter premoženje združenih in drugih družbenih organizacij iz leta 1948; zakon kaznivih dejanjih zoper uradno dolžnost iz leta 1948; zakon o pobijanju nedovoljene špekulacije in gospodarske sabotaže iz leta 1945, ki je bil spremenjen v letih 1946 in 1947 in zakon o vojaških kaznivih dejanjih iz leta 1948.

Č) To snov so urejali tudi zakoni o tujcih, ki so bili zveznega značaja. Najprej je to področje urejal pravilnik o tujcih, sprejet leta 1959.¹⁰⁴ Določil je le postopek zavrnitve tujca: Če je k nam pripotoval brez veljavne potne listine in ga na meji niso zavrnil, so ga poslali v določen kraj, kjer je ostal, dokler ga je bilo mogoče vrniti preko meje. Tega kraja ni smel zapustiti brez dovoljenja, ta kraj pa je določil zvezni državni sekretariat za notranje zadeve. Ta pravilnik je bil spremenjen in dopolnjen leta 1964, a ni spreminjal gornjih določb.¹⁰⁵ Leta 1965 je ta pravilnik zamenjal prvi zakon o gibanju in prebivanju tujcev v Jugoslaviji,¹⁰⁶ ki je v 5. poglavju z naslovom »*Prisilna odstranitev tujcev iz Jugoslavije*« podrobneje določil postopek s prisilno odstranitvijo tujcev iz države; bil je dvakrat spremenjen oziroma dopolnjen, zato je leta 1969 izšlo prečiščeno besedilo tega zakona.¹⁰⁷ Novi zakon, ki je izšel leta 1973,¹⁰⁸ je to urejal prav tako v naslovu 5. poglavja *Prisilna odstranitev tujcev iz Jugoslavije*. Ta zakon je veljal do jeseni 1980, ko je izšel zadnji tovrstni predpis v zvezni državi.¹⁰⁹

Tudi ta zakon je v 5. poglavju določal postopek za prisilno odstranitev tujca. Vsi omenjeni zakoni so vsebovali zelo podobno vsebino te vrste, zato bom navedel določbe iz tega, zadnjega zakona iz leta 1980. Tujec, ki mu je izrečen varnostni ali varstveni ukrep izгона iz države ali mu je bilo odpovedano bivanje pri nas ali je pri nas bival brez dovoljenja, je moral v postavljenem roku zapustiti državo. Če tega ni storil, so:

¹⁰² Zakon o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo, Ur. list FLRJ, št. 106/47, z dne 13. 12. 1947.

¹⁰³ Zakon o gibanju na meji, Ur. list FLRJ, št. 101/47, z dne 26. 11. 1947, člen 9.

¹⁰⁴ Pravilnik o prebivanju in gibanju tujcev, Ur. list FLRJ, št. 9/59, z dne 4. 3. 1959.

¹⁰⁵ Pravilnik o spremembi in dopolnitvi Pravilnika o prebivanju in gibanju tujcev, Ur. list SFRJ, št. 41/64, z dne 14. 10. 1964.

¹⁰⁶ Ur. list SFRJ, št. 13/65, z dne 31. 3. 1965.

¹⁰⁷ Zakon o gibanju in prebivanju tujcev v Jugoslaviji, Ur. list SFRJ, št. 50/69, z dne 20. 11. 1969.

¹⁰⁸ Zakon o gibanju in prebivanju tujcev v Jugoslaviji, Ur. list SFRJ, št. 6/73, z dne 8. 2. 1973.

¹⁰⁹ Zakon o gibanju in prebivanju tujcev, Ur. list SFRJ, št. 56/80, z dne 3. 10. 1980, členi 61, 62 in 63.

- a) tistega, ki je imel veljavno potno listino, miličniki odpeljali do državne meje in ga prisilno odstranili iz Jugoslavije;
- b) če pa ni imel veljavne potne listine, so ga odpeljali do diplomatskega oziroma konzularnega predstavništva tuje države pri nas, da mu izda potno listino.

Če to predstavništvo tega ni hotelo storiti, so ga odpeljali do državne meje in izročili sosednjim organom države, katere državljan je bil, ali pristojnemu organu države, ki ga je bila pripravljena sprejeti. Prej je moral republiški ali pokrajinski sekretariat za notranje zadeve dobiti soglasje zveznega sekretariata za notranje zadeve, ki ga je izdalo v roku dveh dni od podanega zahtevka, je pisalo v členu 61.

Za tiste tujce, ki so pri nas imeli izrečen varnostni ali varstveni ukrep izgon, ali jim je bilo odpovedano bivanje pri nas, ali so pri nas bivali brez dovoljenja, ali so k nam prišli nezakonito, ali zanje ni bila znana istovetnost, ali jim ni bil priznan status begunca ali azilanta, jih pa ni bilo mogoče takoj odstraniti iz države, je bil organiziran prehodni dom za tujce. Ta dom je bil v pristojnosti zveznega sekretariata za notranje zadeve, ki je odobral predloge republiških ali pokrajinskih sekretariatov za notranje zadeve za oddajo tujca v ta dom, je določal člen 62.

Za osebe iz člena 62 sta lahko republiški ali pokrajinski sekretariat za notranje zadeve določila prisilno začasno prebivanje ali napotila tujca v drug kraj, kjer mu je bilo preskrbljeno prebivanje, je določal člen 63.

Do leta 1980 je veljala naslednja določba za občinske upravne organe za notranje zadeve: Če ima tujec sredstva za preživljanje ali mu je to zagotovljeno na drug način, je smel ta organ določiti tujcu prisilno bivališče v sami občini ali ga je napotil v kraj, kjer mu je bilo preživljanje preskrbljeno.

Stroške prevoza je kril tujec sam, če pa tega ni bil sposoben, so stroški padli na našo državo.

Zvezni zakoni o prekrških

Zvezna država je v tretjem letu svojega obstoja sprejela samostojen zakon o prekrških, česar v prejšnjih dveh obdobjih ni bilo. Kazenski zakoniki so namreč urejali tako kazniva dejanja kot pregreške in prestopke. Slednji so bili najbolj podobni sodobnim prekrškom. Na tej podlagi so republike smele izdati svoje predpise o prekrških za posamezna področja. V Sloveniji je bil za našo obravnavo najzanimivejši zakon o javnem redu in miru. Res je bil v Kraljevini Jugoslaviji v začetku 30. let izdelan osnutek zakona o prekrških, ki je imel celo 293 členov, a vse se je tu končalo.¹¹⁰ Leta 1965 je ta pravilnik zamenjal zakon o gibanju in prebivanju tujcev v Jugoslaviji.¹¹¹

Temeljni zakon o prekrških, ki je začel veljati 17. 1. 1948,¹¹² je med sedmimi vrstami upravnih kazni določil tudi izgon osebe. Izgon je smel določati le zakon. Izgon je pomenil prepoved bivanja v prebivališču storilca prekrška. Prisilno bivanje v določenem kraju je bilo lahko združeno s prepovedjo zapustitve tega kraja ali brez take prepovedi. Trajala je lahko najmanj mesec dni in največ šest mesecev. Kazen izгона je izvršil odsek (oddelek) za notranje zadeve pri izvršnem odboru okrajnega oziroma mestnega (rajonskega) ljudskega odbora.

¹¹⁰ Čelik: *Slovenski orožniki (1918–1941)*, str. 207, 208.

¹¹¹ Ur. list SFRJ, št. 13/65, z dne 31. 3. 1965.

¹¹² Temeljni zakon o prekrških, Ur. list FLRJ, št. 107/47, z dne 17. 12. 1947, člena 6 in 13.

Novi temeljni zakon o prekrških, ki je veljal od 17. 11. 1951,¹¹³ je za prekrške določil le denarno in zaporno kazen, med varstvenimi ukrepi pa je naštel le odvzem predmetov, ki so bili uporabljeni, pridobljeni ali nastali s prekrškom.

Spremembe in dopolnitve tega zakona so leta 1958¹¹⁴ navedle te štiri varstvene ukrepe: odvzem predmetov; odvzem dovoljenja za opravljanje poklica ali dejavnosti; odvzem dovoljenja za posest in nošenje orožja; odstranitev tujca iz države. Z zakonom se lahko predpišeta varstvena ukrepa izgon iz določenega kraja in določitev bivališča. Kako je bila opredeljena določitev prebivališča kot varstveni ukrep? Če je bilo glede na težo prekrška storilčevo brezobzirnost do koristi družbene skupnosti in njegovo nagnjenost k prekrškom potrebno, da se izloči iz dotedanje okolice, ker je bila nevarnost, da bi ponavljal prekrške, ogrožal javni red in mir, mirno življenje državljanov ali javno moralo. Ta ukrep je smel trajati od šest mesecev do dveh let.

Veljal je tudi za tujca, če mu je bila izrečena odstranitev iz države, odpovedano gostoljubje oziroma mu ni bilo dovoljeno bivanje, a v določenem roku ni zapustil naše države, in sicer toliko časa, dokler ni zapustil naše države.

Varstveni ukrep izгона iz določenega kraja je smel trajati največ šest mesecev.

Statistika je za Slovenijo naštel, da je bilo v letih 1963–1965, torej v treh letih, izrečenih 1043 varstvenih ukrepov izгона iz določenega kraja in 24 varstvenih ukrepov določitev prebivališča.¹¹⁵

Spremembe in dopolnitve tega zakona so leta 1965¹¹⁶ določile, da je smel varstvene ukrepe določati le zakon. Ta zakon jih je naštel sedem: odvzem predmetov; odvzem premoženjske koristi; odvzem dovoljenja za opravljanje poklica ali dejavnosti do enega leta; odvzem voznškega dovoljenja za eno leto; odvzem dovoljenja za posest in nošenje orožja do treh let; odstranitev tujca iz naše države največ do dveh let; obvezno zdravljenje od alkoholizma. Za hujše kršitve zoper varnost občanov in hujše kršitve javnega reda je smel zakon predpisati varstveni ukrep določitev prebivališča do dveh let. Ta ukrep je veljal glede na težo prekrška, storilčevo brezobzirnost do skupnosti in njegovo nagnjenost k prekrškom, zato je bilo potrebno, da se izloči iz dotedanje okolice. Določitev prebivališča je veljala tudi za tujca, če v predpisanem roku ni zapustil naše države, in je veljala, dokler ni zapustil države. To pa ni veljalo za nosečnice do treh mesecev nosečnosti in ne za matere do otrokove starosti enega leta ali za porodnice pol leta po rojstvu mrtvorojenega otroka. Med varstvenimi ukrepi ni bil več naštet izgon iz določenega kraja.

Varstveni ukrep določitve prebivališča in izгона tujca je izvršil občinski organ za notranje zadeve. Tisti, ki jim je bilo določeno prebivališče, niso bili dolžni delati, lahko pa so jih poslali v poseben zavod. Podrobno je o izvajanju obeh ukrepov določil zvezni sekretar za notranje zadeve.

Zakon o prekrških, s katerimi se kršijo zvezni predpisi, ki je začel veljati 1. 7. 1977,¹¹⁷ je za prekrške določil le dve kazni, in sicer denarno kazen ali zapor. Naštel je pet varstvenih ukrepov: odvzem predmetov; odvzem premoženjske koristi; prepoved opravljanja samostojne dejavnosti; prepoved vožnje motornega vozila; odstranitev tujca iz države. Če je bil tujec kaznovan za prekršek, zaradi katerega je nezaželeno, da bi še naprej ostal v SFRJ, se ga odstrani za dobo šestih mesecev do treh let. Zakon ni več vseboval zgoraj navedene določbe glede varstvenega ukrepa določitve prebivališča.

¹¹³ Temeljni zakon o prekrških, Ur. list FLRJ, št. 46/51, z dne 17. 10. 1951, člena 6 in 39.

¹¹⁴ Zakon o spremembah in dopolnitvah Temeljnega zakona o prekrških, Ur. list FLRJ, št. 49/58, z dne 10. 12. 1958, členi 9, 39/a in 39/b.

¹¹⁵ Stariha: »Z nobenim delom se ne pečajo, le z lažnivo beračijo!«, str. 71.

¹¹⁶ Zakon o spremembah in dopolnitvah temeljnega zakona o prekrških, Ur. list SFRJ, št. 13/65, z dne 31. 3. 1965, člena 9 in 19.

¹¹⁷ Ur. list SFRJ, št. 4/77, z dne 14. 1. 1977; popravek v št. 37/77, z dne 15. 7. 1977, člena 25 in 45.

Prvi slovenski zakon o prekrških

Leta 1973 je Slovenija sprejela svoj prvi zakon o prekrških, prvič v svoji zgodovini. Imel je 194 členov. Določil je dvoje kazni za prekršek, in sicer denarno kazen in zaporno kazen. Varnostne ukrepe je smel določiti le zakon. Tu je bilo naštetih sedem takih ukrepov, od odvzema predmetov do obveznega zdravljenja alkoholikov in narkomanov. Z zakonom se lahko predpišejo še drugi varnostni ukrepi, in sicer tudi brez izreka kazni.¹¹⁸

Ta zakon je veljal do začetka leta 2005, ko se je začel uporabljati prvi tovrstni predpis v samostojni Sloveniji.¹¹⁹ Zakon je imel 225 členov in je naštel sankcije za prekršek: globa; opomin; kazenske točke v cestnem prometu s prenehanjem veljavnosti vozniškega dovoljenja; prepoved vožnje motornega vozila; odvzem predmetov; vzgojni ukrepi in izgon tujca iz države.

Izgon tujca se je smel izreči le kot stranska kazen. To je veljalo tedaj, ko je bila z dejanjem povzročena nevarnost za nastanek hude posledice oziroma je z dejanjem nastala škodljiva posledica. Trajal je lahko od šestih mesecev do petih let. Štela se je od dneva izvršitve sodbe o prekršku. Čas, ko je bila tujcu odvzeta prostost, se ni vštel v čas trajanja te sankcije.

Slovenski predpisi o prekrških zoper javni red in mir

V slovenskih zakonih o prekrških zoper javni red in mir so bile v letih od 1949 do 1971 določbe, ki so omogočale izrek varstvenega ukrepa izгона iz določenega kraja.

Prvi tak predpis je leta 1949 določil za te prekrške naslednje kazni: po-boljševalno delo, odvzem prostosti, denarno kazen in odvzem predmetov, s katerimi je bil storjen prekršek. Poleg tega je bilo kazen izгона mogoče izreči za storilce štirih tovrstnih prekrškov, in sicer zoper kršitelja, ki je bil nevaren za javni red:

- a) ki se je na javnem kraju vedel na posebno drzen ali surov način in s tem žalil državljane ali rušil njihov mir;
- b) ki si je izmišljal ali razširjal lažnive vesti, ki so rušile mir in zadovoljstvo državljanov;
- c) ki se je izmikal delu in živel v brezdelju;
- d) ki je pijančeval, se je vdajal prostituciji, igranju na slepo srečo, ki se je ukvarjal s tihotapstvom ali črno borzo.

Če se je moglo utemeljeno pričakovati, da bo storilec še naprej delal ome-njene štiri vrste prekrškov, so ga poslali od šest mesecev do dveh let na druž-benokoristno delo zaradi prevzganja. Za podrobnejša navodila o izvrševanju slednjega prisilnega upravnega ukrepa je zakon pooblastil ministra za notranje zadeve LRS, pa tudi za izvajanje celotnega tega zakona.¹²⁰ Zakon je začel veljati 13. 5. 1949.

Leta 1951 so ta predpis uskladili z določbami temeljnega zakona o prekr-ških. Določil je dve kazni: zapor do 30 dni in denarno kazen. V njem so določili, da se sme za tri prekrške te vrste poleg kazni izreči tudi varstveni ukrep izгона v kraj prejšnjega prebivališča oziroma v rojstni kraj ali varstveni ukrep izгона iz določenega kraja ali z območja. To je lahko trajalo največ šest mesecev. Ta varstveni ukrep je zadel storilca, ki:

¹¹⁸ Zakon o prekrških, Ur. list SRS, št. 7/73, z dne 28. 2. 1973, člena 6 in 11.

¹¹⁹ Zakon o prekrških, Ur. list RS, št. 7/2003, z dne 23. 1. 2003, člena 4 in 24.

¹²⁰ Zakon o prekrških zoper javni red in mir, Ur. list LRS, št. 16/49, z dne 13. 5. 1949, člena 3 in 6.

- a) se je na javnem kraju vedel na posebno drzen ali surov način ter s tem žalil državljane ali motil njihov mir;
- b) je prerokoval, čaral, razlagal sanje ali na drug podoben način slepil ljudi;
- c) se je vdajal prostituciji, igri na srečo ali beračenju.

Če je ta prekršek storil mladoletnik, so mu smeli izreči varstveni ukrep, da so ga poslali največ za šest mesecev v kraj prebivališča njegovih staršev ali skrbnika.

Dodan je bil nov, peti člen, ki je zaostрил vsebino izreka varstvenega ukrepa izгона. Če je preiskava ugotovila, da storilčevo ravnanje ni imelo znakov kazni-vega dejanja: ogrožanja državne celote in neodvisnosti; sodelovanja pri sovražnem delovanju zoper FLRJ; združevanja zoper ljudstvo in državo ali sovražne propagande, zoper storilca pa so bili potrebni vzgojni ukrepi, da bi se preprečil njegov škodljivi vpliv na druge, so spis poslali senatu za prekrške pri ministrstvu za notranje zadeve LR Slovenije, ki je lahko izrekel varstveni ukrep prebivanja v določenem kraju za čas od šestih mesecev do dveh let (konfinacija). Prizadeti se je na tako odločbo smel v roku 8 dni pritožiti na senat za prekrške pri MNZ FLRJ in pritožba ni odložila izvršitve odločbe. Kraj napotitve je določilo MNZ LRS. Trajanje tega ukrepa je smel minister za notranje zadeve prekiniti, če ukrep ni bil več potreben. Minister za notranje zadeve LRS je bil pooblaščen, da je izdal natančnejše predpise o izvrševanju tega ukrepa.¹²¹

Leta 1959 je novi republiški zakon določil dve kazni, in sicer zapor do 30 dni in denarno kazen ter dva varstvena ukrepa: Odvzem predmetov, ki so bili uporabljeni za prekršek, pridobljeni s prekrškom ali so nastali s prekrškom ter izgon iz določenega kraja. Poleg kazni se je smel izreči tudi varstveni ukrep izгона iz določenega kraja za osem prekrškov zoper javni red in mir, kdor:

- a) se je pretepal ali vedel na posebno nesramen, žaljiv ali surov način na javnem kraju ali na prostoru, kjer je na podlagi posebnih predpisov vzdrževal red državni organ, zavod ali organizacija;
- b) je izrekal ali razširjal vznemirljive vesti ali trditve in s tem neupravičeno povzročal zaskrbljenost ljudi;
- c) je priredil nastop ali predstavo glumačev, naprav za zabavo in podobno brez dovoljenja pristojnega organa, ali je s tem nadaljeval kljub preklicanemu dovoljenju ali ni izvršil v dovoljenju predpisanih ukrepov;
- d) je slepil ljudi tako, da je prerokoval, čaral, razlagal sanje ali podobno;
- e) se je vdajal klatenju, potepanju, beračenju ali se je izmikal delu, živel v brezdelju, čeprav je bil zmožen za delo;
- f) je z namenom, da bi si pridobil večjo materialno korist, igral hazardne ali druge podobne igre;
- g) je nabiral prostovoljne prispevke brez dovoljenja ali se ni držal pogojev in omejitev iz odločbe, s katero je bilo dovoljeno nabiranje teh prispevkov;
- h) kdor se je vdajal prostituciji ali je pri tem sodeloval.

Če je prekršek storil mladoletnik, so bili kaznovani starši oziroma skrbnik z denarno kaznijo do 10.000 dinarjev, če so zanemarili svojo dolžnost in niso skrbeli zanj.¹²² Zakon je začel veljati 11. 12. 1959.

Leta 1971 so spremembe in dopolnitve tega zakona določile dve kazni, in sicer zapor do dveh mesecev ter globo. Varstveni ukrep izгона osebe ni bil več določen.¹²³ Zakon je začel veljati 4. 11. 1971.

¹²¹ Zakon o izravnavi posebnih predpisov o prekrških v zakonih LR Slovenije z določbami temeljnega zakona o prekrških, Ur. list LRS, št. 40/51, z dne 18. 12. 1951, člena 3 in 4.

¹²² Zakon o prekrških zoper javni red in mir, Ur. list LRS, št. 38/59, z dne 3. 12. 1959, člen 21.

¹²³ Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o prekrških zoper javni red in mir, Ur. list SRS, št. 40/71, z dne 27. 10. 1971, člen 9.

Preselitev v določen kraj, družbenokoristno delo v Sloveniji in »arhipelag Goli«

V času Titove Jugoslavije je prišlo do dveh prisilnih ukrepov, katerih posledicaje bila preselitev ali prisilno bivanje naših državljanov v določenem kraju.

A. Najprej je šlo za prisilno izselitev prebivalcev ob državni meji Jugoslavije z Avstrijo in Italijo. Že omenjeni zakon o gibanju ob meji iz leta 1947 je dovoljeval tako imenovano izpraznitev obmejnega pasu. To naj bi narekovali varnostni razlogi. Sem so uvrstili skrivne pobege naših državljanov na tuje, skrivne vpade naših oboroženih emigrantskih skupin ali posameznikov iz tujine k nam itd. Tam živeči prebivalci so morali zapustiti svoje domove in so jih naselili v nekdanjih kočevarskih vaseh na Kočevskem. Tam so morali delati na državnih posestvih, za kar so bila ustanovljena delovna taborišča.¹²⁴ Ta prisilna izselitev obmejnega prebivalstva je imela nekaj znamenj izgona ali konfinacije, čeprav pravno ni šlo zanju.

To vprašanje so obravnavali tudi v zborniku, ki je osvetlil dogajanje ob državni meji na Gorenjskem. Navedli so primere nekaj prisilno izseljenih domačinov, ki so morali zapustiti svoj dom ob državni meji. Tako so kmečko družino Janeza Martelja s Srednjega Vrha nad Gozdom - Martuljkom 30. 9. 1947 izselili in jo poslali v nekdanjo kočevarsko vas Stari Log. Tam so morali delati na posestvu bivših lastnikov, ki je bilo nekako delovno taborišče. Domov so se smeli vrniti šele 13. 1. 1951, torej po skoraj treh letih in pol. Našli so poškodovano domačijo, kajti tam so prebivali graničarji, zemlja je bila neobdelana in zanemarjena.¹²⁵

Vsako obliko prisilnega dela je prepovedala že konvencija Mednarodne organizacije dela iz leta 1930. Jugoslovanski predpisi v obdobju 1945–1951 so poznali štiri oblike nesvobodnega dela: prisilno delo brez odvzema prostosti je veljalo do leta 1948; prisilno delo z odvzemom prostosti je veljalo do leta 1951; poboljševalno delo je veljalo od leta 1948 do 1951, družbenokoristno delo pa od 1948 do 1951. Sodbe za prve tri oblike je izrekalo pristojno sodišče, za tretjo in četrto pa tudi upravni organi. V vseh povojnih delovnih taboriščih v Sloveniji je kazen prisilnega, poboljševalnega in družbenokoristnega dela prestajalo več kot 15.000 kaznjencev, je zapisal preučevalec tega dogajanja pri nas po drugi svetovni vojni.¹²⁶

B. Zakon o prekrških zoper javni red in mir je prinesel pojem družbenokoristnega dela. Takoj po uveljavitvi so bile oblikovane tako imenovane delovne skupine (taborišča) za moške v Ljubljani, kjer so gradili tovarno Litostroj, in v Strnišču pri Ptuj (Kidričevo). Za ženske je bilo sprva taborišče v bivši kočevski vasi Ferdreng Jeseni 1949 pa so jih preselili v grad v Škofjo Loko. Hišni red je 2. 7. 1949 določilo zvezno notranje ministrstvo. Že avgusta 1949 je tam bivalo 1619 moških in žensk. Pri določanju oseb za prevzgojo v teh taboriščih je prihajalo do mnogo napah, zato je slovenski notranji minister imenoval posebno komisijo za pregled stanja v teh taboriščih in vzrokov za izrek kazni družbenokoristnega dela. Ko je ta komisija 17. 11. 1949 podala svoje poročilo, je med drugim ugotovila, da je bilo treba razveljaviti celo 21 odstotkov odločb o družbenokoristnem delu v teh taboriščih.¹²⁷

C. Informacijski biro komunističnih in delavskih partij je po zasedanju v Bukarešti 28. junija 1948 objavil resolucijo z naslovom »O razmerah v Komunistični partiji Jugoslavije«. Med drugim je pozvala člane KPJ, naj zamenjajo CK in postavijo novega. V razpravah o tej resoluciji jo je manjši del članov KPJ podprl.

¹²⁴ Mikola: *Delo kot kazen*, str. 86.

¹²⁵ *Vročje sledi hladne vojne*, str. 47 in 50.

¹²⁶ Žižek: »Osvobojeni« so gradili, str. 170.

¹²⁷ *Zgodovina organov za notranje zadeve v SR Sloveniji*, II./5 a, str. 152 in 160, Ljubljana: RSNZ SRS, 1970.

Vodstvo je ocenilo, da je poleg gospodarske blokade države in vojaških pritiskov z Vzhoda tudi velika nevarnost notranjega razkola v državi. Mnoge, ki so se izrekli za resolucijo, so bodisi po odločitvi sodišč, ki so jih zlasti po zakonu o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo iz let 1946 in 1947¹²⁸ obsodila kot izdajalce, bodisi po upravni odločbi poslali v zapore ali taborišča. Upravna odločba je bila približno to, kar je bil pozneje sodnik za prekrške. Temelj za Goli otok sta bila torej že omenjeni zvezni zakon o prekrških iz leta 1948 ter prav tako omenjeni zakon o kaznivih dejanjih zoper narod in državo, po katerem so delovala vojaška in civilna sodišča. Prva so obravnavala zlasti oficirje JLA, pripadnike milice in UDB.¹²⁹ Večinoma so bili nastanjeni v »koncentracijskih« taboriščih, kjer je bilo treba delati. Med slednjimi sta bila znana zlasti jadranska otoka Goli in Grgur. Med 16.312 taboriščniki je bilo tudi 556 članov Komunistične partije Slovenije. Zadnje taboriščnike so izpustili leta 1956.¹³⁰

Taboriščniki so morali delati in prestajati razne oblike »prevzgoje«. Neredki so tam umrli. Nekateri ugotavljajo, da so bile tam težje razmere kot v taborišču v Bileći zadnje leto pred razpadom Kraljevine Jugoslavije. V obeh so bili pretežno člani komunistične stranke, obakrat obsojeni kot sovražniki države in nevarni za režim. Morda je bil kdo celo v obeh taboriščih?

Na prestajanje sodne ali upravne kazni je bilo poslanih 16.731 oseb: po upravni kazni 11.694 in po sodni 5.037 oseb. Po uradnih podatkih je na Golem otoku oziroma v KPD Rab med letoma 1948 in 1953 bilo 11.611 internirancev.¹³¹

O Golem je v Jugoslaviji, zlasti po njenem razpadu, nastalo na desetine knjig in na stotine člankov, ki so jih napisali sami taboriščniki ali povsem neprizadeti ljudje. Črnogorska akademija znanosti in umetnosti je 27. junija 1995 organizirala v Podgorici okroglo mizo o taboriščnih časih pri nas. Gradiva s tega posveta so objavili čez tri leta v knjigi. Tam so navedli podatek, da do tedaj ni bil odkrit pravni akt o vzpostavitvi taborišča na Golem niti akt o njegovi ukinitvi. Kot začetek taborišča so zato šteli leto 1949 in za konec leto 1956; tedaj so namreč 29. 11. 1956 pomilostili številne taboriščnike. V referatih je bil naveden podatek nekdanje službe državne varnosti, da je od leta 1948 do konca 1963 po informbirojevskih stališčih delovalo in nastopalo 55.663 Jugoslovanov. V Sloveniji je bilo 934 takih oseb, to je 1,28 odstotka, kar je bil najmanjši delež med našimi republikami in obema pokrajinama. Branko Martinović, eden od udeležencev te okrogle mize, je svoj prispevek namenil odgovoru na vprašanje, zakaj na Golem ni prišlo do nobenega upora ali odpora, kot so jih poznali na tujem. Ocenil je, da je tam deloval utečen stroj za lomljenje ljudi, ki bi v kali zatrl vsak upor ali odpor. Ni bilo nobene sabotaže, namernega poškodovanja orodja, poškodovanja ali uničevanja državne lastnine, oviranja proizvodnje. Zapisal je, da v zgodovini nobeno politično gibanje ali vera nista tako brezobzirno in sadistično obračunavala s svojimi nekdanjimi verniki ali odpadniki, kot je to delal titovistični. Niti človeški spomin niti pisana beseda si nista zapomnila takih pošasti, kot so bili tisti v Stari Gradiški, na Sv. Grgurju, Ugljanu, v Bileći, na Golem otoku, v Bogdanovem kraju, Kotoru in Mamuli, je zapisal.¹³² V teh manjših taboriščih je življenje teklo podobno kot na Golem otoku, zato so celoten sistem taborišč v bivši državi poimenovali enostavno arhipelag Goli.¹³³

¹²⁸ Zakon o kaznivih dejanjih zoper narod in državo, *Ur. list FLRJ*, št. 59/46, z dne 23. 7. 1946; Zakon o dopolnitvi Zakona o kaznivih dejanjih zoper narod in državo, *Ur. list FLRJ*, št. 106/47, z dne 13. 12. 1947.

¹²⁹ Kosić: *Goli otok. Največi Titov konclogor*, str. 26, 27.

¹³⁰ *Enciklopedija Slovenije* (1990), 4. zvezek, str. 147, 148.

¹³¹ Jezernik: *Goli otok-Titov gulag*, str. 15 in 34.

¹³² *Goli otok (1949–1956)*, str. 5, 68, 333 in 334.

¹³³ Kosić: *Goli otok. Največi Titov konclogor*, str. 17.

O obeh taboriščih za komuniste in druge nasprotnike tedanje oblasti, Bileči in Golem otoku, je v naših enciklopedijah iz prejšnjih časov različno zapisano, zelo skromno ali malo bolj obširno. Prvi zvezek *Vojaške enciklopedije* je leta 1958 Bilečo omenil zgolj kot kraj v Hercegovini.¹³⁴ *Enciklopedija Jugoslavije* je istega leta zgolj omenila, da je bil na Golem otoku po letu 1949 kazensko-popoljševalni dom Rab.¹³⁵

Nekateri napotki za delo milice v letih 1948 in 1949

Ministrstvo za notranje zadeve Ljudske republike Slovenije je ves čas po vojni izdajalo direktive, okrožnice, navodila in obvestila, ki so bila namenjena vsem organizacijskim enotam notranjega resorja. Če je bilo treba, so jih poslali tudi enotam milice. Da bi to potekalo enostavno in pregledno, je ministrstvo jeseni leta 1948 začelo izdajati *Službeni bilten Ministrstva za notranje zadeve Ljudske republike Slovenije*. O tem je minister Boris Kraigher 22. 11. 1948 podpisal odlok.¹³⁶ Bilten so tiskali v lastni tiskarni na Kidričevi ulici 2 v Ljubljani, ki je imela prostore v kleti in je delovala tudi v samostojni Sloveniji. Ukinil jo je notranji minister Andrej Bohinc. V tej publikaciji, ki je izhajala le ob koncu leta 1948 in celo leto 1949, so izhajala tudi opozorila na napake, ki so jih nadzorniki ugotovili pri delovanju miličnikov, in napotki za odpravo takih nepravilnosti. Nekaj jih bom omenil.

Že v prvi številki tega biltena so opozorili na napake pri spremljanju oseb. Komandirji postaj ne poučijo miličnikov o tej nalogi, za to opravilo določijo neizkušene mlade miličnike, večkrat en sam spremlja skupino oseb itd. Zato so dali napotke za komandirje postaj, miličnike, glede orožja in sredstev za vklepanje itd.¹³⁷

Ena od krožnic se je nanašala na prekrške zoper javno moralo. Sem so prištevali štiri kršitve: prostitucijo, kršitev javne morale, spolno občevanje spolno bolnih oseb in konkubinat. Te prekrške so obširneje opisali:

- a) Prostitucija je podana le tedaj, če se ženska oseba vdaja moškim za denar ali drugo imovinsko korist tako, da to izvršuje ponovno kot edini način preživljanja ali poleg svoje redne zaposlitve.
- b) Kršitev javne morale na javnih krajih je, če kdo stremi ugoditi spolnemu gonu ali pohoti na kakršen koli način na kraju, ki je dostopen vsakomur.
- c) Spolno združevanje oseb je, če vedo, da so spolno bolne, ali pri čemer nastaja nevarnost spolne okužbe.
- d) Konkubinat je, če živita dve osebi različnega spola v življenjski skupnosti, čeprav nista poročeni, in s tem vzbujata javno zgražanje.

Navedli so napako v Slovenski Bistrici, kjer je odsek za notranje zadeve okrajnega izvršnega odbora s kamionom pripeljal ženke na zdravniški pregled, češ da so prostitutke in spolno bolne. Zdravniški pregled je pokazal, da so vse zdrave, »mnoge od njih pa celo poštene«. To ni stvar milice, pač pa poverjenišтва za ljudsko zdravje pri okrajnem ljudskem odboru, so zapisali v okrožnici.¹³⁸

Nalogam pri spremljanju oseb je bilo kmalu posvečeno ponovno opozorilo na nepravilnosti pri izvajanju prve okrožnice. Zahtevali so, da se dosledno izpolnjuje sprovodni list (pisni nalog za spremljanje osebe), zlasti osebni opis in oseb-

¹³⁴ *Vojna enciklopedija* (1958), 1. zvezek, str. 65.

¹³⁵ *Enciklopedija Jugoslavije* (1958), 1. zvezek, str. 486 in 564, 565.

¹³⁶ Odlok, Službeni bilten, št. 1/48, okrožnica z dne 22. 11. 1948.

¹³⁷ Napake pri spremljanju pripornikov, Službeni bilten, št. 1/48, okrožnica z dne 27. 11. 1948, str. 12–14.

¹³⁸ Kaznovanje prekrškov zoper javno moralo, Službeni bilten, št. 2/48, okrožnica z dne 1. 12. 1948, str. 10–13.

na oprema spremljane osebe. Ta list je treba izpolniti v treh izvodih, ki se razlikujejo po barvi papirja: Prvi izvod ostane pri organu za notranje zadeve, drugi je za spremljevalca in tretji za organ, kamor je osebo treba spremljati in izročiti.¹³⁹

Zgodilo se je, da so spremljane osebe miličniku pobegnile in jih je bilo treba poiskati in prijeti. Zato so dali napotke o načinu javljanja pobegov. Opisali so, da mora tiralica za pobeglim vsebovati: 13 podatkov o pobeglem; osebni opis s 16 podatki; rodbinske in osebne veze ter druge podatke, če so na razpolago, na primer fotografija, obleka, osebna legitimacija itd.¹⁴⁰

Od miličnikov so zahtevali, da posvetijo pozornost beračenju. Med drugim so v okrožnici zapisali, da »/.../ V državi, kot je naša, ki stopa v socializem, prosjačenje ne sme obstajati /.../ Ta socialni problem je treba čimprej zatreti.« Za delo sposobne berače je treba poslati odsekom za delovno silo pri izvršnih odborih, če pa beračenje ponavljajo, je treba zoper njih izvesti upravni kazenski postopek in izreči poboljševalno delo ali odvzem prostosti.¹⁴¹

Maja 1949 je okrožnica opozorila na pomen evidence pogojno odpuščenih oseb in oseb, ki jim je bil določen kraj bivanja. Enote milice morajo nadzorovati obnašanje pogojno odpuščenih oseb. Kontrolna služba je ugotovila, da ima le poverjenišvo za notranje zadeve v Dolenji Lendavi ustrezno evidenco o osebah s kaznijo izгона oziroma določitvijo kraja bivanja. Treba je voditi ločeno kartoteko oseb, ki so izgon že nastopile, in ločeno za tiste, ki bodo to kazen šele nastopile, ko bodo prestale kazen odvzema prostosti. O tem je bilo treba poročati do 15. 6. 1949.¹⁴²

Okrožnica sredi avgusta 1949 se je nanašala tudi na osebe, poslane na družbeno koristno delo. Poverjenišva morajo za take osebe izpolniti osebni list in karton *Evidenca oseb z določenim krajem bivanja*. Kartoni za te osebe se vodijo enako kot za osebe, ki jim je bil določen kraj bivanja. En karton je treba poslati upravi taborišča, kjer se to delo opravlja in uprava mora beležiti njihovo zadržanje, nato pa karton vrniti poverjeništvu. Poverjenišvo vpiše podatke v osebni list, karton pa pošlje poverjeništvu za notranje zadeve ljubljanske oblasti.¹⁴³

Pogled v pravila miličniške službe

A. Prvi del prvih pravil za opravljanje službe milice je izšel leta 1949 in je obsegal 10 poglavij z 81 točkami. Izšla so v posebni knjižni izdaji kot interno gradivo glavne uprave narodne milice pri zveznem notranjem ministrstvu. Knjiga je obsegala 128 strani. Drugi del ni izšel.

Poglavje o spremljevalni službi je imelo točke 34, 35, 36, 37 in 38 ter štiri mednaslove. V točki a), v t. i. splošnih določbah, je bilo zapisano, da se spremljanje le izjemoma opravlja peš. Le izjemoma je dovoljeno spremljanje od ene postaje milice do druge. Praviloma je to potekalo nepretrgoma. Nalog za spremljanje izdaja organ ali starešina postaje milice, ki zagotovi tudi seznam odvzetih stvari in hrano za spremljane osebe. Vodja spremljanja preišče osebe, preveri njihovo zdravje, obleko in obutev, poskrbi za vožnjo z javnimi prometnimi sredstvi itd. Vpričo spremljanih miličniki napolnijo orožje in vodja opozori spremljane, da bodo orožje uporabili ob upor, napadu ali poskusu pobega.

¹³⁹ Nepravilnosti pri sprovodni službi, ponovno opozorilo, Službeni bilten, št. 18/49, okrožnica z dne 15. 3. 1949, str. 1–3.

¹⁴⁰ Način javljanja pobegov, Službeni bilten, št. 18/49, okrožnica z dne 22. 3. 1949, str. 8.

¹⁴¹ Beračenje v javnih lokalih in javnih mestih, Službeni bilten, št. 20, okrožnica z dne 5. 4. 1949, str. 3.

¹⁴² Evidenca pogojno odpuščenih obsojencev. Evidenca oseb z določenim krajem, Službeni bilten, št. 28, okrožnica z dne 21. 5. 1949, str. 8, 9.

¹⁴³ Evidenca oseb, poslanih na družbeno koristno delo, Službeni bilten, št. 42, okrožnica z dne 24. 8. 1949, str. 1.

Osebam odvzeti predmeti se popišejo, opišejo in skupaj s sprevodnim listom predajo organu, k kateremu spremljajo osebe. Če je treba, osebe vklenejo. Dovoljene predmete nosijo osebe same, ne miličniki.

V točki b) so bile obširno opisane dolžnosti miličnikov. Morajo biti stalno budni in pozorni na spremljane osebe. Nevarne osebe zvežejo. Če miličnik spremlja eno samo osebo, gre zadaj na taki razdalji, da ga lahko prime ob poskusu bega. Če je več miličnikov za več oseb, se razporedijo zadaj in ob strani. Vodja je zadaj. Če gredo peš, so nevarne osebe pred vodjo, drugi pa spredaj. Skozi naselja je treba iti po stranskih poteh, po možnosti pa spremljati v zaprtih vozilih. Razgovori med spremljanimi in z miličniki so prepovedani. Spremljanih oseb prebivalcem ni dovoljeno zapostavljati ali žaliti. Peš je dovoljeno spremljanje le podnevi, le v nujnih primerih tudi ponoči. Ponoči mora osebe spremljati več miličnikov, zlasti ko poteka spremljanje skozi negotove kraje. Praviloma se spremljanje organizira tako, da se spotoma ne prenočuje. Če je treba prenočiti, je to v kraju z enoto milice, izjemoma tudi v drugih primernih prostorih. Če pri spremljanju pomagajo miličniki druge enote, to delajo skupaj z miličniki za spremljanje in ne sami. Če se ustavijo v sobi, je miličnik ob vratih, z obrazom obrnjen proti osebi. Prenočitev naj bo po možnosti čim višje v večnadstropni stavbi, da osebe ne bi pobegnile. Orožje mora biti stalno napolnjeno, ne smejo se sleči ali sezuti. Na ladji in vlaku naj izberejo poseben prostor. Vstopijo pred potniki in izstopijo za njimi. V vlaku ali na ladji se puška izprazni tako, da je naboj v nabojniku, se zaskoči in potem se da naboj spet v cev. Pištola pa mora biti stalno napolnjena. Okna in vrata na vlaku ali ladji morajo biti zaprta. Če je en sam miličnik, stoji ob vratih in pred njim oseba, sicer pa se razporedijo blizu vrat in oken. Na vlaku je treba imeti žepne svetilke, da osvetljujejo pot skozi predore in je snop usmerjen v obraz spremljani osebi. Na kamionu je oseba s stegnjenimi nogami in hrbtom proti voznikovi kabini. Miličniki so v zadnjem delu kamiona, obrnjeni proti spremljanim. Lahko jih zvežejo drugega ob drugega. Če je spremljanje z vprego, je miličnik zadaj obrnjen v smeri vožnje, oseba pred njim s hrbtom proti smeri vožnje in obrazom proti miličniku. Med spremljanjem miličniki ne pozdravljajo in ne odzdravljajo. Fotografiranje skupaj z osebo ni dovoljeno. Ob prihodu na namembno mesto vodja preda osebe proti pisnemu potrdilu. Miličniki se takoj vrnejo v svojo enoto. Vodja odda potrdilo o predaji osebe organu, ki je odredil spremljanje. Starešina lahko odredi, da vodja izdela poročilo o spremljanju.

Na to je bil pod točko c) opisan postopek ob pobegu, bolezni ali smrti spremljane osebe. Če oseba pobegne, mora vodja takoj obvestiti najbližjo enoto milice in navesti, kje je oseba pobegnila, njen opis, njene osebne podatke, kaj je zagrešila itd. O pobegu obvesti tudi organ, kamor je bilo treba osebo predati. Dobi potrdilo o prijavi pobega, ki ga potem preda organu, ki bi sprejel to osebo, in organu, ki je odredil spremljanje. Ko pride v kraj predaje, vodja poroča o pobegu. Izčrpno poroča tudi organu, ki je naročil spremljanje in starešini postaje milice, ki je odredil spremljanje, posebej o ukrepih, ki jih je storil za izsleditev in prijetje pobeglega. Če oseba zboli in ne more dalje potovati, se vodja prek krajevnega ljudskega odbora obrne na zdravniško pomoč. Če zdravnik ugotovi, da je oseba nesposobna za nadaljevanje poti, jo vodja preda najbližji postaji milice in ob tem preda tudi njene predmete, obleko, obutev, perilo in drugo, tudi napotnico za naknadno spremljanje v namemben kraj. O tem prejme potrdilo, ki ga odda organu prevzema ali oddaje osebe. O bolezni obvesti tudi organ za prevzem spremljanega. Ob smrti ali umoru spremljane osebe preda truplo krajevnemu ljudskemu odboru za pokop, obvesti poverjeništvu za notranje zadeve okrajnega ljudskega odbora in če je ena sama oseba, se vrne v matično enoto; če je več oseb, nadaljujejo spremljanje. V namembnem organu poroča o smrti in preda potrdilo o predaji trupla. Ob vrnitvi v enoto vodja poroča o smrti organu, ki je odredil spremljanje, in preda potrdilo o predaji trupla. Enako stori tudi predpostavljene starešini.

Na koncu so bile pod točko č) druge določbe. Oseba je morala ubogati miličnika. Brez dovoljenja vodje ne sme od drugih oseb sprejemati stvari ali jih nositi pri sebi. Nositi sme le nujno obleko, obutev, perilo, odejo, žlico in posodo za hrano, milo, brisačo, hrano in tobak. Vse druge predmete vodja preda pristojnemu državnemu organu, zlasti denar, žepni nož, britev in druge predmete za napad ali samopoškodbo. Vsak napad na spremstvo je treba odločno odvrniti in če je sum, da bi oseba pomagala napadalcu, jo je treba onesposobiti za to. Če se oseba upre in noče več hoditi, ga zveže in privede na silo. Če so bili med potjo posebni dogodki, vodja ob predaji napiše zapisnik, en izvod preda organu in drugega starešini postaje milice.

B. Leta 1961 je slovenski sekretariat za notranje zadeve iz srbohrvaščine prevedel in v knjižni obliki izdal miličniška pravila s komentarjem, ki so jih leta 1959 napisali trije avtorji in so tedaj izšli v knjižni obliki v Beogradu. Knjiga je obsegala 295 strani, tri poglavja in 363 točk. Spremljevalni službi je bilo namenjenih 24 točk, in sicer od številke 244 do 267.

Spremljanje se praviloma opravlja s posebnimi službenimi vozili, le izjemoma peš ali s sredstvi javnega prometa. Spremljanje poteka peš le podnevi, in sicer po manj prometnih poteh, da ne bi prišlo do žalitev osebe ali da ne bi zbujali pozornosti. O načinu spremljanja odloči organ, ki ga odredi in tudi plača. Bolnih, onemoglih, vidno nosečih in slaboumnih se ne spremlja, pač pa to storijo zdravstveni organi in milica jim le nudi pomoč, če je potrebna. Nalog za spremljanje lahko izda sodišče, preiskovalni organ, sodnik za prekrške, tajništvo za notranje zadeve krajnega ljudskega odbora, oddelek za izvrševanje kazni državnega sekretariata za notranje zadeve in upravnik kazenskega popoljševalnega doma. Ti nalog pošljejo starešini enote milice, ki mora opraviti to nalogo.

Starešina enote milice določi število miličnikov za spremljanje, kar je odvisno od načina spremljanja, števila oseb, stopnje njihove nevarnosti, časa trajanja naloge, dnevnega časa, terena in stanja varnosti na območju spremljanja. Osebe se lahko prevzamejo pri organu, ki je odredil spremljanje, ali na postaji milice. Starešina preda vodji spremljanja osebe z napotnico, odvzete predmete in seznam le-teh, vozne karte ali denar za njihov nakup, če je treba tudi hrano za osebe. Opiše stopnjo nevarnosti in nagnjenost k begu ter ali so primerne za spremljanje. Enako velja tudi tedaj, če se osebe prevzame pri organu, ki odredi spremljanje.

Spremljanje na vlaku je v prostoru za spremljevalca vlaka. Če je oseb več, se jim zagotovi sedeže na vlaku, ladji ali avtobusu. Če gre za eno ali več nevarnih oseb, starešina enote v soglasju z organom, ki naroča spremljanje, rezervira na vlaku poseben oddelek. Nevarne ali begosumne osebe je treba obvezno vklemiti, in če je treba, to velja tudi za druge. Miličniki morajo pazljivo poslušati napotke starešine, preiskati osebe in opozoriti osebe, da upoštevajo ukaze, vsak poskus upiranja ali pobega pa bo obvladan s silo. Osebe ne smejo priti v stik z drugimi, se pogovarjati z njimi ali od njih sprejemati stvari. Vodja lahko prepove razgovore med osebami, razgovore miličnikov z osebami pa omeji le na nujno. Miličniki so odgovorni za varnost oseb, preprečiti morajo samopoškodbe, odbiti napad ali poskus napada ali poskus osvoboditve po tretjih osebah. Miličniki se med potjo lahko ustavijo le v službenih prostorih organov za notranje zadeve ali v prostorih, ki so v zvezi s spremljanjem (železniška, avtobusna in pristaniška postaja). Spremljanje praviloma poteka nepretrgoma, prekinitev je lahko le tam, kjer je postaja milice ali zapor, kamor se namesti osebe. Organi in uslužbenci organov za notranje zadeve morajo pomagati miličnikom pri spremljanju.

Če je spremljanje z javnimi prevoznimi sredstvi, osebe vstopijo in izstopijo za potniki. Če je sum pobega, so okna in vrata v prostoru za spremljanje zaprta. Oseba sama ne sme na stranišče, vrat ne sme zapreti ali odpreti okna. Če je treba, se oseba vklepe in drži na zunanji verigi. Če oseba poskuša napasti miličnika ali pobegniti, miličnik to prepreči z vsemi dovoljenimi sredstvi. Če je oseba ubita, miličnik takoj obvesti tajništvo za notranje zadeve okrajnega ljud-

skega odbora. Kraj zavaruje in počaka na prihod uradnih oseb. Druge osebe je treba namestiti na primeren kraj in jih spremljati naprej, če je za to dovolj miličnikov. Truplo ubitega se preda s potrdilom preiskovalnemu organu ali občini v pokop, potrdilo pa preda organu, h kateremu je bila oseba napotena. Če oseba umre, obvesti tajništvo za notranje zadeve OLO, po ugotovitvi vzroka smrti pa ravna enako kot v primeru ubite osebe. Če oseba zboli ali je ranjena, vodi zahteva pomoč zdravnika. Če je nesposobna za pot, jo s potrdilom preda tajništvu za notranje zadeve z njenimi stvarmi.

Osebe preda prevzemniku skupaj z napotnico, stvari po seznamu in zahteva o tem potrdilo. Potrdilo je treba priložiti izjavo osebe, kako so miličniki ravnali z njo. Ob vrnitvi v enoto vodi poročila starešini enote milice o poteku spremljanja, predaji oseb in stvari.

C. Leta 1970 je izšel v Uradnem listu zadnji zvezni pravilnik o opravljanju zadev službe javne varnosti, ki je imel 11 poglavij, 294 členov. Spremljanje oseb je obsegal mednaslov pod številko 23 in tam so bile štiri točke, in sicer od številke 74 do 77. Spremljanje se praviloma opravlja s prevoznimi sredstvi organov za notranje zadeve neposredno do namembnega organa. Če se to opravlja z javnimi prevoznimi sredstvi, so spremljane osebe ločene od drugih potnikov. Bego-sumna oseba se vklene, drugi pa le, če so osumljeni kaznivega dejanja, za katero je zagrožena kazen nad pet let zapor. Ni dovoljeno spremljati bolnih in onemoglih oseb ter nosečnic, razen ob nujnih primerih. Osebe spremljajo miličniki v uniformi. Njihovo število je odvisno od načina spremljanja, števila in nevarnosti oseb, trajanja itd. Starešina pred spremljanjem seznani miličnike z nevarnostjo oseb; v nalogu za spremljanje navede osebe, pri katerih je ob poskusu pobega dovoljena uporaba strelnega orožja. Osebe je treba pred spremljanjem osebno preiskati.¹⁴⁴

Č. Leta 1983 je Slovenija sama sprejela pravilnik o opravljanju službe, ki je imel 13 poglavij in 522 členov. Ni bil objavljen in je izšel v samostojni publikaciji. IX. poglavje je določalo gibanje in prebivanje tujcev v Jugoslaviji in 4. točka tega poglavja je govorila o prisilni odstranitvi tujca iz države, obsegala pa je dva člena, 460 in 461.

Miličnik je odpeljal tujca do državne meje in ga prisilno odstranil iz Jugoslavije:

- če mu je bil izrečen ukrep izгона iz države;
- če mu je bil izrečen varstveni ukrep odstranitve iz države;
- če mu je bilo odpovedano prebivanje v državi;
- če prebiva v SFRJ, ne da bi imel dovoljenje pristojnega organa, in ne zapusti države v določenem roku, čeprav ima veljavno potno listino.

Če tak tujec ni zapustil SFRJ v določenem roku, a nima veljavne potne listine, se napoti oziroma se odpelje k diplomatskemu ali konzularnemu predstavništvu države, katere državljan je, da bi mu izdalo potno listino. Če mu to predstavništvo noče izdati potne listine, se tujca odpelje do državne meje in izroči pristojnemu organu sosednje države, če je njen državljan, ali pa pristojnemu organu druge države, če ga je pripravljena sprejeti. Tako je bilo navedeno v členu 460. Naslednji, 461. člen, pa je določal, da:

- tujca, ki biva v SFRJ na nedovoljen način ali prebiva v njej, ne da bi imel za to dovoljenje pristojnega organa;
- tujca, čigar istovetnosti ni mogoče ugotoviti;
- tujca, ki mu ni dovoljeno prebivanje oziroma mu ni priznana pravica pribežališča ali status begunca, ga pa iz kakršnega koli razloga ni mogoče odstraniti iz SFRJ, miličnik na podlagi odločitve zveznega sekretariata za

¹⁴⁴ Pravilnik za opravljanje zadev službe javne varnosti, Ur. list SFRJ, št. 34/70, z dne 6. 8. 1970; popravek v št. 39/70, z dne 10. 9. 1970.

notranje zadeve odpelje v prehodni dom za tujce. Če se tujec odpelje v prehodni dom za tujce oziroma do državne meje, da bi ga prisilno odstranili iz države, je potrebno poprejšnje soglasje zveznega sekretariata za notranje zadeve.¹⁴⁵

D. Leta 1989 so ta pravila izšla v slovenskem uradnem listu¹⁴⁶ in v posebni knjigi za potrebe samih miličnikov. Pravila so imela 13 poglavij in 485 členov, knjiga je imela 128 strani. Člena 424 in 425 sta govorila o ukrepih za odstranitev tujca iz države in sta imela skoraj povsem enako vsebino kot člena 460 in 461 v zgoraj omenjenem pravilniku iz leta 1983.

Če ima tujec varnostni ukrep izгона ali varstveni ukrep odstranitve iz države, ali odpoved prebivanja v SFRJ, ali biva brez dovoljenja, če ne zapusti države v določenem roku, čeprav ima veljavno potno listino, ga miličnik odpelje do najbližjega mejnega prehoda in ga izžene iz države.

Če nima veljavne potne listine in ne zapusti države v roku, ga miličnik odpelje do diplomatskega ali konzularnega predstavništva države, da mu izda potni list. Če mu ga ne izda, ga odpelje do najbližjega mejnega prehoda in izroči organom sosednje države, če je njen državlján, ali ga odpelje pristojnemu organu druge države ali mednarodne organizacije, ki ga je pripravljena sprejeti.

Če biva pri nas na nedovoljen način, istovetnost pa je neznana, nima pravice do azila ali statusa begunca, a ga ni mogoče takoj odstraniti iz države, ga miličnik na podlagi odločitve zveznega sekretariata za notranje zadeve odpelje v prehodni dom za tujce.¹⁴⁷

Prehodni dom za tujce je bil notranja organizacijska enota zveznega sekretariata za notranje zadeve in je imel prostore v Padinski skeli blizu Beograda. Tam so bile postavljene barake za tujce in službujoče osebje. Poslopje je ves čas po postavitvi tega doma varovala zvezna enota milice.

Moji vtisi o izgonu

Ob koncu tega sestavka ne bo nesmiselno, če zapišem nekaj svojih vtisov o izgonu v času milice. Ko sem oblekel miličniško uniformo, sem se vsaj posredno srečal tudi z izgonom oseb bodisi iz enega v drug kraj Slovenije, bodisi iz Slovenije v eno od drugih naših republik, bodisi v tujino. Navadno so prve vrste nalog opravljali miličniki postaje milice, kjer je bivala oseba, ki jo je bilo treba spremljati v drug kraj naše republike. Druge vrste nalog so največkrat opravljali miličniki stalne službe tajništva za notranje zadeve oziroma uprave javne varnosti. To so opravljali s službenim vozilom, imenovanim marica, ali s kamionom, če je šlo za več oseb hkrati. Največkrat je to vozilo zavilo v Banjaluko na sedež tamkajšnjega sekretariata za notranje zadeve, kjer so naši miličniki osebe predali bosensko-hercegovskim kolegom in jim predali tudi zapis o razlogih za izgon. Tujce, ki jih je bilo treba vrniti domov, smo navadno predali vodstvu slovenske milice, da so to opravili miličniki njegove notranje organizacijske enote (na primer stalne službe oziroma oddelka za stalno dežurstvo ali zaščitne enote milice) oziroma so to urejale starešine, zadolžene za mejne zadeve, tujce in potne listine.

¹⁴⁵ Pravilnik za izvajanje pooblastil pooblaščenih uradnih oseb organov za notranje zadeve SR Slovenije, Ljubljana: RSNZ SRS, februar 1983. V: SI AS 2151, š.k. 8.

¹⁴⁶ Pravila za opravljanje pooblastil pooblaščenih uradnih oseb organov za notranje zadeve SR Slovenije, Ur. list SRS, št. 44/88, z dne 23. 12. 1988.

¹⁴⁷ Pravila za opravljanje pooblastil pooblaščenih uradnih oseb organov za notranje zadeve SR Slovenije, Ljubljana: RSNZ SRS, 1989.

Nekaj podatkov o spremljanju oseb

Iz uradnih gradiv našega notranjega ministrstva oziroma sekretariata sem iskal kaj več podatkov o spremljanju kaznovanih oseb na prestopanje kazni izгона. Nekaj tovrstnih podatkov je bilo prikazanih pod skupnim imenom sprovedna in nato (slovensko) spremljevalna služba miličnikov. Podatki so se nanašali na vse osebe, ki jih je bilo treba spremljati in ne zgolj na izgnance. To je veljalo tudi v prejšnjih obdobjih naše varnostne zgodovine, saj so vse te osebe stlačili v isti koš: osebe, ki jih je treba spremljati in predati pristojnemu organu, ne glede na razlog za spremljanje.

A. V bogatem orisu zgodovine organov za notranje zadeve v Sloveniji so bili šele za leto 1951 prikazani skupni podatki o tem, koliko oseb so miličniki morali spremljati na prestopanje kazni zapora, na prestopanje upravno izrečenih kazni ali varnostnih ukrepov ter drugih prijetih oseb, ki jih je bilo treba spremljati do pristojnega organa. Tovrstni podatki so v preglednici 1.

Preglednica 1: Število oseb, ki so jih miličniki spremljali do pristojnega organa in število za to potrebnih miličnikov v letih 1951–1956.

Leto	Število spremljanih oseb	Število miličnikov
1951	12.193	6974
1952	13.576	8999
1953	9663	6076
1954	6866	4152
1955	7682	5063
1956	11.595	6047
1957	18.057	5739
1959	6412	4186

Po letu 1955 je precejšen delež spremljanj predstavljal osebe, ki so bile prijete pri poskusu nezakonitega prehoda državne meje in so jih nato miličniki spremljali praviloma do pristojnega tajništva za notranje zadeve okrajnega ljudskega odbora.¹⁴⁸ Večino mejašev, kot so rekli tem osebam, so miličniki spremljali do tajništva za notranje zadeve okrajnega ljudskega odbora Ljubljana in Maribor. Tam sta delovala samostojna oddelka za spremljanje teh oseb, ki sta prevzela nadaljnje naloge. Tako je bilo do maja 1958, ko je naloge spremljanja mejašev (kjer je bila tako imenovana baza za repatriacijo), prevzela enota milice pri tako imenovani bazi za repatriacijo oseb na gradu v Brestanici. Zato sta bila omenjena oddelka za spremljanje v Ljubljani in Mariboru ukinjena. Za to leto ni podatka o spremljanju oseb, z letom 1960 pa se je ta zgodovina končala.

B. Letna poročila slovenskega notranjega ministrstva so bila zelo skromna glede podatkov o osebah, ki so jih izgnali ali jim drugače omejili svobodo gibanja in nastanitve. Prvi taki podatek je v letnem poročilu MNZ LRS za leto 1952. Sodniki za prekrške so to leto izrekli varstveni ukrep izгона za 71 oseb ter za 74 oseb varstveni ukrep pošiljanja v določen kraj. Ta je za dobo 24 mesecev veljal za 55 oseb, za druge pa manj. Šlo je le za osebe, povezane z resolucijo informbiroja. Bilo je 51 Slovencev, drugi pa so bili različnih jugoslovanskih narodnosti.¹⁴⁹ V poročilu DSNZ LRS za leto 1959 je navedeno le, da so sodniki za prekrške od-

¹⁴⁸ *Zgodovina organov za notranje zadeve SR Slovenije*, II./8a, 1951, str. 45; II./9 a, 1952, str. 51, 52; II./10 b, 1953, str. 132; II./11 b, 1954, str. 196, 197; II./12 b, 1955, str. 159; II./13 b, 1956, str. 94; II./14, 1957, str. 80; II./15, 1958, str. 88; II./16 a, 1959, str. 85. V: SI AS 2151, lš. 1, 2 in 3.

¹⁴⁹ SI AS 1931, Poročilo MNZ za leto 1952, str. 18 in 19.

redili varstveni ukrep določitve bivališča za 9 oseb, kjer so delali in bivali; izgon iz določenega kraja so največkrat izvajali v Kopru, kamor so prihajali iz vseh krajev države, da bi od tam zbežali v Italijo.¹⁵⁰ V poročilu istega organa za leto 1960 je zapisano, da je bil varstveni ukrep izгона iz kraja bivanja izrečen za 305 oseb, prejšnje leto pa za 62 oseb.¹⁵¹ V letu 1962 je bil varstveni ukrep izгона iz določenega kraja za čas do šestih mesecev izrečen za 803 oseb, varstveni ukrep prebivanja v določenem kraju za dobo enega do dveh let pa za 9 oseb.¹⁵²

V. Samostojna Slovenija: le izgon tujega državljana

Zvezni kazenski zakon je v samostojni Sloveniji veljal do 1. 1. 1995, ko je začel veljati slovenski kazenski zakonik.¹⁵³ Kazni za kazniva dejanja po slovenskem kazenskem zakoniku so bile zapor, denarna kazen, prepoved vožnje motornega vozila in izgon tujca iz države. Izgon tujca se je smel izreči le kot stranska kazen ob kazni zapora, denarni kazni ali pogojni obsodbi. Ta ukrep je bilo mogoče izreči za čas od enega do desetih let. Trajanje se je štelo od dneva pravnomočnosti sodbje. Čas zapora se ni vštél v čas trajanja kazni izгона.

Kazenski zakonik, veljaven od 1. 11. 2008,¹⁵⁴ je določil za kazniva dejanja tri vrste kazni: zapor, denarna kazen in prepoved vožnje motornega vozila. Varnostni ukrepi so bili trije, in sicer prepoved opravljanja poklica, odvzem voziškega dovoljenja in odvzem predmetov.

Osmo poglavje je imelo naslov »Pravne posledice obsodbe« in je obsegalo tri člene (78., 79. in 80.). Obsodbe za posamezna kazniva dejanja ali posamezne kazni imajo lahko za posledico prenehanje oziroma izgubo posameznih pravic ali prepoved pridobitve posameznih pravic. Pravna posledica obsodbe, ki se nanaša na prenehanje ali izgubo posameznih pravic, je bila tudi izguba pravice tujca do prebivanja v Republiki Sloveniji. Trajati sme največ pet let od dneva, ko je bila kazen prestana, odpuščena ali zastarana. Tako je v Sloveniji ostal izgon tujce osebe pravno dopusten, in sicer kot pravna posledica obsodbe.

Prav med pisanjem tega prispevka se je zgodil tak primer, ki ga bom na kratko opisal. V sredo, 13. 9. 2017, je nogometni klub Maribor igral v Ligi prvakov z moskovskim klubom Spartak. V Maribor je prišlo približno tisoč ruskih navijačev. Med njimi je bil tudi 25-letni Andrej Martjanov, ki je pred tekmo od zadaj napadel tam službujočega policista Gregorja Bezjaka in ga udaril po glavi in obrazu. Prijeli so ga, ko je po tekmi zapustil stadion, saj so ga policisti prepoznali s pomočjo posnetkov nadzornih videokamer in ga odvedli v pripor. Tožilka mu je za priznanje ponudila pogojno kazen enega leta zapora s preizkusno dobo petih let in petletni izgon iz Slovenije. Ta sporazum je v celoti upoštevala tudi sodnica. Določila je, da bodo Rusa do Gruškovja spremljali policisti.¹⁵⁵ Le tednik *Reporter* se je ob tem vprašal, kako bo policist prišel do odškodnine za poškodbo, saj bo to skoraj nemogoče izterjati.¹⁵⁶

Slovenska ustava leta 1991 o omejitvah osebnih svoboščin

Slovenska ustava je leta 1991 zelo poudarila pomen varovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Te je izjemoma dopustno začasno razveljaviti ali

¹⁵⁰ SI AS 1931, Poročilo DSNZ za leto 1959, str. 110.

¹⁵¹ SI AS 1931, Poročilo DSNZ za leto 1960, str. 58.

¹⁵² SI AS 1931, Poročilo DSNZ za leto 1962, str. 39.

¹⁵³ Kazenski zakonik Republike Slovenije, Ur. list RS, št. 63/94, z dne 13. 10. 1994, čl. 40.

¹⁵⁴ Kazenski zakonik, Ur. list RS, št. 55/08, z dne 4. 7. 2008, členi 78–90.

¹⁵⁵ Lovrec: Navijača izgnali iz Slovenije, str. 17.

¹⁵⁶ Medvešek: Ogledalo. Ruski navijač, str. 8.

omejiti v vojnem in izrednem stanju. Nikomur se ne sme vzeti prostost, razen v primerih in po postopku, ki ga določi zakon. Vsakdo ima pravico, da se prosto giblje in si izbira prebivališče, da zapusti državo in se vanjo kadar koli vrne. Ta pravica se sme omejiti z zakonom, vendar samo:

- a) če je to potrebno, da se zagotovi potek kazenskega postopka;
- b) da bi se preprečilo širjenje nalezljivih bolezni;
- c) se zavaroval javni red;
- d) ali če to zahtevajo interesi obrambe države.

Tujcu se na podlagi zakona lahko omeji vstop v državo in čas bivanja v njej.¹⁵⁷

Po črki in duhu te ustave bi se moglo zgoditi, da bi bili tudi do domačega prebivalstva izvedeni določeni omejevalni ukrepi glede gibanja in nastanitve oziroma osebnih svoboščin, če bi to narekovalo zavarovanje javnega reda.

Slovenski zakon o prekrških o izgonu tujca

Zakon o prekrških iz leta 1973 se je s spremembami in dopolnitvami uporabljal do konca leta 2004. Na začetku leta 2005 se je začel uporabljati prvi tovrstni predpis v samostojni Sloveniji.¹⁵⁸ Zakon je imel 225 členov in je naštel sedem sankcij za prekršek: globa, opomin, kazenske točke v cestnem prometu s prenehanjem veljavnosti vozniškega dovoljenja, prepoved vožnje motornega vozila, odvzem predmetov, vzgojni ukrepi in izgon tujca iz države.

Izgon tujca se je smel izreči le kot stranska kazen. To je veljalo tedaj, ko je bila z dejanjem povzročena nevarnost za nastanek hude posledice oziroma je z dejanjem nastala škodljiva posledica. Trajal je lahko od šestih mesecev do petih let. Štel se je od dneva izvršitve sodbe o prekršku. Čas, ko je bila tujcu odvzeta prostost, se ni štel v čas trajanja te sankcije.

Zakona o tujcih o izgonu iz Slovenije

Slovenija je tik pred uradno razglasitvijo svoje neodvisnosti in samostojnosti med tako imenovano osamosvojitveno zakonodajo sprejela tudi svoj prvi zakon o tujcih. Tujcu se je lahko prepovedal vstop v našo državo po določbah tega zakona ali iz recipročnosti. Za odpoved prebivanja pri nas je bilo naštetih šest razlogov. Če je imel dovoljenje za stalno prebivanje pri nas, se mu je lahko iz dveh razlogov odpovedalo prebivanje, in sicer če je bil obsojen na najmanj tri leta zapora ali pa je bila skupna kazen zapora nad pet let. Prisilna odstranitev tujca se je izvršila, če tujec ni zapustil naše države ali je v njej bival dalj od dovoljenega. Policija ga je privedla do državne meje ali do tujega diplomatsko-konzularnega predstavništva pri nas in ga napotila čez mejo ali izročila predstavnikom tujega DKP. Če ga ni bilo mogoče takoj odstraniti in je bil sum, da se bo skušal izogniti temu ukrepu, je notranje ministrstvo odredilo bivanje v prehodnem domu za tujce, in sicer najdalj 30 dni. Če iz objektivnih razlogov ni mogel v roku zapustiti naše države in je imel sredstva za preživljanje, mu je smelo notranje ministrstvo določiti drug kraj bivanja. Stroške je kril tujec sam, če pa tega ni bil sposoben, je to kril državni proračun.¹⁵⁹

Lahko zapisati, da je slovenski zakon o tujcih leta 2014 najbolj natančno opredelil vse možne pravne razloge za izgon tujega državljana iz naše države.

¹⁵⁷ Ustava Republike Slovenije, Ur. list RS, št. 33/91, z dne 28. 12. 1991, zlasti členi 16, 19 in 32.

¹⁵⁸ Zakon o prekrških, Ur. list RS, št. 7/2003, z dne 23. 1. 2003, člena 4 in 24.

¹⁵⁹ Zakon o tujcih, Ur. list RS, št. 1/91-I., z dne 25. 6. 1991, členi 9, 23, 24, 28 in 31.

Policija je tujca, čigar odločba o vrnitvi v domovino je bila izvršljiva, odstranila iz naše države v štirih primerih:

- a) če ni zapustil Slovenije v roku za prostovoljno vrnitev v domovino;
- b) če mu ni bil podaljšan rok za prostovoljno vrnitev;
- c) če mu je bila določena prepoved vstopa v našo državo;
- d) mu je bila izrečena stranska sankcija izgona iz države.

Policija ga je spremljala do državne meje in ga nato napotila čez mejo ali ga je izročila organom te države. Policija je lahko z izbrano nevladno organizacijo ali drugo neodvisno ustanovo ali organom sklenila pisni dogovor o spremljanju izgnanih tujcev. Če bi ugotovitve kazale na kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin tujcu, to policija obravnava kot pritožbo.

Policija odstrani tudi tujca, ki je pri nas zakonito bival, če je druga članica Evropske unije izrekla pravnomočno odločitev o izgonu.¹⁶⁰

Pravilnik o policijskih pooblastilih

V samostojni Sloveniji ni bil izdan celovit pravilnik o opravljanju policijske službe, ki bi upošteval vse naloge policije, ki jih določajo pravni predpisi. Razlogi mi niso poznani, na to pa sem opozoril tudi javno, saj bi ga policisti nujno potrebovali, obsegati pa bi moral vse dejavnosti policije. Izdati bi ga morala vlada ob sodelovanju vseh pristojnih ministrstev. Tako pa imajo policisti na razpolago le skromen pravilnik o pooblastilih, ki so ji dana v neposrednih varnostnih predpisih.

Pravilnik o policijskih pooblastilih iz leta 2000 je obsegal 6 poglavij in 164 členov. Skladno z določbami zakona o tujcih iz leta 1999 je v členih 76, 77 in 77 opredelil le bivanje pod strožjim policijskim nadzorom. Ta ukrep traja le za čas do odstranitve tujca iz države, a največ šest mesecev, obsega pa omejitev gibanja na prostore, določene v ta namen.¹⁶¹

Leta 2006 je izšel podoben pravilnik, ki je v členu 57 določil le, da bivanje pod strožjim policijskim nadzorom poteka po določbah zakonov, ki urejajo gibanje in prebivanje tujcev v Sloveniji.¹⁶² Spremembe in dopolnitve tega pravilnika leta 2008 niso posegle v omenjeni člen 57.¹⁶³ Podoben pravilnik je spet izšel leta 2014.¹⁶⁴

V. Pogled na nekaj skupnih značilnosti pri izgonu

Ob koncu tega sestavka se mi zdi smiselno pogledati, ali so države imele skupne točke pri urejanju izgona oseb bodisi znotraj iste države ali v drugo državo. Ocenjujem, da je smiselno na kratko opozoriti vsaj na tri take točke.

Večkratni popisi izgnancev

Najprej je smotrno povedati še nekaj o popisih, ki so jih o teh osebah vodili pristojni organi, o občini kot podaljšani roke državne oblasti in o določbah v pravilih za opravljanje službe.

¹⁶⁰ Zakon o tujcih, Ur. list RS, št. 45/2014, z dne 20. 6. 2014, člena 69 in 70.

¹⁶¹ Pravilnik o policijskih pooblastilih, Ur. list RS, št. 51/2000, z dne 9. 6. 2000.

¹⁶² Pravilnik o policijskih pooblastilih, Ur. list RS, št. 40/2006, z dne 14. 4. 2006, člen 57.

¹⁶³ Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o policijskih pooblastilih, Ur. list RS, št. 56/2008, z dne 6. 6. 2008.

¹⁶⁴ Pravilnik o policijskih pooblastilih, Ur. list RS, št. 16/2014, z dne 3. 3. 2014.

Upravna oblastva, ki so skrbela za izvršitev (odpravo) sodno ali upravno izrečenega ukrepa izгона osebe, so vodila sezname teh oseb. Ko sta nastopila državna policija in orožništvo, se je tem upravnim oblastvom pridružila še varnostna sila obeh zvrsti; nastopili sta ob najzahtevnejših primerih izгона.

Varnostne sile na Slovenskem so namreč ves čas vodile določene popise oseb, podobno kot je bilo drugod, v drugih državah. Ti popisi so bili treh vrst:

- a) operativne evidence v širokem pomenu besede so obsegale sezname celotnih skupin prebivalcev ne glede na njihovo odklonskost ali neodklonskost, na primer imetnikov orožja, tujcev, vojaških begunov, stanodajalcev itd;
- b) operativne evidence v ožjem pomenu besede so zajemale le osebe, ki so bili v postopkih pri možeh postave;
- c) kot posebno plat policijskih evidenc je mogoče šteti tudi vsakokratno tiralnično gradivo, ki so ga izdajale osrednje državne oblasti. V njem so bili objavljeni podatki o osebah, ki jih je bilo treba prijeti in privedi pristojnemu oblastvu oziroma organu.

Te evidence so odredjali interni predpisi za varnostne sile, zato so bile praviloma interne narave. Zbrane evidence je bilo treba hraniti na varnem mestu, da ni bil mogoč dostop nepoklicani osebi. Danes je pri nas določeno tudi trajanje takih evidenc, nakar se uničijo.

Ožje operativne evidence so v času cesarske Avstrije oziroma Avstro-Ogrske vsebovale tudi sezname iz določenega kraja, dežele ali države izgnanih oseb.

V jugoslovanski kraljevini so bile natančne evidence zlasti o političnih nasprotnikih režima, ki so jih šteli za sovražnike. Tako je politični oddelek policijskega ravnateljstva v Ljubljani v času naše kraljevine v tako imenovani kriminalni evidenci vodil tudi seznam zaradi političnih prestopkov izgnanih oseb. Taboriščniki v Bileći in drugod so bili popisani večkrat, nazadnje v samem taborišču.

Sprva so zvezni in slovenski interni akti v času zvezne države urejali področje operativnih evidenc; v njih izgnane osebe niso bile nikoli izrecno omenjene.¹⁶⁵ Podobno kot s pregnanimi komunisti v kraljevini je sedaj glede popisa veljalo za taboriščnike na Golem in Grgurju, dveh jadranskih otokih ter na celotnem tako imenovanem arhipelagu Goli.

Šele v samostojni Sloveniji je leta 1993 izšel samostojni zakon, ki je določil, katere evidence vodi naša policija.¹⁶⁶ To področje je za tem deloma postalo sestavina zakona o policiji iz leta 1998, ki je določilo 14 vrst evidenc.¹⁶⁷ Zakon o nalogah in pooblastilih policije iz leta 2013 je določil 27 vrst policijskih evidenc. Po tem zakonu bi med evidence, ki so najbližje obravnavani temi o izgonu tujcev, spadala evidenca pod točko 22: Evidenca odrejenih ukrepov sodišč, ki obsega: vrsto ukrepa, sodišče, ki je odredilo ukrep, čas trajanja ukrepa in policijska naloga, ki jo je treba opraviti ob nespoštovanju ukrepa.¹⁶⁸

Občina kot podaljšana roka državne oblasti

Odkar je bila sredi 19. stoletja vzpostavljena občina kot samoupravna skupnost prebivalcev na določenem območju državnega ozemlja, so ji predpisi

¹⁶⁵ Čelik: *Evidence o določenih osebah*, str. 179–184.

¹⁶⁶ Zakon o evidencah na področju javne varnosti, Ur. list RS, št. 32/93, z dne 17. 6. 1993.

¹⁶⁷ Zakon o policiji, Ur. list RS, št. 49/98, z dne 3. julija 1998, člena 59 in 60; popravek v št. 66/98, z dne 1. 10. 1998.

¹⁶⁸ Zakon o nalogah in pooblastilih policije, Ur. list RS, št. 15/2013, členi 123, 125, 127 in 128.

naložili tudi nekaj opravil, ki jih je nanjo prenesla država. Rekli so jim prenesene naloge. Za to je občina uživala določene ugodnosti, zlasti glede državne pomoči za opravljanje takih nalog. Omenil bom le nekaj tovrstnih predpisov, za vsako dobo po enega.

Občinska postava iz leta 1859 je imela celo 346 členov, ki so urejali organiziranost mestne in kmečke občine, njene naloge, podrejenost oblastvom, prihodke, občinsko pristojnost itd. Za našo obravnavo je pomembno zlasti dvoja: a) občinska pristojnost, to so bile določbe o tem, v katero od občin je spadal vsak prebivalec, saj so bile s tem povezane določene pravice pa tudi obveznosti občana; b) skrb občine za uboge in druge socialne pomoči potrebne osebe. Nadzorstvo nad kmečkimi občinami je imelo okrajno gospodstvo, nad glavnimi deželnimi in kresijskimi mesti deželno oblastvo, vsa druga mesta pa so spadala pod kresijsko oblastvo.¹⁶⁹ Kranjska občinska postava je leta 1866 določila obseg dvojnega področja občine: a) lastno in b) izročeno. Izročeno področje določajo državni ali deželni zakoni, občine pa so dolžne pomagati pri opravih splošne državne uprave. Če policijstvo (zadeve krajevne policije) ni predano državnim organom, sme občinski odbor izdajati ukaze te vrste in kdor se jih ne drži, ga zadene globa 10 goldinarjev ali zapor do 48 ur. To kazen odmeri glavar (župan) z dvema občinskima svetovalcema, kar spada v izročeno področje občine.¹⁷⁰

Zakon o občinah je leta 1933 določil, da ni veljal za občine Celje, Ljubljana, Maribor in Ptuj, saj so zanje veljali še stari predpisi. Razveljavil je občinsko postavo za Kranjsko z dne 17. 2. 1865.¹⁷¹ Vsak državljan je moral biti član neke občine, čemur so rekli domovinstvo, domovinska pravica. Članstvo v občini je izgubil, če je izgubil državljanstvo. Domovinsko pravico je imel, kdor je deset let bival v isti občini, užival častne pravice, ni bil v sodni preiskavi ali pod obtožbo za dejanja, ki imajo za posledico izgubo častnih pravic.¹⁷²

Leta 1946 je izšel prvi zvezni zakon o ljudskih odborih (poznejših občinah), ki je imel 90 členov. Določil je tudi, da ljudski odbor skrbi za red in mir na podlagi predpisov in nalogov višjih državnih organov ter vodi vaško pomožno milico.¹⁷³ Ljudski odbor je torej moral pomagati oblastem pri izvajanju njihovih nalog.

Samostojna Slovenija je leta 1993 nekdanji občinski zakon preimenovala v zakon o lokalni samoupravi, čemur so nekateri pravniki oporekali in zagovarjali staro ime predpisa. V tem predpisu je bilo zapisano, da ob soglasju občine lahko država z zakonom prenese na občino opravljanje posameznih nalog iz državne pristojnosti, če za to zagotovi sredstva.¹⁷⁴

O spremljanju (izgnanih) oseb v vseh pravilih za opravljanje službe

Izgon oseb je bil pravno urejen v več predpisih, ki so veljali za vsakokratno zvrst varnostnih sil, orožništvo, državno policijo, milico in današnjo policijo. Sem spadajo zakoni, ki so pomenili temeljni pravni akt za organiziranost in delovanje posamezne zvrsti varnostnih sil, podzakonski predpisi temeljnega

¹⁶⁹ Cesarski patent od 24. 4. 1859, veljaven za vse cesarstvo, razen lombardsko-beneškega kraljestva, Dalmacije in Krajine vojaške, s katerim se izdaja nova občinska postava, DVLKV, št. 31/59, z dne 8. avgusta 1859, predpis št. 143, zlasti členi 46, 106, 242 in 324.

¹⁷⁰ Postava, veljavna za vojvodstvo Kranjsko, s katero se razglašajo občinski red in red za volitve po občinah, ZULVK, št. 2/66, z dne 31. 3. 1986, členi 27, 29, 35 in 58.

¹⁷¹ Postava, veljavna za kranjsko vojvodstvo, s katero se razglašajo občinski red in red za volitve po občinah, ZULVK, št. 2/66, z dne 31. 3. 1866, predpis št.

¹⁷² Zakon o občinah, Ur. list KBUDB, št. 35/33, z dne 29. 4. 1933, členi 15, 17, 136 in 149.

¹⁷³ Splošni zakon o ljudskih odborih, Ur. list FLRJ, št. 43/46, z dne 28. 5. 1946, člen 26, točka h-8.

¹⁷⁴ Zakon o lokalni samoupravi, Ur. list RS, št. 72/93, z dne 31. 12. 1993, člen 2.

predpisa, zlasti pravilniki o opravljanju službe, in drugi posebni predpisi, ki so določali naloge varnostnih sil. Pravila za opravljanje varnostnih nalog so bila osnova za praktično delovanje orožnikov, policistov in miličnikov.

V vseh pravilih za opravljanje službe javne varnosti so bile tudi določbe o spremljanju določenih oseb, in sicer zapornikov in obsojencev ter izgnancev. Spremljanje oseb se je namreč nanašalo na vse tri kategorije oseb in ne le na izgnance. Obseg teh določb pa je bil v posameznih obdobjih naše varnostne preteklosti precej različen. Zanimivo se mi zdi, da je bilo besedilo te vrste najboljširnejše v prvih pravilih (1949) in deloma še v drugih (1959), ki so veljala za naše miličnike. Domnevam, da je bil obseg teh pravil odvisen od več dejavnikov, na primer od števila oseb, ki jih je bilo treba spremljati, torej od pogostosti tega opravila; od razlogov za spremljanje teh oseb (kriminalni, politični, prekrškovni itd.); od širših varnostnih razmer, ki bi utegnile vplivati na potek in varnost spremljanja itd.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

AS – Arhiv Republike Slovenije

- SI AS, 22, Policijska direkcija v Ljubljani, šk. 2, spis št. 102.
- SI AS, 22, šk. 2, spis št. 54.
- SI AS, 22, fasc. 9, spis št. 469.
- SI AS, 22, fasc. 1848, št. 791 P.
- SI AS, 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, 1909, fasc. 801–1600, spis št. 1132.
- SI AS, 16, 1910, fasc. 501–1100, spis št. 687.
- SI AS, 16, 1911, fasc. 1–800, spis št. 683.
- SI AS, 61, Pokrajinska uprava za Slovenijo, šk. 72, spis št. 3367.
- SI AS, 61, šk. 131, Proračun Mestne občine Ljubljana, str. 98.
- SI AS, 68, Kraljevska banska uprava Dravske banovine, Oddelek za notranje zadeve, ban 13-1, fasc. 1936–1941, spis št. 1147/39.
- SI AS, osebna zbirka št. 2151, šk. 1, 2 in 3, Zgodovina organov za notranje zadeve v SR Sloveniji, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958 in 1959, 1., 2. in 3. škatla.
- SI AS, 1931, šk. 1440, Poročilo MNZ LRS za leto 1952 in Poročilo DSNZ LRS za leto 1959, 1960 in 1962.

ZAKONODAJA IN TISKANI VIRI

Anordnung strenger Untersuchung bei Entweichung der Schüblinge (1816). V: Sammlung der politischen Gesetze und Veordnungen für das Laibacher Gouvernement-Gebiet im Königreiche Illyrien, Ergänzungs-Band III., predpis št. 158, str. 787, Laibach: 1845.

Behandlung der heimath-und älterlosen Vagabunden (1820). V: Sammlung, predpis št. 76, str. 109, Laibach: 1823.

Beibringung der Aufnahms-Urkunden für nach dem Königreiche Baiern abgehenden Schüblinge (1827). V: Sammlung, predpis št. 103, str. 166, Laibach: 1830.

Cesarski patent od 24. aprila 1859, veljaven za vse cesarstvo, razen lombardsko-beneškega kraljestva, Dalmacije in Krajine vojaške, s katerim se izdaja nova občinska postava, Deželni vladni list za kranjsko vojvodino, št. 31/59, z dne 8. avgusta 1859.

Cesarski ukaz od 7. 10. 1868. V: Prestava iz državnega zakonika za leto 1868 za kranjsko vojvodino, predpis št. 130.

Constitutio Criminalis Theresiana oder peinliche Gerichtsordnung, Wien: Aus der k. k. Hof- und Staats-Druckerei, 1769.

Den Schubpässen soll immer die Abschrift des mit dem Schüblinge aufgenommenen Constitutes beigelegt werden (1823). V: Sammlung, predpis št. 45, str. 62, 63, Laibach: 1825.

Dienst-Instruction für die k. k. Gendarmerie der in Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. V: Gesetz und Dienst-Instruction für die k. k. Gendarmerie der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder, Wien: Aus der k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1876.

Dienstinstruction für die k. k. Gendarmerie. V: Gesetze, betreffend die Gendarmerie der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder, samt Durchführungsverordnungen, dann Organische Bestimmungen und Dienstinstruction für dieses Korps, Wien: Aus der k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1912.

Državna osnovna postava od 21. decembra 1867, o občnih pravicah državljanov za kraljevine in dežele, zastopane v državnem zboru. V: Prestava iz državnega zakonika za kranjsko vojvodino za leto 1867.

Erläuterung der Vorschrift wegen Abschibung der entlassenen Sträflinge, (1820). V: Sammlung, predpis št. 203, str. 403, Laibach: 1823.

Gesetz vom 12. Mai 1868, in Betreff der Auslagen für Schüblinge. V: Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich, št. 17/68, z dne 23. maja 1868, predpis št. 41.

Gesetz vom 3. December 1863, betreffend die Regelung der Heimatverhältnisse. V: Reichs- Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich, št. 43/63, z dne 10. decembra 1863, predpis št. 105.

Kazenska postava zoper hudodelstva, pregreške in prestopke, Občni državljanski zakonik in vladni list Avstrijskega cesarstva, št. 36/52, z dne 31. julija 1852.

Kazenski zakon SFRJ, Ur. list SFRJ, št. 44/77, z dne 8. oktobra 1977.

Kazenski zakon, Ur. list SFRJ, št. 44/77, z dne 8. oktobra 1977.

Kazenski zakonik Republike Slovenije, Ur. list RS, št. 63/94, z dne 13. oktobra 1994.

Kazenski zakonik za Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev, Ur. list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 74/29, z dne 18. julija 1929.

Kazenski zakonik, Ur. list FLRJ, št. 13/51, z dne 9. marca 1951; popravek v št. 25/51, z dne 23. maja 1951.

Kazenski zakonik, Ur. list RS, št. 55/2008, z dne 4. junija 2008.

Kazenski zakonik. Splošni del, Ur. list FLRJ, št. 106/47, z dne 13. decembra 1947.

Naredba bana Dravske banovine o ureditvi odgonstva in odgonskih postaj, Sl. list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, št. 32/32, z dne 23. aprila 1932.

Naredba o ureditvi odgonstva in odgonskih postaj, Ur. list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 41/26, z dne 3. maja 1926.

Navodilo za službo mestne policijske straže ljubljanske, Ljubljana: Mestni magistrat, 1898.

Občinska postava, Deželni vladni list za kranjsko vojvodino, št. 31/59, z dne 8. avgusta 1859.

Oznanilo c. kr. deželne vlade od 27. septembra 1871, Deželni zakonik za vojvodstvo Kranjsko, št. 8/71, z dne 16. oktobra 1871, predpis št. 25.

Oznanilo c. kr. deželne vlade za Kranjsko od 7. aprila 1872, Deželni zakonik za vojvodstvo Kranjsko, št. 4/72, z dne 1. maja 1872, predpis št. 13.

Oznanilo c. kr. deželne vlade od 7. julija 1873, Deželni zakonik za vojvodstvo kranjsko, št. 12/73, z dne 26. avgusta 1873, predpis št. 32.

Oznanilo c. kr. deželne vlade za Kranjsko od 15. maja 1878, Deželni zakonik za vojvodstvo kranjsko, št. 3/78, z dne 8. junija 1878, predpis št. 7.

Oznanilo c. kr. deželne vlade za Kranjsko od 2. januarja 1879, Deželni zakonik za vojvodstvo kranjsko, št. 1/80, z dne 17. januarja 1880, predpis št. 3.

Oznanilo c. kr. deželne vlade za Kranjsko od 25. decembra 1877, Deželni zakonik za vojvodstvo kranjsko, št. 1/78, z dne 19. januarja 1878, predpis št. 4.

Patent vom 13 ten Januar 1787: Allgemeines Gesetzbuch über Verbrechen und derselben Bestrafung, V: Gesetze und Verfassungen in Justiz-Fache für die deutschen Staaten der Österreichischen Monarchie, 2. Band, 1786–1792, predpis št. 611.

Poduk za deželno žandarmerijo, kako službo opravljati, na Dunaju: Iz c.-kr. dvor-ne in državne tiskarne, 1851.

Postava od 10. maja 1873, s katero se dajo policijsko kazenska določila proti dela boječim se (lenuhom) in proti vlačugarjem (potepuhom), Državni zakonik, št. 38/73, z dne 24. junija 1873, predpis št. 108.

Postava od 10. maja 1873, veljavna za vojvodstvo Kranjsko, Deželni zakonik za vojvodstvo krajnsko, št. 7/73, z dne 26. maja 1873, predpis št. 19.

Postava od 27. julija 1871, da se dene v red policijska odprava in odgonstvo, Državni zakonik, št. 35/71, z dne 11. avgusta 1871, predpis št. 88.

Postava od 9. maja 1873, veljavna za vojvodstvo Kranjsko, Deželni zakonik za vojvodstvo Kranjsko, št. 7/73, z dne 26. maja 1873, predpis št. 18.

Postava, veljavna za kranjsko vojvodstvo, s katero se razglašajo občinski red in red za volitve po občinah, Zakonik in ukazni list za vojvodstvo krajnsko, št. 2/66, z dne 31. marca 1866, predpis št. 2.

Pravila za opravljanje pooblastil pooblaščenih uradnih oseb organov za notranje zadeve SR Slovenije, Ur. list SRS, št. 44/88, z dne 23. decembra 1988.

Pravila za opravljanje pooblastil pooblaščenih uradnih oseb organov za notranje zadeve SRS, Ljubljana: RSNZ SRS, 1989.

Pravila za opravljanje službe ljudske milice s komentarjem, Ljubljana: Državni sekretariat za notranje zadeve LRS, november 1961.

Pravila za vršenje službe narodne milicije, I. deo, Beograd: Ministarstvo unutrašnjih poslova FLRJ, 1949.

Pravilnik o bivanju oseb, katerim je oblastvo odredilo kraj bivanja, Sl. list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, št. 3/40, z dne 10. januarja 1940.

Pravilnik o opravljanju zadev službe javne varnosti, Ur. list SFRJ, št. 34/70, z dne 10. septembra 1970.

Pravilnik o policijskih pooblastilih, Ur. list RS, št. 16/2014, z dne 3. marca 2014.

Pravilnik o policijskih pooblastilih, Ur. list RS, št. 40/2006, z dne 14. aprila 2006.

Pravilnik o policijskih pooblastilih, Ur. list RS, št. 51/2000, z dne 9. junija 2000.

Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o policijskih pooblastilih, Ur. list RS, št. 56/2008, z dne 6. junija 2008.

Pravilnik za izvajanje pooblastil pooblaščenih uradnih oseb organov za notranje zadeve SRS, Ljubljana: RSNZ SRS, 1983.

Pravilnik za opravljanje zadev službe javne varnosti, Ur. list SFRJ, št. 34/70, z dne 6. avgusta 1970; popravek v št. 39/70, z dne 10. septembra 1970.

Pravilo žandarmerijske službe, I. deo, Beograd: Štampa državne štamparije Kraljevine Jugoslavije, 1940.

Pravilo žandarmerijske službe, I. deo, Sl. novine KJ, št. 215/40, z dne 19. septembra 1940.

Privremena pravila za vršenje žandarmerijske službe, I., II. i III deo, Zagreb: Tisak kr. zemaljske tiskare u Zagrebu, brez letnice izida.

Provisorische Einrichtung des Schubwesens und wegen Bestreitung der diesfälligen Kosten, (1820). V: Sammlung der politzischen Gesetze und Verordnungen für das Herzogthum Krain und den Villacher Kreis Kärntens im Königreiche Illyrien, predpis št. 60, str. 83–88, Laibach: 1823.

Razglas c. kr. deželnega predsedstva za Kranjsko z dne 4. junija 1912, Deželni zakonik za vojvodino Kranjsko, št. 13/12, z dne 12. junija 1912, predpis št. 28.

Razpis c. kr. deželne vlade za Krajnsko 10. septembra 1855, Deželni vladni list za krajnsko vojvodino, št. 13/55, z dne 3. novembra 1855, II. del, predpis št. 28; popravek v št. 10/56, z dne 28. avgusta 1856; II. del, predpis št. 14.

Razpis c. kr. krajnskega poglavarja 20. avgusta 1851, Deželni zakonik in vladni list za krajnsko kronovino, št. 47/51, z dne 23. septembra 1851, predpis št. 309.

Razpis c. kr. krajskega deželne poveljarstva 12. julija 1851, Deželni zakonik in vladni list za krajsko kronovino, št. 42/51, z dne 2. septembra 1851.

Službeni bilten Ministrstva za notranje zadeve Ljudske republike Slovenije, Ljubljana: MNZ LRS, 1948 in 1949.

Službeni bilten MNZ LRS, Ljubljana: MNZ LRS, 1948 in 1949.

Splošni zakon o ljudskih odborih, Ur. list Federativne ljudske republike Jugoslavije, št. 43/46, z dne 28. maja 1946.

Strafgesetz über Verbrechen und schwere Polizei-Übertretungen, V: Gesetze und Verfassungen in Justizfache, 4. Band, 1798–1803, predpis št. 626.

Strenge Überwachung der Schüblinge, (1819), V: Sammlung der politischen Gesetze und Verordnungen für das Herzogthum Krain und den Villacher Kreis Kärntens im Königreiche Illyrien, predpis št. 243, str. 733, Laibach: 1849.

Temeljni zakon o prekrških (prečiščeno besedilo), Ur. list FLRJ, št. 2/59, z dne 14. januarja 1959.

Temeljni zakon o prekrških, Ur. list FLRJ, št. 107/47, z dne 17. decembra 1947.

Temeljni zakon o prekrških, Ur. list FLRJ, št. 46/51, z dne 17. oktobra 1951.

Ukaz c. kr. deželne vlade za Krajsko od 30. junija 1868, Zakonik in ukazni list za vojvodstvo Krajsko, št. 7/68, z dne 6. avgusta 1868, predpis št. 7.

Ukaz c. kr. ministrstva notranjih opravil in pravosodja 10. maja 1852, Deželni zakonik in vladni list za krajsko vojvodino, št. 30/52, z dne 19. junija 1952, predpis št. 178.

Ukaz c. kr. najvišje policijske oblasti 20. februarja 1854, Deželni vladni list za krajsko vojvodino, št. 1854, z dne, predpis št. 71.

Ukaz o uveljavitvi IX. in X. poglavja Kriminalnega zakonika za kraljevino Srbijo na celotnem območju države, Ur. list Deželne vlade za Slovenijo, št. 64/19, z dne 1. julija 1919.

Ukaz o uveljavitvi Uvodnih pravil in Prvega dela Kriminalnega zakonika Kraljevine Srbije v celotni državi, Ur. list Deželne vlade za Slovenijo, št. 54/21, z dne 20. maja 1921.

Ukaz predstojnika najvišje c. kr. policijske oblasti 27. januarja 1853, Deželni vladni list za krajsko vojvodino, št. 14/53, z dne 26. aprila 1853, I. del, predpis št. 70.

Uredba ministra za notranje posle o posesti in nošenju orožja, s katero se predpisuje pravilnik za izvrševanje 12. člena zakona o zaščiti javne varnosti in reda v državi, Ur. list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 21/29, z dne 28. februarja 1929.

Uredba o spremembi in dopolnitvi Zakona o zaščiti javne varnosti in reda v državi, Sl. list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, št. 101/39, z dne 20. decembra 1939.

Uredba za izvrševanje Zakona o državnem sodišču za zaščito države, Ur. list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 8/29, z dne 23. januarja 1929.

Ustava Federativne ljudske republike Jugoslavije, Ur. list FLRJ, št. 10/46, z dne 1. februarja 1946.

Ustava Kraljevine Jugoslavije, Ur. list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, št. 53/31, z dne 10. septembra 1931.

Ustava kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, Ur. list Deželne vlade za Slovenijo, št. 87/21, z dne 27. julija 1921; popravek v št. 91/21, z dne 4. avgusta 1921.

Ustava Ljudske republike Slovenije, Ur. list LRS, št. 4/a/47, z dne 24. januarja 1947.

Ustava Republike Slovenije, Ur. list RS, št. 33/91, z dne 28. decembra 1991.

Ustava SFRJ, Ur. list SFRJ, št. 14/63, z dne 10. aprila 1963.

Ustava SFRJ, Ur. list SFRJ, št. 9/74, z dne 21. februarja 1974.

Ustavni zakon o temeljih družbene in politične ureditve FLRJ in o zveznih organih oblasti, Ur. list FLRJ, št. 3/53, z dne 14. januarja 1953.

Uvodni zakon h kazenskemu zakoniku, Ur. list FLRJ, št. 11/51, z dne 1. marca 1951; popravek v št. 25/51, z dne 23. maja 1951.

Vojaški kazenski zakonik kraljevine Jugoslavije, Ur. list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, št. 56/30, z dne 29. aprila 1930.

Wegen des Gebrauches der Vorspann bei Schubbeförderungen, (1824). V: Sammlung, predpis št. 87, str. 169, 170, Laibach: 1826.

Začasna organska postava žandarmerije v avstrijskem cesarstvu, Občni državni zakonik in vladni list Avstrijskega cesarstva, št. 12/50, z dne 23. marca 1850.

Zakon o dopolnitvi Zakona o kaznivih dejanjih zoper narod in državo, Ur. list FLRJ, št. 106/47, z dne 13. decembra 1947.

Zakon o državnem sodišču za zaščito države, Ur. list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, št. 18/30, z dne 11. januarja 1930. Zakon o državnem sodišču za zaščito države, Ur. list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, št. 44/30, z dne 20. decembra 1930.

Zakon o državnem sodišču za zaščito države, Ur. list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 5/29, z dne 17. januarja 1929.

Zakon o evidencah s področja javne varnosti, Ur. list RS, št. 32/93, z dne 17. junija 1993.

Zakon o gibanju na meji, Ur. list FLRJ, št. 101/47, z dne 26. novembra 1947.

Zakon o izpremeh in dopolnitvi zakona o zaščiti javne varnosti in reda v državi, Ur. list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 25/29, z dne 12. marca 1929.

Zakon o izpremeh in dopolnitvi zakona o zaščiti javne varnosti in reda v državi, Ur. list LMO, št. 25/29, z dne 12. marca 1929.

Zakon o izravnavi posebnih predpisov o prekrških v zakonih LR Slovenije z določbami temeljnega zakona o prekrških, Ur. list LRS, št. 40/51, z dne 18. decembra 1951.

Zakon o kaznivih dejanjih zoper narod in državo, Ur. list Demokratične federativne Jugoslavije, št. 66/45, z dne 1. septembra 1945.

Zakon o kaznivih dejanjih zoper narod in državo, Ur. list FLRJ, št. 59/46, z dne 23. julija 1946.

Zakon o lokalni samoupravi, Ur. list RS, št. 72/93, z dne 31. decembra 1993.

Zakon o nalogah in pooblastilih policije, Ur. list RS, št. 15/2013, z dne 18. februarja 2013.

Zakon o občinah, Sl. list KBUDB, št. 35/33, z dne 29. aprila 1933.

Zakon o orožništvu, Ur. list PUS, št. 43/22, z dne 27. aprila 1922.

Zakon o policiji, Ur. list RS, št. 49/98, z dne 3. julija 1998; popravek v št. 66/98, z dne 1. oktobra 1998.

Zakon o prekrških zoper javni red in mir, Ur. list LRS, št. 16/49, z dne 13. maja 1949.

Zakon o prekrških zoper javni red in mir, Ur. list LRS, št. 38/59, z dne 3. decembra 1959.

Zakon o prekrških, s katerimi se kršijo zvezni predpisi, Ur. list SFRJ, št. 4/77, z dne 14. januarja 1977; popravek v št. 37/77, z dne 15. julija 1977.

Zakon o prekrških, Ur. list RS, št. 7/2003, z dne 23. januarja 2003.

Zakon o prekrških, Ur. list SRS, št. 7/73, z dne 28. februarja 1973.

Zakon o spremembah in dopolnitvah kazenskega zakonika, Ur. list FLRJ, št. 30/59, z dne 29. julija 1959.

Zakon o spremembah in dopolnitvah temeljnega zakona o prekrških, Ur. list FLRJ, št. 49/58, z dne 10. decembra 1958.

Zakon o spremembah in dopolnitvah temeljnega zakona o prekrških, Ur. list SFRJ, št. 13/65, z dne 31. marca 1965.

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o prekrških zoper javni red in mir, Ur. list SRS, št. 40/71, z dne 27. oktobra 1971.

Zakon o tisku, Ur. list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 84/25, z dne 7. septembra 1925.

Zakon o tujcih (ur. preč. bes.), Ur. list RS, št. 45/2014, z dne 20. junija 2014.

Zakon o tujcih, Ur. list RS, št. I/91-I, z dne 25. junija 1991.

Zakon o vrstah kazni, Ur. list Demokratične federativne Jugoslavije, št. 48/45, z dne 10. julija 1945.

Zakon o vrstah kazni, Ur. list FLRJ, št. 66/46, z dne 16. avgusta 1946.

Zakon o zaščiti javne varnosti in reda v državi, Ur. list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 5/29, z dne 17. januarja 1929; popravek v: Ur. listu z dne 23. januarja 1929.

Zakon o zaščiti javne varnosti in reda v državi, Ur. list Pokrajinske uprave za Slovenijo, št. 95/21, z dne 11. avgusta 1921.

Zakon z dne 15. novembra 1867, s katerim se predružačijo nekatere določbe občnega kazenskega zakona in drugih s tem v zvezi stoečih naredb. V: Zbirka avstrijskih zakonov v slovenskem jeziku, 1. zvezek, str. 191–210, Ljubljana: Slovensko društvo Pravniki, 1889.

Zakon z dne 27. oktobra 1862 v varstvo osebne prostosti. V: Zbirka avstrijskih zakonov v slovenskem jeziku, I. zvezek, Ljubljana: Društvo pravniki, 1889, str. 220–223.

Zakon z dne 5. maja 1869, s katerim se na podlagi člena 20. državnega temeljnega zakona z dne 21. 12. 1867 določajo upravičenja odgovorne vladne oblasti, ukreniti začasne in krajevne izjeme obstoečih zakonov, v: Zbirka avstrijskih zakonov v slovenskem jeziku, 1. zvezek, predpis št. XXI, str. 413–418, Ljubljana: Slovensko društvo Pravniki, 1889.

ČASOPISNI VIRI

Lovrec, Vesna: Navijača izgnali iz Slovenije, *Dnevnik*, 23. septembra 2017, str. 17.
Medvešek, Marko: Ogledalo. Ruski navijač, *Reporter*, št. 39, 25. septembra 2017, str. 8.

LITERATURA

Čelik, Pavle: Evidence o določenih osebah pri naših uniformiranih možeh postave od leta 1850 do danes. V: *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* (2004), št. 2, str. 179–184.

Čelik, Pavle: *Orožništvo na Kranjskem (1850-1918)*, Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2005.

Čelik, Pavle: *Slovenski orožniki (1918-1941)*, Ljubljana: Društvo za preučevanje zgodovine, literature in antropologije, 2001.

Enciklopedija Jugoslavije, (1958), 1. zvezek. Gesla: Goli otok; str. 564, 565; Bilečki koncentracijski logor, str. 564, 565. Beograd: Leksikografski zavod FNRJ.

Enciklopedija Slovenije, (1990), 4. zvezek, Informacijski biro komunističnih in delavskih partij, str. 147, 148, Ljubljana: Mladinska knjiga.

Goli otok (1949–1956), Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, 1998.

Hribar, Mitja: Nadzorstvo nad deviacijami na Slovenskem pred sto leti. V: *Kronika* (1982), št. 1–2, str. 22–30.

Jezernik, Božidar: *Goli otok-Titov gulag*, Ljubljana: Modrijan in Filozofska fakulteta, 2013.

Kosić, Ivan: *Goli otok. Največi Titov konclogor*, Rijeka: Adamić, 2003.

Mikola, Milko: *Delo kot kazen*. Celje: Zgodovinski arhiv, 2002.

Stariha, Gorazd: Z nobenim delom se ne pečajo, le z lažnivo beračijo! V: *Zgodovina za vse* (2007), št. 1, str. 37–76.

Studen, Andrej: *Neprilagojeni in nevarni*, Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2015.

Studen, Andrej: *Rabljev zamah*, Ljubljana: Slovenska matica, 2004.

Tkalčević, Ivan: *Upustvo za državnu policijsku stražu*, Beograd, 1936.

Vojna enciklopedija (1958). 1. zvezek, str. 65, g. Bileća, Beograd: ur. Vojne enciklopedije.

Vroče sledi hladne vojne (Dežman, Jože ur.). Celovec: Mohorjeva založba, 2013.

Zgodovina Slovencev, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1979.

Žižek, Aleksander: »Osvobodjeni« so gradili. V: *Zgodovina za vse* (2007), št. 1, str. 169, 170.

SUMMARY

EXPULSION OF A PERSON AS A PENALTY OR A SAFETY MEASURE IN SLOVENIAN TERRITORY (1768–2017)

Legal expulsion measure or the measure of confinement was the reflection of understanding of the meaning of human rights and fundamental freedoms in the entire given era. This understanding was initially under conditions of absolutist authority and legal absolutism. The time after revolution fervor in the whole Europe and Austria in 1848 marked a fundamental break in understanding of the meaning of human rights and fundamental freedoms. This was reflected in clearer conditions for legal measures or administrative measures relating to expulsion of all types, local, regional or state.

After the first world war, the rule of law demonstrated consistency in understanding and ensuring the respect of freedoms and human rights. But legal provisions regarding expulsion remained in the regulations determining penal measures of courts and administrative measures of the authority. Our kingdom determined, even ordered, confinement to concentration camps for the opponents of regime, mainly communists and antifascists. Under socialism, the provisions regarding expulsion and determining the place of residence were initially maintained. The latter possibly became the harshest interference with human dignity, freedoms, and rights. This is the reason why the field of human rights was concealed and pushed to the background for several decades. However, over time, international organizations started emphasizing the demands for consolidating and respecting fundamental human rights and freedoms. Even our country was not able to remain indifferent to this. The expulsion of our citizens started to die out and then finally died out. In the independent state of Slovenia the expulsion became merely a court measure taken against foreigners. Developments in this area were the same as those of the country to which Slovenians belonged (empire, kingdom or federal state).

In all the constitutions that were (also) in force in our territory, there was talk of the constitutional right of freedoms and human rights. However, the clause that the law may provide for exemptions from the constitutional provisions was added. In the independent Slovenia, this applies to our citizens and foreigners.

The development of fundamental human freedoms and rights during the two centuries and a half considered was not linear and uninterrupted. Thus some rights were more respected in the time under the empire than the kingdom or federal state. Independent Slovenia must respect them due to its membership in international organizations, especially such as global organization and its specialized organizations and declarations, and the European Union.